

INYOBORABIGANIRO

Abagabo n'Abagore mu ngamba zo gukumira ihohoterwa rishingiye ku gitsina no kubaka ingo z'amahoro

Umushinga "INGO Z'AMAHORO"

Kigali, Mata 2019

ISHAKIRO

INTANGIRIRO	3
Uburyo iyi nyoborabiganiro ikoreshwa	3
Gahunda y'Umushinga INGO Z'AMAHORO	3
ISOBANURAMAGAMBO	4
Ikiganiro cya 1:	7
UBURINGANIRE N'UBWUZUZANYE	7
<i>Igice cya 1.1:</i> Indangagaciro z'uburinganire n'ubwuzuzanye	8
<i>Igice cya 1.2:</i> Uburinganire bisobanura iki?	10
<i>Igice cya 1.3:</i> Imyumvire ku myitwarire y'abagabo n'abagore	12
Ikiganiro cya 2:	13
IBYO DUTOZWA	13
<i>Igice cya 2.1:</i> Umugabo, Umugore n'amahame ngenderwaho?	14
Urupaburo nyoborabiganiro numero 1	16
<i>Igice cya 2.2:</i> Ni nde ukora imirimo yo mu rugo?	17
Ikiganiro cya 3:	20
IHOHOTERWA RISHINGIYE KU GITSINA	20
<i>Igice cya 3.1:</i> Ihohoterwa rishingiye ku gitsina ni iki?	21
Urupapuro rw'inyoborabiganiro nimeru 2	23
<i>Igice cya 3.2:</i> Imbarutso rusange z'ihohoterwa rishingiye ku gitsina	25
<i>Igice cya 3.3:</i> Uruhererekane rw'ihohoterwa rishingiye ku gitsina	26
Ikiganiro cya 4:	29
KUDAHISHIRA IHOHOTERWA RISHINGIYE KU GITSINA	29
<i>Igice cya 4.1:</i> Kudahishira ihohoterwa rishingiye ku gitsina	30
<i>Igice cya 4.2:</i> Ubufasha buhabwa uwahohoterwe n'inzira acamo	32
Inyoborabiganiro 3	33
Ikiganiro cya 5:	37
ICYO AMATEGEKO AVUGA KU IHOHOTERWA	37
<i>Igice cya 5.1:</i> Itegeko rihana kandi rikumira ihohoterwa iryo ariryo ryose rishingiye ku gitsina?	38
Urupapuro rw'inyoborabiganiro nimeru 4	39
<i>Igice cya 5.2:</i> Gusobanukirwa n'itegeko rigenga abantu n'umuryango	42
Urupapuro rw'inyoborabiganiro nimeru 5	44

Ikiganiro cya 6:	50
IKORESHA RY'UBUBASHA NA JENDA	50
<i>Igice cya 6.1:</i> Ubwoko bw'ububasha	51
<i>Igice cya 6.2:</i> Imikoreshereze y'ububasha mu kurwanya ihohoterwa	54
Ikiganiro cya 7:	56
NI IKI GITUMA IMIBANIRE IBA MYIZA	56
<i>Igice cya 7.1:</i> Ni iki gituma imibanire iba myiza?.....	57
<i>Igice cya 7.2:</i> Kuganira nk'umuti wo kurwanya ihohoterwa	61
Ikiganiro cya 8:	68
KWIYEMEZA KUBAKA INGO Z'AMAHORO	68
<i>Igice cya 8.1:</i> Ibitiza umurindi n'imbogamizi zo guhinduka	69
<i>Igice cya 8.2:</i> Kwiyezeza.....	72
Inyandiko zifashishijwe	77
ISUZUMABUMENYI	78

INTANGIRIRO

Iyi nyoborabiganiro yateguwe na HAGURUKA mu mushinga “INGO Z’AMAHORO” ishyira mu bikorwa ku nkunga y’umuryango mpuzamahanga ukomoka mu gihugu cya Suwedi witwa “Kvinna Till Kvinna”.

HAGURUKA ni Umuryango nyarwanda utari uwa Leta washinzwe kuwa 16 Nyakanga 1991 wemerwa n’itegeko n°127/05 kuwa 28 Ukuboza 1991, ufite inshingano yo kurengera uburenganzira bw’umugore n’umwana.

Iyi nyoborabiganiro izakoreshwa n’abafashamyumvire bahugura abashakanye hagamijwe kubashishikariza kubaka ingo z’amahoro zizira ihohoterwa ahubwo zirangwa n’ubwubahane no gufatanya imirimo n’inshingano.

Uburyo iyi nyoborabiganiro ikoresheka

Mbere yo gutangira ibiganiro, ni byiza ko Umufashamyumvire asoma inyoborabiganiro yose kugira ngo asobanukirwe ibirimo n’uburyo ikoresheka. Iyi nyoborabiganiro igabanyijemo ibiganiro 8, buri kiganiro kirimo ibikorwa bimara umwanya uri hagati y’iminota 45 n’amasaha 2. Buri kiganiro kirimo igikorwa kimwe, bibiri cyangwa bitatu, n’insanganyamatsiko yo kuganiraho mu matsinda mu rwego rwo gufasha abitabiriye ikiganiro gutekereza ku ngingo nyamukuru ziri muri icyo kiganiro. Umufashamyumvire arasabwa byimazeyo gufatanya n’itsinda gushyiraho amabwiriza y’ibanze kugira ngo abitabiriye ikiganiro bakorerere mu bwisanzure, mu bwubahane no kubika ibanga.

Gahunda y’Umushinga INGO Z’AMAHORO

Leta y’u Rwanda yataye intambwe inshimishije mu rwego rwo kurwanya ihohoterwa rishingiye ku gitsina (GBV) biciye muri gahunda zitandukanye harimo gushyiraho itegeko rihana kandi rikumira ihohoterwa rishingiye ku gitsina iryo ariryo ryose, hashyizweho n’inzego zitandukanye zitanga ubufasha mu gukumira no kurengera abahohotewe.

Nubwo ibyo byose byakozwe haracyari ibibazo birimo: ubumenyi buke bw’abaturage ku itegeko rikumira kandi rihana ihohoterwa rishingiye ku gitsina iryo ariryo ryose, ubumenyi buke ku bwuzuzanye bw’abagize umuryango, icyuho ku ihererekanyamakuru hagati y’inzego zitandukanye zikora ku ihohoterwa ndetse n’ubushobozi buke ku guha ubufasha abahohotewe.

Ni muri urwo rwego ku bufatanye n’umuryango ukomoka mu gihugu cya Suwedi witwa “Kvinna Till Kvinna” HAGURUKA ibinyujije mu mushinga witwa “Ingo z’ Amahoro” yiifuzaga gutanga umusanzu wayo ku ikumirwa no kurwanya ihohoterwa rishingiye ku gitsina ubicishije mu bikorwa bitandukanye bizibanda ku bashakanye ndetse n’urubwiruko.

ISOBANURAMAGAMBO

Muri iyi nyoborabiganiro, amwe mu magambo akoreshwa akagenda agaruka kenshi afite ibisobanuro bikurikira:

- (1) **Abuse (Ihohotera rikoresheje amayeri):** ni ugukoresha nabi ububasha ku buryo ubikoze aganisha aho ashaka, bigakoresha kandi bigatera ibikomere ku mubiri cyangwa kuri roho, cyangwa bigatera gutinya ibyo bikomere. Ibyo bibuza abantu gukora ibyo bari bateganiye kandi bigatuma bitwara mu buryo bunyuranyije n'uko babishakaga.
- (2) **Gender (Jenda):** Ni isura umuntu ahabwa n'aho yabyirukiye bijyanye n'igitsina cye. Buri wese agenerwa imirimo n'imyitwarire, icyubahiro, ibyemewe n'ibibujijwe bitandukanye bitewe n'uko abantu babona ko bikwiriyeye abakobwa cyangwa abahungu, abagore cyangwa abagabo. Ibyo bikaba bihinduka bitewe n'umuco, umuryango umuntu yabyirukiyemo, ubukire n'imisumbanire y'imiryango, amadini cyangwa imyaka y'amavuko. Yerekana inshingano z'abahungu/abagabo n'iz'abakobwa/abagore, nk'uko zagenwe mu miryango, aho abantu batuye n'umuco bagenderaho. Igitekerezo cya gender gikubiyemo kandi ibitegerejwe ku bagore no ku bagabo, mu rwego rw'ibibaranga, ibyo bashoboye n'imyitwarire (ubugabo n'ubugore). Inshingano n'ibitegerejwe ku muntu mu rwego rwa gender birigwa. Bishobora guhinduka bitewe n'ibihe cyangwa n'umuco wa buri karere. Ibindi bihindura inshingano mu rwego rwa jenda ni inzego z'imibanire aho abantu batuye. Ingero ni inzego z'ubukungu, umuryango mugari, ubumuga bw'umubiri cyangwa bwo mu mutwe, imyaka y'amavuko n'ibindi. Jenda ni ikintu gikomeye cyane kuko iyo ikoreshejwe mu gusesengura imibanire y'abantu n'abandi, yerekana uburyo umwanya w'abakobwa/abagore (gutegekwa) n'uw'abahungu/abagabo (gutegeka) byigishwa aho umuntu abyirukira. Kubera iyo mpamvu, gutegekwa bishobora guhinduka cyangwa bigahagarikwa. Ntibiri mu miterere y'umubiri cyangwa ngo bibe byarashyizweho ngo bizabeho ubuziraherezo. Jenda bitandukanye n'igitsina kuko cyo ari imiterere karemano y'umuntu imuha kwitwa igitsina gabo cyangwa igitsina gore.
- (3) **Gufata ku ngufu (Rape):** gukoresha undi muntu imibonano mpuzabitsina nta bwumvikane bubayeho, hakoreshejwe imbaraga, iterabwoba, amayeri n'ibindi.
- (4) **Guhoza umuntu ku nkeke (Harassment):** guhora ukorera umuntu ibikorwa bimubuzza amahoro nko kumutoteza, kumucyurira, kumucunaguza, kumugaya, kumutuka n'ibindi.
- (5) **Gukoresha imibonano mpuzabitsina ku gahato uwo mwashyingiranywe:** igikorwa cyose kigamije imibonano mpuzabitsina gikozwe n'umwe mu bashyingiranywe nta bwumvikane bubayeho, hakoreshejwe ingufu, iterabwoba, uburiganya n'ibindi;
- (6) **Ihohotera (Violence):** ni uburyo bwo gukoresha undi muntu icyo wishakiye nko kumukandamiza, bishobora kubamo imbaraga umuntu afite aho aba cyangwa iz'ubutunzi, igitugu cyangwa igitutu, nk'uko bishobora kuba gukomeretsa umubiri. Bishobora kuba byeruye nk'icyo umuntu akoze icyangiza umubiri w'undi muntu cyangwa iyo amukangisha kumugirira nabi akoresheje intwari amwereka; bishobora no kuba biteruye, nko gukanga umuntu, kumutera ubwoba, kumutoteza, kumubeshya n'ubundi buryo bwo kumwotsa igitutu.
- (7) **Ihohotera rikorerwa ku myanya ndangagitsina (Sexual violence):** isobanura igikorwa kugiragaza gukora cyangwa gukangisha mu buryo ubwo ari bwo bwose mu bijyanye no guhuza ibitsina bivamo cyangwa bishobora kuvamo igikomere ku mubiri, kuri roho cyangwa mu byo umuntu aha agaciro.

(8) **Ihohoterwa rishingiye ku gitsina (Gender-based violence):** Igikorwa icyo aricyo cyose gikorwa umuntu haba ku mubiri, mu mitekerereze, ku myanya ndangagitsina no ku mutungo, kubera ko ari uw'igitsinagore cyangwa uw'igitsinagabo. icyo gikorwa kimuvutsa uburenganzira bwe kandi kikamugiraho ingaruka mbi. Iryo hohoterwa rishobora gukorwa mu ngo cyangwa hanze yazo.

(9) **Imbonerahamwe yerekana mu ncamake aho Jenda bitandukanira n'igitsina:**

Uburinganire n'ubwuzuzanye	Igitsina
1. Isura ishingiyeye ku gitsina itangwa n'akarere umuntu yabyirukiyemo.	1. Imiterere ya kamere.
2. Burahinduka ku mpamvu zitandukanye	2. Ntigihinduka
3. Buratozwa	3. Kiravukanwa
4. Burahinduka bitewe n'akarere	4. Giteye kimwe ku isi hose

(10) **Benshi bakunze gusobanura Jenda mu Kinyarwanda nk'Uburinganire n'ubwuzuzanye.** Uburinganire buvugwa ni ubw'uburenganzira, amahirwe n'inshingano ku bagore n'abagabo, abahungu n'abakobwa. Uburinganire ntibivuga ko abagabo n'abagore bahinduka bamwe. Ahubwo uburenganzira, amahirwe n'inshingano, ntibigenwa n'uko umuntu yavutse ari igitsina gabo cyangwa gore. *Uburinganire n'ubwuzuzanye* ivuga ko inyungu, ibikenewe n'ibiyihutirwa kurusha ibindi ku bagabo no ku bagore bigomba kwitabwaho kuko biba bitandukanye.

(11) **Ingengamatwara ya kigabo (Masculinity):** umwihariko w'imyitwarire ifatwa ko iranga abahungu/abagabo.

(12) **Ingengamatwara ya kigore (Femininity):** umwihariko w'imyitwarire ifatwa ko iranga abakobwa/abagore.

(13) **Ubuharike:** ukugira amasezerano ya kabiri (2) y'ubushyngiranywe aya mbere agifite agaciro;

(14) **Uburinganire (Gender equality):** isobanura ko abakobwa/abagore n'abahungu/abagabo bagomba kugira uburyo bwo kubaho bungana, kugira ngo bagire uburenganzira bwa muntu bwose kandi bagire uruhare n'inyungu mu iterambere ry'ubukungu, mu mibanire y'abantu n'abandi, mu muco no mu buyobozi bw'igihugu. Bityo rero, ivuga guha agaciro kangana ibisa n'ubudasa hagati y'abakobwa/abagore n'abahungu/abagabo, kimwe n'inshingano buzuzanya. Ishingiyeye ku gitekerezo ke cy'uko umugore n'umugabo bareshya mu ngo zabo, aho batuye n'imbere y'amategeko muri rusange.

(15) **Ubusambanyi:** imibonano mpuzabitsina hagati y'uwashyngiranywe n'uwo batashyngiranywe;

(16) **Ubushoreke:** Kubana nk'umugabo n'umugore mu buryo buhoraho ku bantu batashyngiranywe kandi umwe muri bo afite uwo bashyngiranywe.

(17) **Ubwuzuzanye (Gender equity):** ni inzira yo gushyira ubutabera mu mibanire y'abakobwa/abagore n'abahungu/abagabo. Kugira ngo bugerweho, akenshi hafatwa ingamba zo gusiba icyuho cyabaye hagati y'abahungu/abagabo n'abakobwa/abagore kubera amateka kuko batakoreraga ku rwego rumwe. *Equity* ni inzira. *Equality* ni intego.

(18) **Umufashanyumvire:** Ni abakorera bashake bahuguwe kandi bafite ubushobozi bwo guhugura abandi.

INCAMAKE Y'IBIGANIRO

Ikiganiro	Intego y'ikiganiro	Isomo
1 Uburinganire n'ubwuzuzanye	Gushyiraho umwanya wo kubaka icyizere no kubika ibanga, kuganira ku itandukaniro riri hagati y'igitsina n'uburinganire n'ubwuzuzanye no gutekereza ku ruhare amahame y'umuco agira mu mibanire y'umugabo n'umugore.	Igice cya 1.1: Indangagaciro z'uburinganire n'ubwuzuzanye Igice cya 1.2: Uburinganire bisobanura iki? Igice cya 1.3 Imyumvire ku myitwarire y'abagabo n'abagore
2 Ibyo dutozwa	Kugaragaza no gusuzuma ibimenyetso gakondo bya gihungu/kigabo cyangwa gikobwa/kigore; Guhuza ibyo bimenyetso gakondo n'ububasha hamwe n'ihohoterwa; Gutangiza ikiganiro ku nshingano zishingiye ku gitsina n'uko zishimangirwa; Kuganira ku bibi n'ibyiza bigaragarira mu kubahiriza inshingano gakondo zishingiye ku gitsina no kureba ibyiza n'ingaruka ku bagabo bitwara uko umuco utabiteganywa.	Igice cya 2.1. Umugabo, Umugore n'amahame ngenderwaho Igice cya 2.2: Ni nde ukora imirimo yo mu rugo
3 Ihohoterwa rishingiye gitsina	Kuganira ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina, ibitera iryo hohoterwa n'icyo abashakanye bakora kugira ngo iryo hohoterwa rigabanuke cyangwa rikumirwe.	Igice cya 3.1: Ihohoterwa rishingiye ku gitsina ni iki? Igice cya 3.2: Imbarutso rusange zitera ihohoterwa rishingiye ku gitsina Igice cya 3.3 Uruhererekane rw'Ihohoterwa rishingiye ku gitsina
74 Kudahishira ihohoterwa rishingiye gitsina	Kungurana ibitekerezo ku muco wo guceceka imbere y'ihohoterwa rishingiye ku gitsina mu miryango. Abagore batozwa kandi babwirwa ko bagomba kwihanganira ihohoterwa ndetse no kugira ibanga ku byabakorewe cyane cyane ihohoterwa. Iki kiganiro kigamije gushishikariza abagore kudahishira ihohoterwa ribakorerwa no guhindura inyumvire ngo "Ni ko zubakwa".	Igice cya 4.1: Kudahishira ihohoterwa rishingiye ku gitsina Igice cya 4.2: Ni ubuhe buryo bwo gucyemura amakimbirane? Igice cya 4.3: Ibimenyetso by'ihohoterwa rishingiye ku gitsina
5 Ikoreshwa ry'ububasha Jenda?	Gufasha abitabiriye ikiganiro gusobanukirwa n'ubwoko bw'ububasha n'uburyo bwakoreshwa neza mu mibanire y'abashakanye.	Igice cya 5.1: Ubwoko bw'ububasha Igice cya 5.2. Imikoreshereze y'ububasha mu kurwanya ihohoterwa
6 Icyo amategeko avugako Ku ihohoterwa	Gusobanukirwa n'itegeko rihana kandi rikanakumira ihohoterwa rishingiye ku gitsina. Kuganira ku itegeko rishyashya rigenga abantu n'umuryango no gusobanukirwa n'impinduka zigaragaramo mu bijyanye n'imirungire y'umutungo y'abagize umuryango.	Igice cya 6.1 :Itegeko rihana ihohoterwa rishingiye ku gitsina Igice cya 6.2: Itegeko ry'umuryango
7 Ni iki imibanire myiza?	Isomo rigamije guha umwanya abashakanye gusesengura no gutekereza ku biranga imibanire myiza iganisha ku kubaka ingo z'amahoro.	Igice cya 7.1: Ni iki gituma imibanire iba myiza? Igice cya 7.2: Kuki ari ngombwa kuganira?
8 Kwiyemeza guhinduka	Kwiga kubidutera ishyamba ryo kugira impinduka mu buzima bwacu ndetse, kureba imbogamizi no kuzishakira umuti.	Igice cya 8.1: Ibitiza umurindi n'imbogamizi zo guhinduka Igice cya 8.2: Kwiyemeza

Ikiganiro cya 1: UBURINGANIRE N'UBWUZUZANYE

Intego y'ikiganiro:

Gushyiraho umwanya wo kubaka icyizere no kubika ibanga, kuganira ku itandukaniro riri hagati y'igitsina n'uburinganire nubwuzuzanye no gutekereza ku ruhare amahame y'umuco agira mu mibanire y'umuhungu/umugabo n'umukobwa/umugore.

Ibikoresho bikenewe: Urupapuro runini (flipchart), marikeri, agapapuro gafasha kumanika impapuro ku nkuta

Igihe ikiganiro kizamara: Amasaha 2 n'iminota 45

Iki kiganiro kizamara umwanya munini bitewe n'uko ari intangiriro y'ibiganiro harimo kwibwirana, gushyiraho amabwiriza agenga ibiganiro, kumvikana igihe, isaha n'aho guhurira bitabangamiye abazitabira ibiganiro. guhuri???

Ibikubiye muri iki kiganiro:

1. Kwakira abaje no gushyiraho amabwiriza agenga ikiganiro: Intangiriro n'ibyo amatsinda yiteze kugeraho (Iminota 20)
2. **Igice cya 1.1:** Indangagaciro z'uburinganire n'ubwuzuzanye (Iminota 45)
3. **Igice cya 1.2:** Uburinganire bisobanura iki? (Iminota 45)
4. **Igice cya 1.3:** Imyumvire ku myitwarire y'abahungu/abagabo n'abakobwa/abagore (Iminota 45)
5. Gusozwa (Iminota 10)

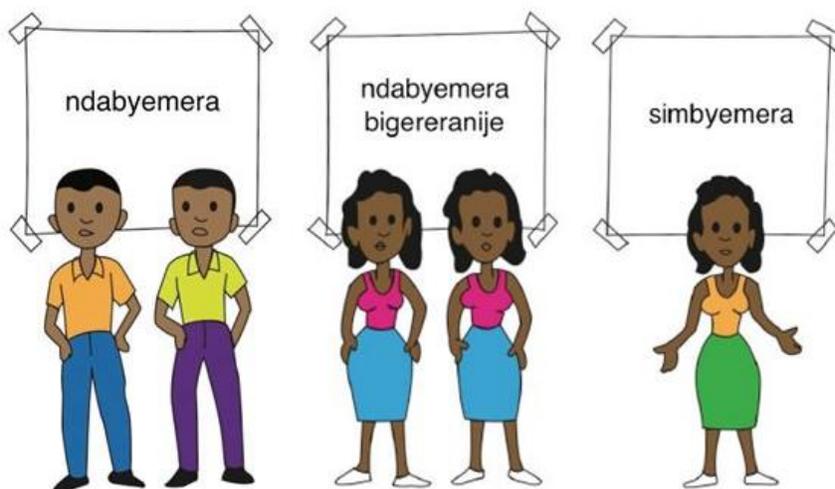
Igice cya 1.1: Indangagaciro z'uburinganire n'ubwuzuzanye

(Iminota 45)

Intego: Kurebera hamwe indangagaciro zacu n'imyifatire y'abahungu/abagabo n'abakobwa/abagore.

Ubutumwa bw'ingenzi: Abahungu/Abagabo n'abakobwa/abagore bahabwa ubutumwa buturuka ahantu hatandukanye: aho batuye, mu miryango yabo, mu mashuri, ndetse no mu bitangazamakuru bubabwira uko bakwiriye kwifata n'uko bagomba kubana. Ubu butumwa rero buhindura imyitwarire n'imyumvire yacu ku bakobwa/bagore n'abahungu/abagabo n'ubwo twabwacu dushobora kutabibona.

Mbere y'uko igikorwa gitangira, manika ibimenyetso bitatu ku rukuta ugende usiga umwanya uhagije hagati ya buri kimenyetso kugira ngo amatsinda y'abitabiriye ikiganiro ahagarare imbere ya buri kimenyetso. Ongerera usome interuro zikurikira maze uhitemo enye cyangwa eshanu ukekako zatangwaho ibitekerezo kurusha izindi

Amabwiriza:

1. Sobanurira abagize itsinda ko ugiye gukora igikorwa kizabafasha gutekereza ku myitwarire yabo bwite, n'uburyo batekereza abahungu/abagabo n'abakobwa/abagore. Wibutse abitabiriye ikiganiro ko buri wese afite uburenganzira bwo gutanga igitekerezo kandi ko nta gisubizo cy'ukuri cyangwa kitari icy'ukuri.
2. Bwira abagize itsinda bahaguruke, bajye ahari umwanya munini nawe ube wamaze kumanika ibimenyetso bitatu ku nkuta.
3. Basobanurire ko ugiye gusoma interuro nyinshi. Numara gusoma amabwiriza, abitabiriye ikiganiro bajye bahagarara imbere y'ikimenyetso kijyanye n'igitekerezo cyabo kuri izo nteruro. Bashobora **kwemeranywa** n'interuro, **kwemeranywa** na yo **bigereranyije** cyangwa se **kutemeranywa** na yo.

Urutonde rw'interuro zishoboka:

- Kuba umugabo ni byo byiza kuruta kuba umugore.
- Abagabo ntibashobora gukoropa mu nzu cyangwa koza amasahani.
- Abagabo bagomba gufata icyemezo ndakuka mu rugo.
- Umugore arushaho kuba umugore mu muryango iyo abyaye.

4. Soma n'ijwi riranguruye interuro ya mbere wahisemo. Abitabiriye ikiganiro nibamara kwegera ibimenyetso byabo, bwira umwe cyangwa babiri muribo basobanure icyatumye bahitamo guhagarara aho bahisemo (**ndabyemera, ndabyemera bigereraniye, simbyemera**). Baza niba hari ushaka kwisubiraho?
5. Soma interuro ya kabiri maze ukomeze ku zikurikiranya kugeza igihe umarira kuzisoma zose, n'abitabiriye ikiganiro bakabona umwanya wo gusobanura ibitekerezo byabo.
6. Numara kurangiza interuro zose, bwira abagize itsinda bicare ku ntebe zabo maze ubaze ibibazo bikurikira:

Ibibazo ngenderwaho mu kungurana ibitekerezo:

- Ni izihe interuro mwagizeho ibitekerezo bikomeye? Mutekerezako byatewe n'iki?
- Mwabyakiriye mute kumvako mufite igitekerezo gitandukanye n'iby'abandi bari mu itsinda?
- Ibi bitekerezo n'imyemerere tugira ku bagabo n'abagore mubona bishobora kugira uruhe ruhare ku mibanire hagati y'abagabo n'abagore (cyangwa hagati y'abahungu n'abakobwa)?

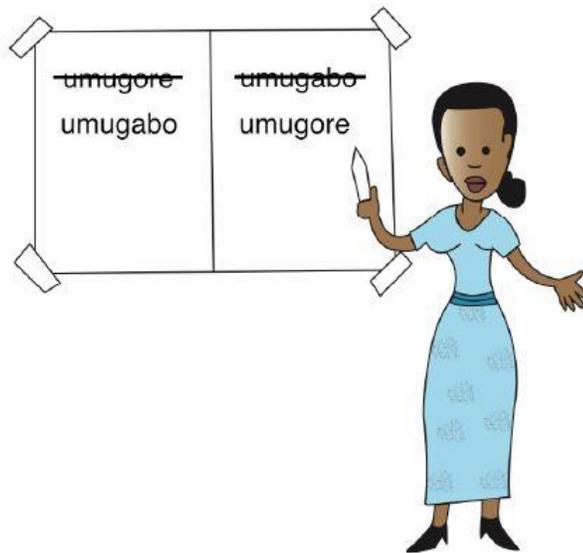
Igice cya 1.2: Uburinganire bisobanura iki?

(Iminota 15)

Intego:

- Kuganira ku itandukaniro riri hagati y'igitsina n'uburinganire, no gutekereza ku buryo amabwiriza agenga uburinganire agira uruhare mu buzima no mu mibanire y'abagabo n'abagore.
- Gutekereza ku buryo amahame agenga uburinganire n'ubwuzuzanye agira uruhare ku myitwarire n'imigirire y'abagore n'abagabo, no kuzamura imyumvire y'abasore n'inkumi ku bijyanye n'ububasha buri mu mibanire n'ingaruka zabwo kuri iyo mibanire.

Ubutumwa bw'ingenzi: Nubwo abagabo n'abagore batandukanye mu miterere karemano, ibibatandukanya byinshi babitozwa n'imiryango. Ibi bibatandukanya dutozwa n'imiryango ntabwo ari karemano kuko tutabivukana ahubwo tubitozwa na bene wacu, inshuti, umuco, imyemerere cyangwa se tukabyigira ku ishuri.

Amabwiriza:

1. Sobanurira abagize itsinda ko intego y'igikorwa ari ugutekereza ku bisobanuro byo kuba umugabo n'umugore mu muryango mugari n'uburyo amabwiriza agenga uburinganire agira uruhare mu buzima bw'abagabo n'abagore.
2. Gabanya itsinda mo amatsinda atatu cyangwa ane mato (itsinda rimwe ribemo abantu bari hagati ya batatu na batanu). Buri tsinda rihe urupapuro runini. Basobanurire ko buri tsinda rigomba gukora ibihande bibiri ku rupapuro. Ku ruhande rwa mbere, andikaho ijambo 'UMUGORE/UMUKOBWA' ku ruhande rwa kabiri wandikeho ijambo 'UMUGABO/UMUHUNGU'.
3. Bwira abitabiriye ikiganiro ko mu matsinda yabo bagiye gutekereza ku magambo n'interuro zirebana n'igitekerezo cyo "kuba umugore" no "kuba umugabo." Bandike ayo magambo n'interuro mu ruhande rwabugenewe. Basobanurire ko ibisubizo bishobora kuba byemeza cyangwa bihakana, kandi ko abitabiriye ikiganiro bagomba gutekereza ku bimenyetso by'IMITERERE KAREMANO n'IBIGARAGARIRA MU MIBANIRE. Ha abagize itsinda iminota 15 yo kuganira no kwandika ibisubizo byabo.

4. Nyuma y'iminota 15, bwira buri tsinda risobanurire ayandi matsinda amagambo n'interuro ryakoresheje. Mu gihe amatsinda arimo gusobanura ibyo yakoze, umufashamyumvire agomba kwandika ibisubizo rusange ku 'umugore' ku rundi rupapuro rushya, n'ibisubizo rusange ku 'umugabo' ku rundi rupapuro.
5. Amatsinda yose namara gusobanura ibyo yakoze n'umufashamyumvire amaze kwandika ibisubizo rusange ku bagabo n'abagore, muguranure imitwe ku mpapuro kugira ngo ahari "umugore" hajye "umugabo," ahari "umugabo" hajye "umugore."
6. Baza abitabiriye ikiganiro niba ibimenyetso (by'imibanire n'iby'imiterere karemano) bavuze ku bagore bishobora no kuba ku bagabo. Babaze niba ibimenyetso bavuze ku bagabo bishobora no gukoreshwa ku bagore.
7. Sobanurira abagize itsinda ko ibimenyetso NDANGAMIMERERE by'abagore bidashobora kuba ku bagabo ari n'ibyavuzwe ku bagabo bidashobora kuba ku bagore ari byo bigize 'igitsina' cyacu. Igitsina umuntu arakivukana, ni ukuvuga ko tuvukana imyanya ndangagitsina gabo cyangwa imyanya ndangagitsina gore n'imisemburo ya kigabo cyangwa ya kigore.
8. Noneho basobanurire ko ibimenyetso biranga abagore mu MURYANGO -inshingano n'ibimenyetso dusanisha n'abagore ariko bishobora gukorwa n'abagabo cyangwa abagore bigize 'jenda' (uburinganire n'ubwuzuzanye) yacu. Uburinganire n'ubwuzuzanye ni uburyo tubana n'abandi, ni ukuvuga uburyo imico, imyifatire n'imyizerere bikorwa hakurikijwe icyo umuryango wita kuba umugore cyangwa kuba umugabo. Nituvukana ibi bimenyetso, ahubwo tubyiga uko tugenda dukura.
9. Bwira abagize itsinda ko byoroshye cyane kwitiranya igitsina n'uburinganire n'ubwuzuzanye, ariko ubasobanurire ko uburinganire n'ubwuzuzanye byubakwa n'umuryango tubamo. Umuryango uha abantu imico n'imytwarire hakurikijwe igitsina cyabo (urugero: abagore bita ku bana, abagabo bakita ku nka), kandi ko buri wese aganzwa n'ibi umuryango uba umutezeho. Nyamara ibyo umuryango witeze ku muntu bishingiye ku ihindagurika ry'igitsina uko iminsi ihita ntibhinduka.
10. Noneho tangiza ikiganiro ukoresheje ibibazo bikurikira. Fasha abagize itsinda kuganira ku bimenyetso abitabiriye ikiganiro badatekerezako bishobora kugaragara ku bagabo no ku bagore n'impamvu. Ariko urebe neza ko ibiranga uburinganire n'ubwuzuzanye bitagaragajwe nk'ibikomeye, bidakorwaho cyangwa bidahinduka.

Ibibazo ngenderwaho mu kungurana ibitekerezo:

1. Ibimenyetso duhuza no kuba umugore' cyangwa 'kuba umugabo' tubirebera he?
2. Ni gute imiryango yacu n'inshuti zacu bagira uruhare mu myitwarire y'abagore n'abagabo? Ni nde wundi ubigiramo uruhare?
3. Mbese utekerezako abagabo n'abagore barerwa kimwe? Kubera iki?
4. Ni gute iyi myumvire y'uko abagabo n'abagore bagomba kwitwara igira uruhare mu buzima bwacu n'imibanire yacu n'abandi?
5. Hari itandukanirwo ubona hagati y'imyumvire y'uko abagabo n'abagore bagomba kwitwara muri iki gihe n'imyumvire y'uko abagabo n'abagore bagombaga kwitwara mu gihe ababyeyi bawe na ba sogokuru bawe bakuriyemo? Gute? Kuki?
6. Bigenda bite iyo umugabo cyangwa umugore atangiye kugira imytwarire cyangwa gukora imirimo irangwa n'uburinganire n'ubwuzuzanye n'inshingano bisanzwe bizwiko ari uby'uwo badahuje igitsina?
7. Ni gute mu buzima bwawe warwanya imytwarire mibi irangwa n'ubusumbane abagabo n'abagore bakomora mu muco?
8. Iki gice turangije kuganiraho cyakwigishije iki? Hari icyo wizemo ushobora kwigana mu buzima bwawe bwa buri muni cyangwa mu mibanire yawe n'abandi?

Igice cya 1.3: Imyumvire ku myitwarire y'abagabo n'abagore

(Iminota 45)

Intego: Gutekereza ku buryo imigani nyarwanda ishishikariza abantu gukomeza imyumvire y'uko abagore n'abagabo bagomba kwitwara ndetse n'uruhare ibi bigira ku mibanire y'abagabo n'abagore.

Ubutumwa bw'ingenzi: Imyumvire ku myitwarire y'abagabo n'abagore idutegeka uko abagabo n'abagore bagomba kwitwara kandi iyi myumvire igira ingaruka ku buzima bwacu no ku mibanire yacu.

Amabwiriza:

1. Sobanurira abitabiriye ibiganiro ko muri iri somo muri buganire ku myumvire y'uko abagabo n'abagore bagomba kwitwara ndetse n'uruhare ibi bigira ku mibanire hagati y'abagabo n'abagore.
2. Baza abitabiriye ikiganiro kuvuga imvugo n'imigani bikunze gukoreshwa bivuga ku bagore n'abagabo. Ushobora kubaha ingero zikurikira:

- Imfizi ntiyimirwa.
- Nta nkokokazi ibika isake ihari
- Uruvuze umugore ruvuga umuhoro

3. Andika izo mvugo n'iyi migani ku rupapuro runini. Nibamara gutanga ingero z'iyi migani n'imvugo, saba abitabiriye ikiganiro guhaguruka. Basobanurireko ugiye gusoma iyo migani maze ugende ubabaza niba bemeranya, batemeranya cyangwa se niba ntacyo bayivugaho. Numara gusoma iyo migani, bazajya bahagarara imbere y'urupapuro rwanditseho 'ndabyemera', 'simbyemera', cyangwa se 'simbizi'.
4. Numara gusoma iyo migani, baza abitabiriye ibiganiro gusobanurira abandi impamvu bemera, batemera cyangwa se ntacyo bavugaga kuri buri mugani wagiye usoma. Numara gusoma imigani (imvugo) ine, saba abitabiriye ibiganiro kwicara bakore uruziga maze utangize ikiganiro wifashishije ibibazo bikurikira.

Ibibazo byifashishwa mu kungurana ibitekerezo:

- Iyi migani n'imvugo bikomoka hehe? Tubyigira he?
- Iyi migani n'imvugo bigira izihe ngaruka ku bagabo? Ku bagore?
- Ubona ari izihe ngaruka iyi migani igira ku muryango?
- Ukekako iyi myumvire igira ingaruka ku mibanire y'abagabo n'abagore? Kubera iki?
- Ese iyi myumvire iha ububasha abantu bamwe na bamwe?
- Hari icyo wize muri iri somo? Ese hari impinduka wiyemeje kugira?

Ikiganiro cya 2: IBYO DUTOZWA

Intego z'ikiganiro:

Kugaragaza no gusuzuma ibimenyetso gakondo bya gihungu/kigabo cyangwa gikobwa/kigore;Guhuza ibyo bimenyetso gakondo n'ububasha hamwe n'ihohotera; Gutangiza ikiganiro ku nshingano zishingiye ku gitsina n'uko zishimangirwa; Kuganira ku bibi n'ibyiza bigaragarira mu kubahiriza inshingano gakondo zishingiye ku gitsina no kureba ibyiza n'ingaruka ku bagabo bitwara uko umuco utabiteganywa.

Ibikoresho bikenewe: Urupapuro runini (flipshirt), marikeri, agapapuro gafasha kumanika impapuro ku nkuta

Igihe ikiganiro kizamara: Amasaha 2 n'iminota 20

Ibikubiye muri iki kiganiro:

Kwakira abaje no gushyiraho amabwiriza agenga ikiganiro: Intangiriro n'ibyo amatsinda yiteze kugeraho (Iminota 10)

Igice cya 2.1: Umugabo, Umugore n'amahame ngenderwaho (Isaha 1)

Igice cya 2.2: Ni nde ukora imirimo yo mu rugo (Isaha 1)

Gusoza (Iminota 10)

Igice cya 2.1: Umugabo, Umugore n'amahame ngenderwaho?

(Iminota 45)

Intego:

Kuganira ku bibi n'ibyiza bigaragarira mu kubahiriza inshingano gakondo zishingiye ku gitsina no kureba ibyiza n'ingaruka ku bagabo bitwara uko umuco utabiteganywa

Mu buzima bw'abahungu/abagabo cyangwa bw'abakobwa/abagore, umuryango mugari ubatoza kandi ukabakangurira imyitwarire imwe n'imwe ari nako ubabuza iyindi, ugasanga bituma habaho kwifungirana mu cyo umuntu yakwita agasanduka. Kugirango ugasohokemo, bisaba kwigishwa no gushishoza ku gikwiye hagamijwe guharanira uburenganzira bwawe kimwe n'ubw'abandi kugira ngo buri wese agire ubuzima bwiza.

Ubutumwa bw'ingenzi:

Hari amahame umuco washyizeho akwiye guhinduka. Ntamirimo cyangwa inshingano byagenewe igitsinagore cyangwa Igitsinagabo uretse inshingano karemano zirimo: gutera inda, gutwita, kubyara, konsa.

Amabwiriza:

- Gusaba abitabiriye ikiganiro kungurana ibitekerezo ku rutonde rw'amagambo ahita aza mu mutwe wabo iyo bumvise iri jambo ngo: **“Ujye ukora kigabo!”**
- Kubasobanurira ko uru rutonde atari urw'amagambo wemera ko ari ukuri ariko **akubiyemo ubutumwa bubi** abahungu/abagabo bahabwa ku byo bagomba gukora kugira ngo bitware cyangwa bakore kigabo.
- Kwandika ayo magambo ahantu hagaragara mu cyumba cy'amahugurwa uko agenda avugwa.
- Umufashamyumvire akomeze asubiremo iryo jambo **“ujye ukora kigabo”** mu mvugo zitandukanye kugira ngo akangurire abari mu mahugurwa gushakisha andi magambo asa n'ayo, kandi akomeze kwandika ayo magambo ku kibaho cyangwa ahandi bose bareba.
- Gufasha abitabiriye ikiganiro bakaganira aho ayo magambo aturuka (ni inde wohereza ubutumwa?)
- Kuganira ku bihindura ubuzima bw'umuhungu akiri muto n'ukuntu atozwa uko agomba kumera. (Ni ryari bene ubwo butumwa butugeraho bwa mbere?)
- Umufashamyumvire arashushanya agasanduka iruhande rw'ayo magambo maze avuge ati **“aka ni agasanduka k'abagabo”**.
- Mushobora kandi kuganira kuri ibi bikurikira:
- Ese “murabona ibi ari ibisanzwe?” “Muja muhura n'ibi biri muri aka gasanduka?”

Kuganira ku byiza n'ibibi byo kuguma cyangwa kuva mu gasanduka:

- Umufashamyumvire arabaza abitabiriye amahugurwa ibyiza biri mu kubahiriza aya mabwirizwa kugira ngo umuntu yibone muri kariya gasanduka, hanyuma ajye yandika ibisubizo ku rupapuro rununi muni y'umutwe w'amagambo ugira uti: **“Ibyiza byo kuguma mu gasanduka”**.
- Kubaza abitabiriye amahugurwa "uko bigenda iyo umugabo cyangwa umuhungu adahuje n'ibiri mu gasanduka cyangwa iyo ahisemo kugendera hanze yako". Arakomeza kwandika ibisubizo hanze y'agasanduka.

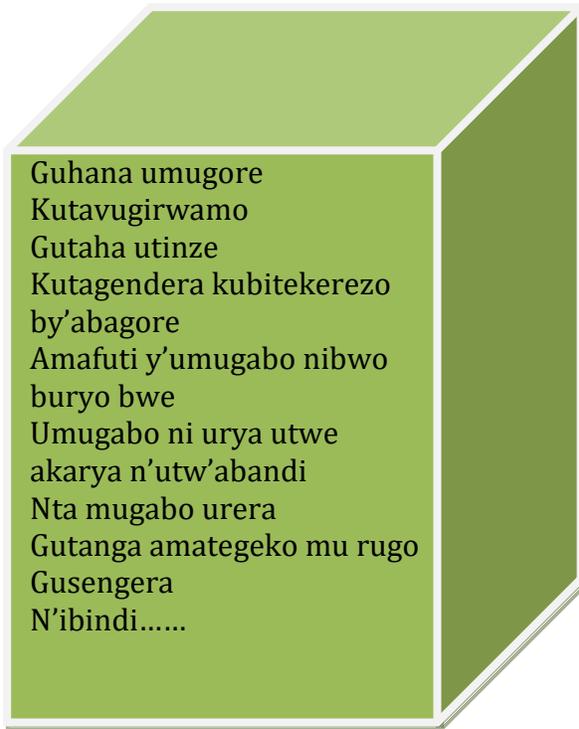
- Kubaza abitabiriye amahugurwa “niba hari ibibi byo kuguma muri ka gasanduka” Arakomeza kwandika ibisubizo ku rupapuro runini munsu y’umutwe w’amagambo ugira uti: **“Ibibi byo kuguma mu gasanduka”**.
- Kubaza abitabiriye amahugurwa “ niba hari ibyiza byo kugendera hanze y’agasanduka”; gukomeza kwandika ibisubizo munsu y’uyu mutwe w’amagambo: **“ibyiza byo kugendera hanze y’agasanduka”**
- Kwanzura uvuga ko uyu mwitoto ugaragaza ukuntu abahungu/abagabo cyangwa abakobwa/abagore batanzwe kugendera muri ka gasanduka bakangurirwa imyitwarire imwe kandi babuzwa iyindi.
- Gukomeza uyu mwitoto ukoresheje **"Jya witwara nk'umwali"** kugira ngo muganire no ku gasanduka k’abagore.

Hari n'ubundi buryo uyu mwitoto ushobora gutangwamo (Ihindagurika):

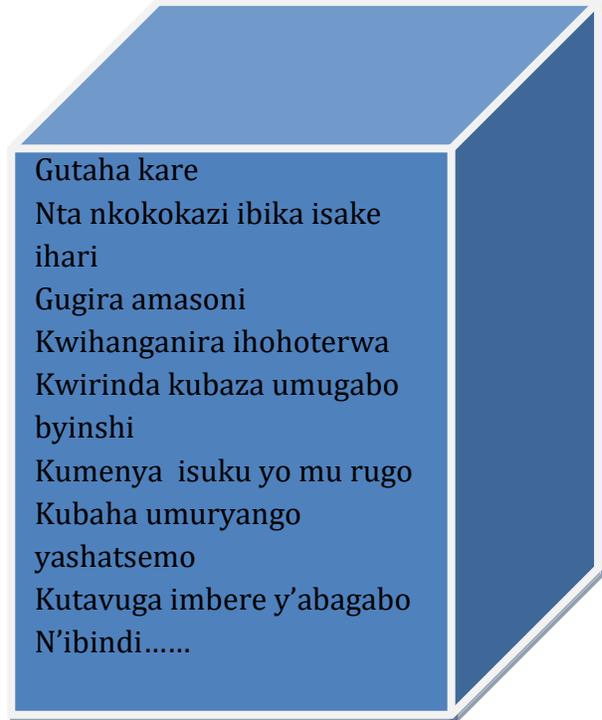
- Umufashamyumvire ashobora gushushanya umuhungu (amwite izina) hanyuma abaze abitabiriye amahugurwa “ni ubuhe butumwa mu mucu wanyu umwana w’umuhungu nk’uyu ahabwa iyo abwiwe kuba umugabo?”
- Muganire ku myitwarire, inshingano n’imikorere iri hanze y’agasanduka. Ni iki kibuze iyo turiho tugerageza kwerekana ibimenyetso by’umugabo?
- Umufashamyumvire arashyira ku rutonde imyitwarire n’inshingano abari mu mahugurwa bavuga itari mu gasanduka.
- Muyiganireho, noneho umufashaamyumvire arabaza niba ibyo byaba ari ibiranga abagore? Bitaniye he n’ibyashyizwe mu gasanduka?
- Muganire ku mwihariko wa buri muntu n’ukuntu buri muntu afite ibimenyetso byinshi kandi bihinduka iyo hashize igihe.
- Baza abagabo baganire ku bibura muri ka gasanduka.
- Baza abaje mu mahugurwa bavuge imiterere y’abagabo bazi, hanyuma bavuge niba abo bagabo babasanga muri ka gasanduka
- Baza niba hari icyo bitwaye umugabo agendeye hanze ya ka gasanduka. Ese hari icyo bitwara abatuye mu mudugudu umwe nawe? Ese hari icyo bisaba (ikiguzi) kugira ngo umuntu agendere hanze ya ka gasanduka? Ese ni gute ihohotera rishingiye ku gitsina rishimangira ya mirongo iri mu gasanduka? Mukomeze muganire:
- Bigendekera bite abagabo batubahirije ubutumwa buri mu gasanduka?
- Hakoreshwa ubuhe buryo kugira ngo abagabo (abahungu) bagume mu gasanduka?
- Ganira ku buhemu, iterabwoba n’ihohotera. Ubu ni uburyo bwiza bwo gufasha abari mu mahugurwa kumenya ukuntu ihohotera rishingiye ku gitsina ari uburyo bw’igenzura (guhoza ijisho ku muntu).
- Uramutse ushushanyije agasanduka k’uburinganire ku bagore, mwaganira ku bwoko bw’ihohoterwa rikorerwa abagore n’aho iryo hohoterwa rihurira n’ibimenyetso biranga ubugabo n’ubugore biri ku rutonde muri twa dusanduka twombi n’aho rihurira n’icyo abagabo baba bategereje ku bagore.

Urupaburo nyoborabiganiro numero 1

Agasanduka ka Jenda k'ABAGABO

Agasanduka ka Jenda k'ABAGORE

Igice cyo 2.2: Ni nde ukora imirimo yo mu rugo?

(Isaha 1)

Intego: Gutekereza ku buryo kuba umuhungu cyangwa umukobwa bigira ingaruka mu gukora imirimo yo mu rugo harimo no kwita ku mwana no gushishikariza abantu gufashanya imirimo hagati y'abagabo n'abagore.

Ubutumwa bw'ingenzi: Akobwa n'abahugu batowze gukora imirimo itandukanye kandi muri rusange abakobwa nibwo bakora imirimo yo mu rugo no kwita ku bana. Abagore n'abagabo bashobora gufatanya imirimo yo kwita ku bandi. Kugira ngo ibi bigerweho ni uko habaho kumvikana uburyo imirimo yasaranganywe mu buryo bungana n'abagize umuryango.

Agace ka 1: Ni nde ukora imirimo yo mu rugo?

Amabwiriza:

1. Sobanurira abitabiriye ikiganiro ko kibafasha gutekereza uburyo kuba umugabo cyangwa umugore bigira ingaruka mu kugabana imirimo yo mu rugo harimo no kwita ku bana.
2. Saba abantu batanu babishaka baze imbere bategere agakino.
3. Basobanurire ko buri wese ahagararira umuntu uri mu muryango ushinze umurimo runaka cyangwa kwita ku mwana. Bahe imirimo ikurikira:
 - Uwa mbere yita ku mwana.
 - Uwa kabiri arateka.
 - Uwa gatatu aramesa.
 - Uwa kane arakubura.
 - Uwa gatanu aravoma.
4. Ha buri wese umunota wo kwitegura icyo ari bukirye. Babwireko ugiye kubara nugeze kuri gatatu bahita batangira kandi ko batagomba guhagarika ibyo bakora kugeza ubabwiye.
5. Mutangire agakino... rimwe, kabiri, gatatu!
6. Nyuma y'umunota, bwira uwita ku mwana abihagarike. Babwire bahitemo undi muri bane basigaye

- ukomeza kwita ku mwana. Babwireko uwo muntu yita ku mwana akanakomeza gukora ibyo yarimo akora. Reka umukino ukomeze undi munota 1.
7. Nyuma y'umunota, bwira uri guteka abihagarike maze asabe undi muntu akomeze ateke. Basobanurireko uwo muntu akomeza agakora imirimo yose bamuhaye. Ni ukuvugako abantu batatu basigaye bari kugabana imirimo y'abantu 5. Reka umukino ukomeze undi munota 1.
 8. Nyuma y'umunota, saba umuntu wa gatatu uri kumesa kubireka abihe undi muntu wo mu rugo. Abantu babiri basigaye bari gukora imirimo y'abantu 5. Reka umukino ukomeze andi masegonda 30.
 9. Nyuma y'amasegonda 30, bwira umuntu wa kane areke ibyo yakoraga abihe usigaye mu rugo. Ibutsa abitabiriye ikiganiro ko uwo muntu ari gukora akazi k'abantu 5.
 10. Nyuma y'amasegonda 30, bwira umuntu wa nyuma arekeraho gukora yicare. Tangira ikiganiro ukoresheje ibibazo bikurikira:

Ibibazo ngenderwaho mu kungurana ibitekerezo:

- Wumvaga umeze ute ukora uyu umwitozo?
- Ese abakoraga agakino bumvaga bameze bate ubwo abandi barekeragaho gukora?
- Uwarangije nyuma yumvaga ameze ate?
- Ni uwuhe muri iyi mirimo ukora mu rugo?
- Ubusanzwe ni nde ukora iyi mirimo ? Kubera iki?
- Ese birakwiye ko abagabo bakora iyi mirimo? Kubera iki?
- Ni gute abagabo bagira uruhare mu mirimo yo mu rugo nubwo baba bafite akazi gahoraho?
- Bigaragarako abana b'abahungu babonye ba se bakora imirimo yo mu rugo nabo bageraho bakayikora iyo bamaze kuba bakuru. Ubitekerezaho iki?
- Ese hari ingaruka zabaho kuri ejo hazaza h'umukobwa wawe ubaye ukoze imirimo yo mu rugo?
- Bigaragarako abagore bafite abagabo bakora imirimo yo mu rugo bagira imibonano mpuzabitsina ishimishije kurushaho. Muratekerezako ari iki gituma bigenda bityo?
- **Baza abagabo:** Muri iyi mirimo ni iyihe uteganya kuzakora iwawe muri iki cyumweru?
- **Baza abagore:** Ni iki utegereje ku mugabo wawe ku bijyanye n'imirimo yo mu rugo? Cyangwa se, n'iki wifuzako yakora?

Agace ka 2: imirimo y'umunsi:

1. Sobanurira abashakanye ko batekereza ku masaha bakoresha ku munsi mu kwita ku bana no gukora indi mirimo.
2. Ha buri wese urupapuro n'ikaramu. Babwire bashushanye uruziga. Babwireko uruziga ruhwanye n'umunsi bakaba barucamo ibice 24, buri gice gihwanye n'isaha imwe. Babwire batekereze uburyo bakoresha igihe cyabo buri munsi – umunsi bawugabanyemo ibice bitandukanye – urugero: kurya, kuryama, gukora, kwita ku bana, imirimo yo mu rugo.

3. Bahe iminota itanu. Basobanurireko buri gace gahwana n'igihe umuntu amara akora igikorwa runaka. Niba umuntu amara umunsi wose akora, igice kinini cy'uruziga kirahwana n'umwanya w'ako kazi.
4. Buri wese namara gukora uruziga rwe, bwira abashakanye bagurane impapuro baganire kubyo bakoze. Ese ibyo ubonye nibyo watekerezaga?
 - Niba hari utari hamwe n'umugore we, mubwire atekereze amasaha y'uwo bashakanye amushushanyirize uruziga. Amara amasaha angahe mu bikorwa bitandukanye nko kuryama, kurya, gukora, kwita ku bana, etc.
5. Nyuma y'iminota 5, babwire bagaruke mu ruziga batangire kungurana ibitekerezo bifashishije ibibazo bikurikira:

Ibibazo ngenderwaho mu kungurana ibitekerezo:

- Ni iki wamenye ubwo wakoraga uyu mwitoto ku bijyanye n'uko abagabo n'abagore bakoresha umwanya wabo mu buryo butandukanye?
- Wagira icyo uvuga ku kinyuranyo hagati y'uburyo abagabo n'abagore bakoresha igihe cyabo? Ese iki kinyuranyo gikwiye kubaho? Kubera iki?
- Ese uwo mwashakanye atekereza iki ku buryo imirimo yo mu rugo isaranganywa? (Niba yaje mubaze icyo kibazo).
- Ni kuki dukunze gusuzugura imirimo yo mu rugo nko guteka, gukora isuku no kwita ku bana? Ni kuki dutekerezako akazi duhemberwa ariko gafite agaciro kurusha indi mirimo?
- Ni iki wumva wahindura ku mikoreshereze yawe y'amasaha y'umunsi?
- Ese abagabo bakunguka iki bagize uruhare mu mirimo yo mu rugo nko guteka no gukora isuku? Ni mu buhe buryo byagirira akamaro abagore?

Ikiganiro cya 3: IHOHOTERWA RISHINGIYE KU GITSINA

Intego y'ikiganiro:

Kugaragaza uburyo bunyuranye ABASHAKANYE (abasore n'inkumi) bahohotera abandi cyangwa bahohoterwa ubwabo no kugaragaza ingero zitandukanye z'ihohoterwa rishingiye ku gitsina.

Ibikoresho bikenewe: urupapuro runini (flip chart), udupapuro duto (udupapuro 3 kuri buri wese), marikeri, amakaramu y'ibiti (kereyo), uduseke dutatu, agapapuro gafasha kumanika impapuro ku nkuta, kopi z'urupapuro rw'inyoborabiganiro nimeru 3

Igihe ikiganiro kizamara: Amasaha 2 n'iminota 45

Urupapuro rw'inyoborabiganiro: nimeru 2 _Urupapuro 22

Ibikubiye muri iki kiganiro:

1. **Kwakira abaje** (Iminota 15)
2. **Igice cya 3:1:** Ihohoterwa rishingiye ku gitsina ni iki? (Iminota 45)
3. **Igice cya 3:2:** Imbarutso rusange zitera ihohotera rishingiye ku gitsina (GBV) mu bashakanye
4. **Igice cya 3:3** Uruhererekane rw'ihohoterwa rishingiye ku gitsina (Isaha n'igice)
5. **Gusoza** (Iminota 15)

Igice cyo 3.1: Ihohoterwa rishingiye ku gitsina ni iki?

(Iminota 45)

Intego: Kugaragaza ubwoko bw'ihohoterwa rishingiye ku gitsina no kuganira ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina rikunze kugaragara mu miryango no mu bakundana.

Ubutumwa bw'ingenzi: Ihohoterwa rishingiye ku gitsina twarifata nk'uburyo bwo kugenzura cyagwa se kugira ububasha ku wundi muntu. Abantu benshi bibwira ko guhohotera ari ugukubita umuntu ariko nyamara hariho amoko menshi y'ihohotera. Guhohotera ni ukuvutsa umuntu uburenganzira kandi abantu bose bashobora guhohoterwa baba abana, abagore cyangwa se abagabo.

Amabwiriza:

1. Sobanurako intego y'ikiganiro ari ukuganira ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina icyo ari cyo n'ubwoko bw'ihohoterwa rishingiye ku gitsina.
2. Baza buri tsinda uti "IHOHOTERWA RISHINGIYE KU GITSINA ni iki?" Andika ibisubizo ku rupapuro runini (flipchart). Bashishikarize gutekereza ku bwoko butandukanye bw'ihohoterwa rishingiye ku gitsina.
3. Sobanurira abitabiriye ibiganiro ko ihohoterwa rishingiye ku gitsina ari igikorwa icyo ari cyo cyose gikorwa umuntu haba ku mubiri, mu bitekerezo, ku myanya ndangagitsina no ku mutungo kimuvutsa uburenganzira bwe kandi kikamugiraho ingaruka mbi. Guhohotera ntibipfa kubaho ahubwo bikorwa mu bihe n'uburyo bisobanutse. Ibikorwa by'ihohotera bikunze kubaho mu bihe bimwe na bimwe. Sobanurira itsinda ko ibikorwa by'ihohoterwa rishingiye ku gitsina biri mu bice bine binini bitandukanye bikurikira:

- Ihohoterwa rishingiye ku gitsina rikorerwa ku mubiri
- Ihohoterwa rishingiye ku gitsina ryo mu mitekerezwe cyangwa ryo mu mutima (ry'imbamutima)
- Ihohoterwa rishingiye ku gitsina rikorerwa ku myanya ndangagitsina
- Ihohoterwa rishingiye ku gitsina rishingiye ku mutungo

4. Sobanurako ugiye kugabanya abantu mu matsinda ane. Buri tsinda rirategura agakinamico kagaragaza bumwe mu bwoko bw'ihohoterwa rishingiye ku gitsina.
5. Buri tsinda riribanda ku bwoko bumwe bw'ihohoterwa rishingiye ku gitsina. Ha buri tsinda bumwe mu bwoko bw'ihohoterwa rishingiye ku gitsina bugaragara haruguru. Bahe iminota hagati y'itanu n'icumi kugira ngo bategure agakinamico.

6. Saba buri tsinda ryerekane agakino ryateguye ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina. Amatsinda yose narangiza kugaragaza udukino twayo, muganire ku ibibazo bikurikira.

Ibibazo byifashishwa mu kungurana ibitekerezo:

- Ibyerekanywe mu mukino bibaho mu buzima busanzwe?
- Ni ubuhe bwoko bw'ihohoterwa rishingiye ku gitsina bukunze kugaragara mu miryango? Mu bakundanda? Mu nshuti? ^{L}_{SEP}
- Ese abasore nibo bakunze guhohotera inkumi cyangwa se inkumi nazo zihohotera abasore?
- Ese birakwiye ko umugabo cyangwa umugore akubitwa cyangwa ahohoterwa? Kubera iki?
- Ese hari isano iri hagati yo kugira ubushobozi no guhohotera abandi? (Bwira abitabiriye ikiganiro batekereze ku bushobozi butandukanye (ku rwego rw'ubukungu, rw'imbaraga z'amaboko, etc.) umuntu agira bikamutera guhohotera abandi).
- Ni izihe ngaruka ihohoterwa rishingiye ku gitsina rigira ku muntu? Ku mibanire? Ku muryango mugari?
- Ni ubuhe bumenyi uvanye muri iki kiganiro? Hari icyo wize gishobora guhuzwa n'ubuzima bwawe cyangwa imibanire yawe n'abandi?

Urupapuro rw'inyoborabiganiro nimeru 2

Amoko y'ihohoterwa

1. Ihohoterwa rishingiye ku gitsina

- Gukoresha ku gahato imibonano mpuzabitsina uwo mwashyingiranywe (inama itavuye mu kirambi igera ku buriri igaca ikirago ni ukuvuga ko hagomba ibiganiro hagati y'abashyingiranywe mbere yo kubonana kw'abashyingiranywe),
- gufata ku ngufu,
- kugumisha ahantu hagamijwe gufata ku ngufu , amafoto n'ibindi ;
- Gukangisha kubura ibyo afiteho uburenganzira
- Guterura ;
- Ubushoreke ;
- Ubuharike,
- Ibikorwa by'urukozasoni bishingiye ku gitsina ;

2. Ihohoterwa rikomeretsa umubiri (Physical violence)

Iryo hohoterwa rikorerwa ku mubiri; ingero ni nko:

- kwangiza cyangwa gukomeretsa umubiri,
- guterwa imigeri,
- kunigwa ,
- guhutaza,
- gukururwa amatwi cyangwa imisatsi,
- kubohwa,
- Gutwikwa n'ibindi.

3. Ihohoterwa rikomeretsa umutima (Psychological violence)

- Guhozwa ku nkeke,
- Kubuza umudendezo uwo mwashyingiranwe hakorwa ubuharike, ubushoreke, ubusambanyi
- gutukwa,
- guteshwa agaciro,
- gupfobywa,
- gucyurirwa,
- guhabwa akato,
- gusuzugurwa,
- gucunaguzwa,
- kwanga kukuvugisha,
- kwimwa ijambo,
- kugenura mu kwita abana amazina atera ipfunwe cyangwa agenura,
- kwikoma undi ngo atera umwaku
- Kutita ku mwana hashingiwe ku gitsina

4. Ihohoterwa rishingiye ku mutungo (Economic violence):

- Gusahura (umutungo w'urugo: kuwugurisha rwihishwa),
- kwicishwa inzara,
- kutagira ijambo ku micungire n'imikoreshereze y'umutungo w'urugo,
- kudashobora kwikenyeza umutungo w'urugo igihe ubikeneye,

- kwimwa uburenganzira bwo kuzungura no ku munani : gutanga imyitoto ku bibazo abana bahura nabyo kw'izungura
- gukora imirimo myinshi y'urugo kandi ntihabwe agaciro...

B. Aho ihohoterwa riboneka : Gukorera mu matsinda abantu bakagaragaza ihohoterwa rikorerwa mu ngo, uko rikorwa n'amagambo akoreshwa.

- Mu ngo
- Mu muryango mugari;
- Mu kazi;
- Mu mashuri.

C. Ihohoterwa ryo mu ngo n'irishingiye ku gitsina rikorwa na nde?

Bene aya mahohotera akorwa n'abantu banyuranye, baba abafitanye isano cyangwa abatayifitanye. Rishobora gukorwa na:

- Abagabo ku bagore babo, ku bana babo cyangwa ku bandi bantu ndetse n'abogore bashobora guhohotera abandi bagore;
- Abana ku bana;
- Abashumba;
- Abaturanyi n'abavandimwe;
- Abakozi bo mu ngo;
- Abakoresha ku bakozi babo;
- Abarimu ku banyeshuri babo;
- Abandi bantu b'ingeri zinyuranye.

Igice cyo 3.2: Imbarutso rusange z'ihohoterwa rishingiye ku gitsina

(Iminota 45)

Intego: Guha umwanya abashakanye wo kwitekerazaho no gusesengura umubano wabo; bibanda kubibatera ubwumvikane buke, uburakari, no guhohoterana. Isomo rigamije kwigisha abashakanye uburyo bwo kumenya imbarutso z'ihohoterwa n'uburyo bwo ku zirinda.

Ubutumwa bw'ingenzi: Kugaragaza imbarutso rusange zitera ihohoterwa rishingiye ku gitsina mu bashakanye harimo no kunywa ibinyobwa bisembuye ku buryo burenze urugero, ishyari no kugirana ubwumvikane buke bukomoka ku mafaranga yinjira n'imitungo.

Icyitonderwa. Iki kiganiro kigomba kuba buri muntu ari kumwe n'uwo bashakanye (umugabo cyangwa umugore we)

Amabwiriza

- Umufashamyumvire asaba abashakanye kuganira ku byerekeye niba bakeneye umukuru w'urugo (umuyobozi w'urugo)
- Abitabiriye ikiganiro bashakanye imbarutso rusange zitera ihohoterwa rishingiye ku gitsina mu mibanire yabo
- Andika ku rupapuro ibisubizo byose abantu batanze wibanda kubyo bahuriyeho,

Irisomo ushobora no kwifashisha ikinamico, usaba abitabiriye gukora ikinamico igaragaza imbarutso z'ihohoterwa zikunze kugaragara mu miryango yabo.

Ibibazo byifashishwa mu kungurana ibitekerezo

Amatsinda yose narangiza ikinamico, ubabaze ibibazo bikurikira:

- a. Ni iki twabonye muri izi kinamico?
- b. Ni mu bihe byashobokaga ko ihohoterwa ryari kuba?
- c. Kuki ari ngombwa gusobanukirwa imbarutso z'ihohoterwa hagati y'abashakanye?

Umufashamyumvire avuga muri make: Ni ngombwa gusobanukirwa umuzi utera ihohoterwa rishingiye ku gitsina mu bashakanye ibihe, imyitwarite n'amarangamutima aritera. Tumenye imbarutso z'ihohoterwa, twagerageza kuzigabanya tukaririnda kugera ku cyakoma imbarutso. Ibi bizadufasha kurwanya ihohoterwa rishingiye ku gitsina mu mibanire yacu bityo twiyubakire ingo z'amahoro.

Igice cy'ama 3.3: Uruhererekane rw'ihohoterwa rishingiye ku gitsina

(Iminota 45)

Intego: Gutekereza ku buryo butandukanye bw'ihohoterwa dukorera abandi, iridukorerwa cyangwa iryo twabereye abahamya.

Icyo ukoresha amahugurwa yitondera: Ntibyoroshye kuvuga ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina cyane cyane iyo hari umuntu warikorewe ku giti cy'e. Ni ngombwa rero kurangiza amahugurwa habaye agakino, akaririmbo cyangwa umwitozo wo kubyina kugira ngo abitabiriye amahugurwa babashe kurangiza baruhuka banaseka. Ikindi ni uko bashobora gusoza biyemeza kurwanya ihohoterwa rishingiye ku gitsina aho batuye.

Ubutumwa bw'ingenzi: Benshi muri twe bigeze guhohoterwa cyangwa se babona undi muntu ahohoterwa kandi usanga ibi tubifata nk'aho ari ibintu bisanzwe. Twese dushobora guhohoterwa no guhohoterwa. Ihohoterwa rishingiye ku gitsina ni imyitwarire dutozwa kandi dushobora no kuyireka.

Mbere y'uko iki kiganiro gitangira ni ngombwa gutegura uduseke dutatu tuza gukenerwa muri iki gikorwa. Gushyira ibimenyetso bikurikira kuri utwo duseke kandi buri gaseke kagashyirwaho ikimenyetso cyako cyihariye:

- Ihohoterwa rishingiye ku gitsina nakorewe
- Ihohoterwa rishingiye ku gitsina nakoreye abandi
- Ihohoterwa rishingiye ku gitsina nabonye rikorerwa abandi

Agace ka 1: Ihohoterwa dukora, ihohoterwa rishingiye ku gitsina twakorewe n'ihohoterwa rishingiye ku gitsina twabonye rikorerwa abandi

Amabwiriza:

1. Gusobanurira abahugurwa ko intego y'iki gikorwa ari ukuganira ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina dukorerwa mu buzima bwacu bwa buri munsi no mu muryango mugari/sosiyete harimo n'ihohoterwa rishingiye ku gitsina dukorera abandi ndetse n'iryo dukorerwa. ^[1]_{SEP}
2. Buri wese muhe impapuro 3 n'ikaramu. Basobanurire ko buri rupapuro rujyanye n'ubwoko bw'ihohoterwa rishingiye ku gitsina:
 - Ihohoterwa rishingiye ku gitsina **nakorewe (Ihohoterwa rishingiye ku gitsina ryambayeho)**
 - Ihohoterwa **nakoreye abandi**
 - Ihohoterwa rishingiye ku gitsina **nabonye rikorerwa abandi**
3. Sobanurako buri wese atekereza ku buryo yahohoteye abandi, uburyo yahohotewe, n'uburyo yabonye abandi bahohoterwa, nuko bandike igisubizo kigufi kuri buri rupapuro. Buri wese agomba kwandika nibura igisubizo kimwe kuri buri kibazo.
4. Basobanurireko atari ngombwa kwandika amagambo menshi, amagambo make cyangwa interuro nke birahagije. Basabwe kutandika amazina yabo. Bahe iminota 10 bandike ibisubizo byabo.
5. Nyuma y'iminota 10, bwira buri wese ashyire ibisubizo bye mu gaseke kabugenewe: Ihohoterwa rishingiye ku gitsina NAKOZE, NAKOREWE cyangwa NABONYE.
6. Baza abitabiriye ikiganiro niba hari uwemeye ku bushake bwe kubwira abandi ibyo yanditse. Byumvikaneko ari ubushake – nta wusabwa kuvuga atabishaka.
7. Niba ntawatinyutse kuvuga kubushake, hitamo muri buri gaseke, ibisubizo bidafite amazina ubisome. Kora kuburyo usoma ibisubizo bike biva muri buri gaseke: Ihohoterwa rishingiye ku gitsina nakoze, nakorewe, nabonye.

Agace ka 2: Uko twumva tumeze iyo duhohoteye abandi cyangwa iyo duhohotewe

Mbere y'uko aka gace gatangira ni ngombwa gutegura uduseke tubiri tuza gukenerwa muri aka gace. Gushyira ibimenyetso bikurikira kuri utwo duseke kandi buri gaseke kagashyirwaho ikimenyetso cyako cyihariye:

- Uko numva meze iyo mpohoteye abandi
- Uko numva meze iyo mpohotewe

Amabwiriza:

1. Sobanurako hakurikiyeho gutekereza uko umuntu yiyumva iyo ahohoteye undi cyangwa iyo ahohotewe.
2. Ha buri wese impapuro ebyiri zitanditseho.
3. Basobanurireko ushakako batekereza ku bintu bibiri: icyambere, uko batekereza iyo bahohoteye umuntu, icya kabiri uko biyumva iyo bahohotewe.
 - **Numva meze nte iyo mpohoteye abandi**
 - **Numva meze nte iyo abandi bampohoteye**
4. Bahe iminota 10 bandike ibisubizo. Nyuma y'iminota 10, sabako buri wese ashyira ibisubizo bye

mu gaseke kabugenewe: uko numva meze IYO MPOHOTEYE ABANDI, uko numva meze IYO MPOHOTEWE.

5. Baza abari mu mahugurwa niba hari ushaka kubwira abandi ibisubizo bye mu ruhame. Ibi bikorwa ku bushake – nta wusabwa kubikora atabishaka. Niba nta wushaka kubivuga mu ruhame, hitamo ibisubizo bike bivuye mu gaseke kandi bitanditseho izina maze ubisome. Soma ibisubizo bike uvanye muri buri gaseke.
6. Numara gusoma ibi bisubizo, babwire bose bicare maze baganire ku bibazo bikurikira.

Ibibazo byifashishwa mu kungurana ibitekerezo:

- Ni irihe hohoterwa rikunze gukorerwa abagabo?
- Ni irihe hohoterwa abagabo bakunze gukorera abandi?
- Twumva tumeze dute iyo duhohoteye abandi?
- Ni ubuhe bwoko bw'ihohoterwa rishingiye ku gitsina bukunze gukorerwa abagore? ni ubuhe bukunze gukorwa n'abagabo?
- Ese hari isano iri hagati y'ihohoterwa rishingiye ku gitsina mukora n'iryo mukorerwa? Ni gute tumenya ko turi guhohotera abandi?
- Ese hari ihohotera ribi kurusha ayandi?
- Hari abashakashatsi bavuga ko ihohoterwa rishingiye ku gitsina ari uruhererekane, bishatse kuvuga ko iyo umuntu akorewe ihohoterwa rishingiye ku gitsina nawe arikorerwa abandi mu buzima bwe. Ese mubona ari ukuri?
- Ese mutekereza ko abagabo bafite uruhare mu guhagarika ihohoterwa rishingiye ku gitsina rikorerwa abagore?
- Ni ubuhe bumenyi mukuye muri uyu mwitoto bwagufasha gukemura ikibazo cy'ihohoterwa rishingiye ku gitsina? Hari icyo mwize gishobora kubagirira akamaro mu buzima bwanyu cyangwa mu mibanire yanyu n'abandi?

Ikiganiro cya 4:

KUDAHISHIRA IHOHOTERWA RISHINGIYE KU GITSINA

Intego y'ikiganiro:

Kuganira ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina, ibitera iryo hohoterwa n'icyo ABASHAKANYE bakora kugira ngo iryo hohoterwa rigabanuke cyangwa rikumirwe.

Ibikoresho bikenewe: urupapuro runini (flip chart), marikeri, agapapuro gafasha kumanika impapuro ku nkuta.

Igihe ikiganiro kizamara: Amasaha 2 n'igice

Urupapuro rw'inyoborabiganiro: nimeru 3 – urupapuro rwa 32-33

Ibikubiye muri iki kiganiro:

1. **Kwakira abaje** (Iminota 45)
2. **Igice cya 4.1.** kudahishira ihohoterwa rishingiye ku gitsina (Iminota 45)
3. **Igice cya 4.2.** Inzira uwahohoterwe anyuramo kugirango ahabwe ubufasha (Iminota 45)
4. **Igice cya 4.3:**
5. **Gusoza** (Iminota 15)

Igice cywa 4.1: Kudahishira ihohoterwa rishingiye ku gitsina

(Iminota 45)

Intego: Kungurana ibitekerezo ku birebana n'umuco wo guhishira ihohoterwa rishingiye ku gitsina rikorerwa mu miryango.

Ubutumwa bw'ingenzi: Ntibyorohere abagabo n'abagore bahohotewe gusaba ubufasha, gutabaza kandi natwe biratugora cyane kuvuga ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina ndetse no gufasha abakeneye gufashwa. Abashakanye bamwe bumva ko kuvuga ihohoterwa ukorerwa ari kumena amabanga y'urugo. Kuvuga ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina ni intambwe y'ingenzi mu kudahishira ihohoterwa rishingiye ku gitsina.

Amabwiriza:

1. Sobanurira abitabiriye ikiganiro ko ikiganiro gikurikiraho kigiye kwibanda ku buryo bo nk'abakiri bato bashobora kudahishira ihohoterwa rishingiye ku gitsina iryo ariryo ryose riboneka mu mibanire y'inshuti y'umuhungu n'umukobwa n'icyo bashobora gukora niba bo cyangwa umuntu bazi babanye nabi.
2. Gabanyamo abitabiriye ikiganiro amatsinda abiri, noneho ubabwireko bafite iminota 15 yo gutegura umukino uhuriweho na bose werekeranye n'ingaruka zo guhishira n'izo kuvuga ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina ryabo cyangwa ry'umuntu bazi barimo guhura na zo. Ha buri tsinda ingingo zigize umukino bagomba gutegura:
 - **Itsinda rya 1:** Gukora umukino uhuriweho na bose werekana umuntu urimo gukorerwa ihohoterwa rishingiye ku gitsina mu mibanire y'inshuti y'umuhungu n'umukobwa cyangwa mu muryango we, kandi akaba arimo gutekereza ukuntu yagira uwo abibwira. Babwire gutekereza ku mpamvu zatuma uyu muntu atavugako yahohotewe "agahitamo guceceka."
 - **Itsinda rya 2:** Gukora umukino uhuriweho na bose werekana ingorane zo kwegera no gufasha umuntu urimo gukorerwa ihohoterwa rishingiye ku gitsina mu mibanire y'inshuti y'umuhungu n'umukobwa cyangwa mu muryango we. Babwire gutekereza ku mpamvu umuntu yarebera ntashake kwegera no gufasha umuntu urimo gukorerwa ihohoterwa rishingiye ku gitsina. Uyu muntu ashobora kuba ari inshuti, umuvandimwe, umuturanyi n'abandi.

3. Nyuma y'iminota 15, bwira amatsinda yombi yerekane imikino yateguye. Nyuma y'uko amatsinda yombi amaze kwerekana imikino yabo bose bagizemo uruhare, koresha ibibazo bikurikira mu gutangiza ikiganiro ku bibazo biboneka mu kuvuga ku birebana n'ihohoterwa rishingiye ku gitsina na bimwe mu bisubizo bishoboka.

Ibibazo byifashishwa mu kungurana ibitekerezo:

- Ubusanzwe ihohoterwa rishingiye ku gitsina turivuga dute? Turivugaho iki?
- Ese haba hari imvugo cyangwa imigani (biganisha ku hohoterwa rishingiye ku gitsina cyangwa biganisha ku bagore cyangwa ku bagabo) bituma ihohoterwa rishingiye ku gitsina rigaragara nk'ibintu bisanzwe cyangwa byemewe?
- Muri rusange, igihe umuntu arimo guhohoterwa cyangwa arimo guhohotera undi, biravugwa cyangwa ntibivugwa? Kubera iki?
- Ni ukubera iki bitoroshye kuganira ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina hagati y'inshuti y'umuhungu n'umukobwa? Cyangwa mu miryango?
- Impamvu zitangwa ziratandukanye ku bagore no ku bagabo?
- Mu kutavuga ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina, twaba dufite uruhare mu gushyigikira ihohoterwa rishingiye ku gitsina aho dutuye?
- Ni ukubera iki umugore yahitamo kwigumira mu mibanire mibi?
- Kuki rimwe na rimwe abagore badashaka kuvuga ibyerekeranye n'ihohoterwa rishingiye ku gitsina bakorerwa mu buzima bwabo?
- Ukekako abagabo babayeho mu mibanire mibi bahura n'ingorane zisa n'izo abagore bahura na zo? Sobanura igisubizo cyawe
- Utekerezako bigoye cyane ku bagabo bahohoterwa gusaba ubufasha cyangwa gutabaza?
- Wumva umerewe ute iyo wamenye ko hari umuntu wawe urimo gukorera ihohoterwa rishingiye ku gitsina?

- Ni gute ushobora kuganira n'uwo muntu ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina? Ni izihe ngamba wafata mu gufasha umuntu ufite imibereho irangwa n'ihohoterwa rishingiye ku gitsina?
- Ni izihe ngamba umuntu ashobora gufata yirwanaho mu mibanire irimo ihohoterwa rishingiye ku gitsina?
- Niba ukekako inshuti yawe iri mu mibanire mibi, ni nde wamugira inama yo kujya gushaka ubufasha cyangwa aho yabushakira?
- Ni gute twakangurira abaturage "kudahishira" ihohoterwa rishingiye ku gitsina?
- Ni gute twahindura uburyo ihohoterwa rishingiye ku gitsina riganiwaho kugirango rihinduke ikintu kitemewe?
- Ni iki abagabo bashobora gukora mu buryo bw'umwihariko mu kurwanya ihohoterwa rishingiye ku gitsina rikorerwa abagore?
- Ni uruhe ruhare abagabo bashobora kugira ku bandi bagabo?
- Ni izihe ngorane mushobora guhura nazo nk'abagabo mu kwamagana ku mugaragaro ihohoterwa rishingiye ku gitsina rikorerwa abagore?
- Ni iki mwungutse muri iki kiganiro? Haba hari ibyo muzahindura mu buzima bwanyu bwite mushingiye ku byo twaganiriye?

Igice cya 4.2.Ubufasha buhabwa uwahohoterwe n'inzira acamo

(Iminota 45)

Intego: Irisomo rigamije gusobanurira ABASHAKANYE ubufasha buhabwa uwahohotewe ndetse n'inzira yacamo.

Ubutumwa bw'ingenzi: Abitabiriye ibiganiro bagomba gutaha basobanukiye ubufasha buhabwa uwa hohotewe harimo kuvuzwa, imiti ituma atandura virusi itera SIDA, kumurinda gusama inda itifuzwa, ubufasha mu maregeko, ubujyanama, indishyi y'akababaro.Uwitabiriye amahugurwa agomba gutaha kandi azi inzira umuntu acamo bitewe n'ubwoko bw'ihohoterwa yakorewe.

Amabwiriza :

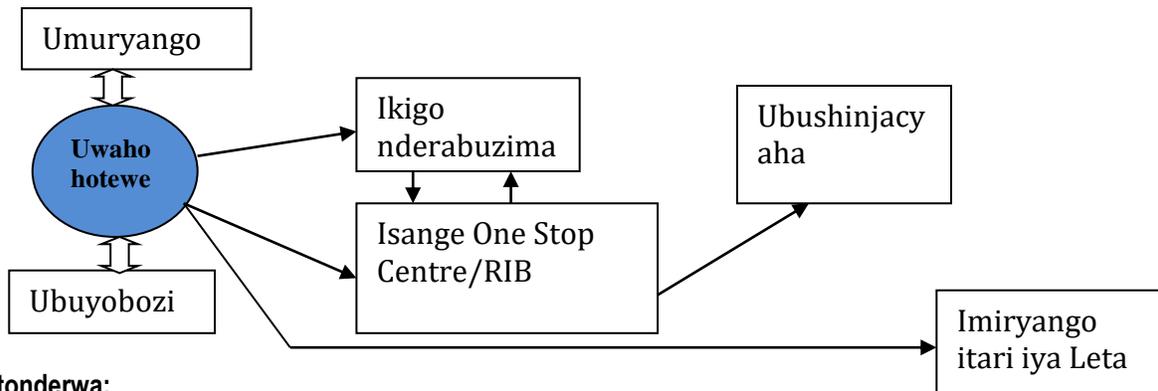
1. Baza abitabiriye ibiganiro icyo bazi ku bufasha buhabwa uwahohotewe
2. Andika ibisubizo ku rupapuro
3. Saba abitabiriye ibiganiro gusesengura ubufasha bakurikije ubwoko bw'ihohoterwa
4. Hifashishijwe amashusho akurikira erekana abufasha n'aho uwahohotewe aca, muhuze ibyo banditse.

Ibibazo byifashishwa mu kungurana ibitekerezo:

- Kuki uwahotewe yigumira mu rugo ntajye gushaka ubufasha?
- Umuryango nyarwanda uhishira ihohoterwa ?
- Abantu ntibazi aho bakura ubufasha?
- Aho mutuye nta serivisi ziboneka hafi?
- Hari urugendo runini kuja gushaka ubufasha?

Inyoborabiganiro 3

INZIRA INYURWAMO MU GUTABARA UWAHUYE N' IHOHOTERWA RISHINGIYE KU GITSINA

Icyitonderwa:

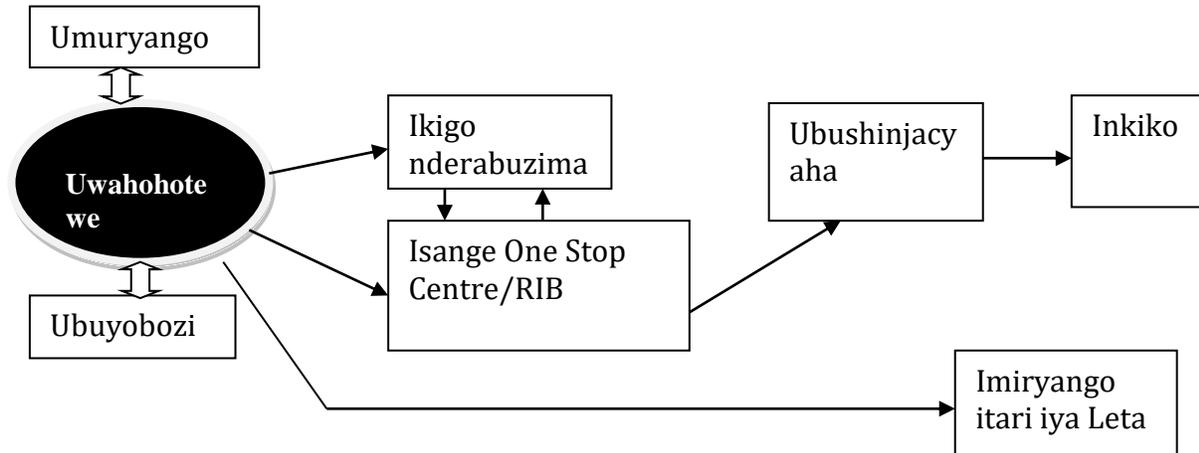
Umuntu wafashwe ku ngufu (wasambanyijwe) agomba kugezwa kwa muganga bitarenze mbere y'amasaha 48 kugirango ahabwe imiti ituma adasama cyangwa ngo yandure indwara zandurira mu mibonano mpuzabitsina. Bishobokako ikigonderabuzima cyaba kure kandi mwegereye ibiro bya polisi/RIB wahita umugezayo kuko Polisi ihita imwohereza vuba ku kigonderabuzima cyangwa ibitaro.

Ni ngombwa kwirinda gusibanganya ibimenyetso wirinda gukaraba, gukuramo imyenda wari wambaye ndetse n'ibindi bikorwa byasibanganya ibimenyetso.

IBISOBANURO

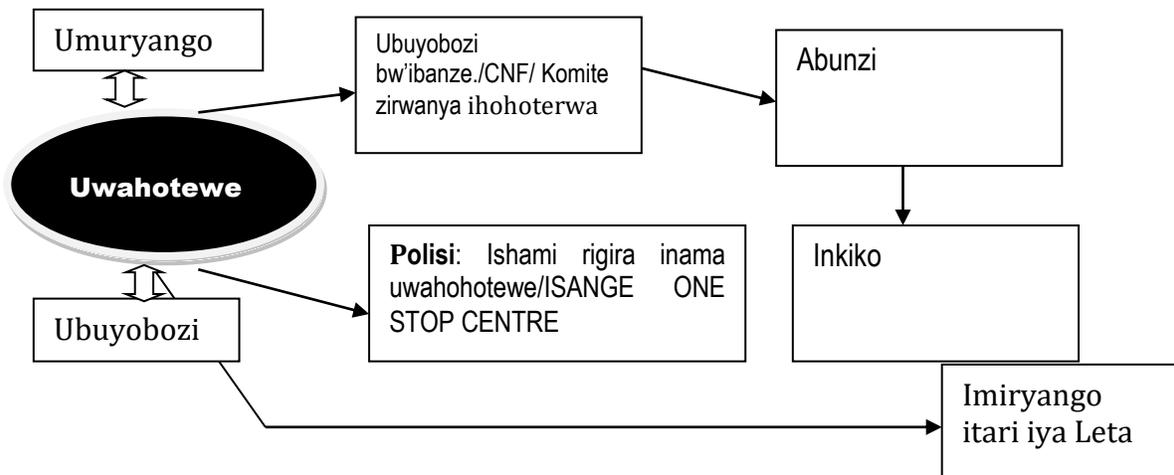
- Uwakorewe ihohoterwa ajyana ikirego kuri polisi/RIB agahabwa urupapuro ajya gukoresherezaho ibizamini bya muganga
- Uwakorewe ihohoterwa ajya kwa muganga agakoresha ibizamini bya muganga bakanamuvura
- Ibitaro byohereza ibisubizo by'ibizamini bya muganga kuri polisi nk'ikimenyetso mu rubanza
- Nyuma yo gukora iperereza ryuzuye, polisi yohereza idosiye y'ikirego mu bushinjacyaha
- Ubushinjacyaha, iyo bumaze kunononsora iperereza, bukora idosiye y'ikirego bukayohereza kuburanishwa mu rukiko
- Nyuma y'ikatwa ry'urubanza, imyanzuro yarwo yoherezwa inzego z'ibanze/urwego rwa gereza kugira ngo rurangizwe/uwakoze icyaha ahanwe
- Uwakorerwe ihohoterwa ashobora kwitabaza NGOs/CBOs agahabwa ubufasha bwisumbuye (guhukurizwa, mu byo amategeko, ubukungu, etc.)

INZIRA INYURWAMO MU GUTABARA UWAHUYE N' IHOHOTERWA RISHINGIYE KU MUBIRI

Umuntu wakomerekejwe agomba nawe guhita ajoyanwa kwa muganga kugirango ahite ahabwa ubufasha.

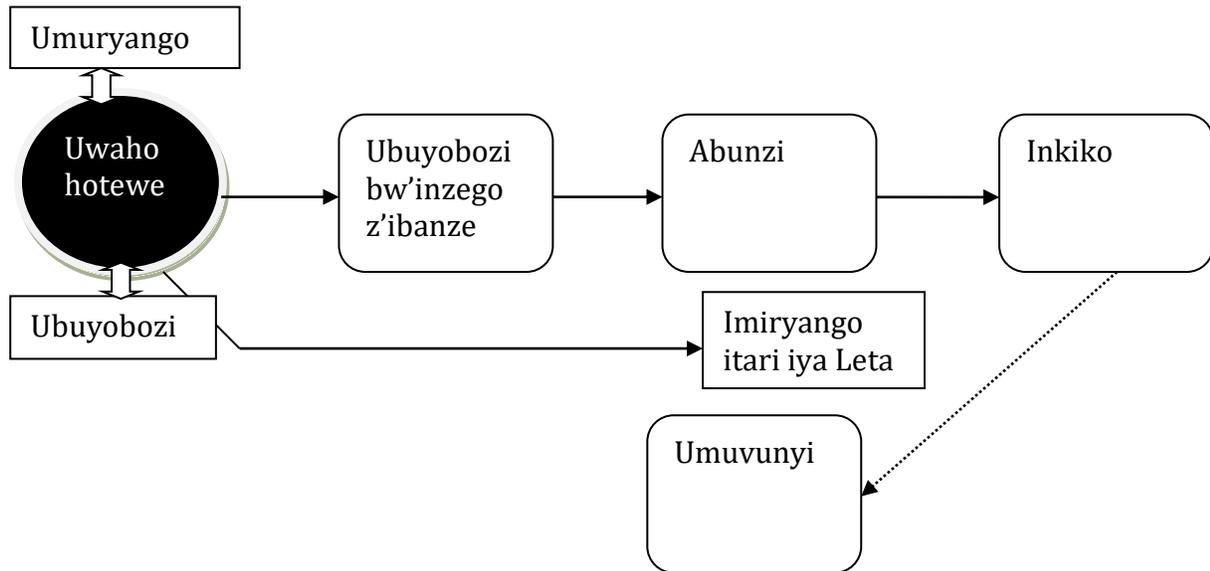
INZIRA INYURWAMO MU GUTABARA UWAHUYE N' IHOHOTERWA RISHENGURA UMUTIMA

IBISOBANURO

- Uroye akenshi ihohoterwa rigamije gutesha umutwe ribanza kuganirwaho mu muryango
- Iyo nta gisubizo kibonetse, uwahohotewe ajyana ikibazo mu buyobozi bw'ibanze (akenshi mu nzego z'abari n'abategarugori no muri Komite zo kurwanya ihohoterwa rishingiye ku gitsina)
- Iyo ikibazo kidakemuwe, cyoherezwa mu Bunzi
- Iyo hari utishimiye uko abunzi bagerageje kubahuzza, kijyanwa mu rukiko
- Nyuma yo guca urubanza, imyanzuro y'urubanza yoherezwa mu nzego z'ibanze kugira ngo urubanza rurangizwe
- Uwakorewe ihohoterwa ashobora kwitabaza NGOs/CBOs agahabwa ubufasha bwisumbuye (guhukurizwa, mu byo amategeko, ubukungu, etc.).
- Imiryango itegamiye kuri Leta yohereza ikibazo mu buyobozi bw'ibanze bigafatanywa kugira ngo barebeko hari impinduka yaba.
- Iyo bagerageje ibiganiro byo guhindura imyitwarire n'ubwunzi, imiryango itegamiye kuri Leta igomba kugeza ikibazo mu nkiko bagaha n'ubufasha mu byo amategeko uwakorewe ihohoterwa.

INZIRA INYURWAMO MU GUTABARA UWAHUYE N' IHOHOTERWA RISHINGIYE KU MUTUNGO

IBISOBANURO

- Ikibazo kijyanye n'ihohoterwa mu bukungu kiganirwa mbere na mbere mu muryango.
- Iyo nta mwanzuro ubonetse, uwakorerwe ihohoterwa ageza ikibazo mu nzego z'ibanze (Umurenge/Akagari),
- Iyo ikibazo kitabonewe igisubizo, gishyikirizwa Abunzi (iyo ikiburanwa kiri hasi cyangwa kingana na miliyoni eshatu z'amafaranga y'u Rwanda),
- Iyo hari uruhande rutishimiye imikirize y'urubanza rwaciwe n'Abunzi cg ikiburanwa kirenze FRW 3,000,000 ikirego gishyikirizwa inkiko,
- Nyuma y'ikatwa ry'urubanza, imyanzuro yarwo yoherezwa inzego z'ibanze kugira ngo zirurangize,
- Uwakorerwe ihohoterwa ashobora kwitabaza NGOs/CBOs agahabwa ubufasha bwisumbuye (guhumurizwa, mu by' amategeko,ubukungu, n'ibindi).
- Iyo atanyuzwe n'ibisubizo by'inzego z'ibanze, abunzi cg/inkiko, uburana/uwahohoterwa ashobora kujyana ikibazo cye mu rwego rw'umuvunyi,
- Nyuma yo gusesengura ikibazo, Urwego rw'Umuvunyi rushobora kugira inama inzego z'ibanze ku mwanzuro wafatwa ku kibazo,
- Urwego rw'Umuvunyi rushobora kandi gutanga inama ko urubanza rwasubizwa mu nkiko.

■ **Ikiganiro cya 5:** **ICYO AMATEGEKO AVUGA KU IHOHOTERWA**

Intego z'ikiganiro:

Ibikoresho bikenewe: Urupapuro runini (flipchart), marikeri, ikaramu isanzwe n'ikaramu y'igiti, agapapuro gafasha kumanika impapuro ku nkuta, kopi z'urupapuro rw'inyoborabiganiro

Igihe ikiganiro kizamara: Amasaha 2 n'iminota 45

Ibikubiye muri iki kiganiro:

1. **Kwakira abaje** (Iminota 10)
2. **Igice cya 5.1:** Itegeko rihana kandi rikumira ihohoterwa iryo ariryo ryose rishingiye ku gitsina (Iminota 45)
3. **Igice cya 5.2:** Itegeko rigenga abantu n'umuryango (Iminota 45)
4. **Gusoza** (Iminota 10)

Igice cya 5.1: Itegeko rihana kandi rikumira ihohoterwa iryo ariryo ryose rishingiye ku gitsina?

(Iminota 45)

Intego: Guha abashakanye amakuru arebana n'itegeko rikumira rikanahana ihohoterwa rishingiye ku gitsina, uruhare rw'abaturage n'inzego abahohotewe bakwitabaza.

Ubutumwa bw'ingenzi: Ihohoterwa rishingiye ku gitsina rikunze kuboneka aho dutuye kandi abagabo n'abagore bashobora gukorera iri hohoterwa. Itegeko rihana rikanakumira ihohoterwa rishingiye ku gitsina rigamije kurinda abantu bose ihohoterwa rishingiye ku gitsina kandi ni ngombwa kwitabaza inzego za polisi.

Icyitonderwa. Iki kiganiro gitangwa n'umuntu usobanukiwe amategeko, urugero : Umuparalegal wa Haguruka, Umupolisi, ushinzwe irangamimerere ku murenge (etat civil) cyangwa undi uzi amategeko.

Amabwiriza

- Baza abitabiriye ibiganiro niba bazi itegeko rihana rikanakumira ihohoterwa rishingiye ku gitsina?
- Sobanurira abitabiriye ibiganiro ko uyu muni mufite umushyitsi uza kubafasha gusobanukirwa neza n'itegeko rikumira rikanahana ihohoterwa rishingiye ku gitsina ndetse n'icyo iri tegeko ryamarira abaturage. Saba umunyamategeko waje gutanga ikiganiro kwibwira abitabiriye ibiganiro.
- Muhe iminota 45 maze asobanure amabwiriza na politiki (ingamba) bitandukanye birebana n'ihohoterwa rishingiye ku gitsina. Agomba kandi gutanga amakuru ku nzego ziriho zifite inshingano zirebana n'ihohoterwa rishingiye ku gitsina. Akibuka kandi gusobanura urwego rushya rushinzwe iperereza (Rwanda Investigation Bureau RIB).
- Namara gutanga ikiganiro, baza abitabiriye ikiganiro niba bafite ibibazo, ubundi umuhe umwanya wo gusubiza ibibazo byabajijwe.
- Umunyamategeko namara gutanga ibisobanuro ku bibazo byabajijwe, mushimire umusezerere ubundi utangize ikiganiro wifashishije ibibazo bikurikira:

Ibibazo byifashishwa mu kungurana ibitekerezo:

- Ni izihe politiki n'amabwiriza wari uzi mbere y'uko iki ikiganiro gitangira?
- Hari ikintu gishya wungutse muri iri somo?
- Wumva ishira mu bikorwa ry'aya mategeko na politiki bizagira izihe ngaruka ku baturanyi bawe n'umuryango wawe?

Urupapuro rw'inyoborabiganiro nimeru 4

Incamake y'itegeko n°59/2008 ryo kuwa 10/09/2008 rikumira kandi rihana ihohoterwa iryo ari ryo ryose rishingiye ku gitsina

Iri tegeko rigamije gukumira no guhana ihohoterwa rishingiye ku gitsina iryo ari ryo ryose (Ingingo ya 1). Muri iri tegeko, amagambo akurikira afite ibisobanuro bikurikira:

Ihohoterwa rishingiye ku gitsina: Igikorwa icyo ari cyo cyose gikorwa umuntu haba ku mubiri, mu mitekerereze, ku myanya ndangagitsina no ku mutungo, kubera ko ari uw'igitsina gore cyangwa uw'igitsina gabo. Icyo gikorwa kimuvutsa uburenganzira bwe kandi kikamugiraho ingaruka mbi. Iryo hohoterwa rishobora gukorwa mu ngo cyangwa hanze yazo (Ingingo ya 2).

Gukangisha kubura ibyo afiteho uburenganzira: Birabujijwe gukangisha undi kuba yabura ibyo afiteho uburenganzira, kugira ngo yemere gukorwaho igikorwa icyo ari cyo cyose cy'ihohoterwa rishingiye ku gitsina. (Ingingo ya 3)

Kubuza umudendezo uwo mwashyingiranywe: Birabujijwe kubuza umudendezo umwe mu bashyingiranywe, hakorwa ubuharike, ubushoreke cyangwa ubusambanyi. Birabujijwe kubuza umwe mu bashyingiranywe umudendezo kubera impamvu z'inkwano, iz'urubyaro n'iz'imiterere kamere. Birabujijwe guhoza ku nkeke, kuvutsa uburenganzira ku mutungo no ku murimo uwo mwashyingiranywe. (Ingingo ya 4)

Gukoresha ku gahato imibonano mpuzabitsina uwo mwashyingiranywe: Abashyingiranywe bafite uburenganzira bungana ku birebana n'imibonano mpuzabitsina, ubw'ubuzima bw'imyororokere no kuboneza urubyaro. Birabujijwe gukoresha ku gahato imibonano mpuzabitsina uwo bashyingiranywe. (Ingingo ya 5)

Ihohoterwa rishingiye ku gitsina nk'impamvu y'ubutane: Ihohoterwa rishingiye ku gitsina ni imwe mu mpamvu ituma uwahohotewe asaba ubutane. Igihe cy'ubutane, inyungu z'abana bakomoka ku bashyingiranywe zitabwaho hakurikijwe amategeko abigenga. (Ingingo ya 6)

Kurinda umwana ihohoterwa rishingiye ku gitsina: Umubyeyi, umwishingizi w'umwana cyangwa undi muntu wese ushinzwe umwana agomba kumurinda impamvu iyo ari yo yose yatuma akorerwa ihohoterwa rishingiye ku gitsina. Birabujijwe kutita ku mwana ushinzwe kurera, kumukoresha icyamutesha agaciro cyangwa kumuhoza ku nkeke hashingiye ku gitsina. (Ingingo ya 7)

Ikiruhuko cy'ububyeyi: Umugore wabyaye ahabwa ikiruhuko cy'ububyeyi kingana n'amezi atatu (3) n'isaha yo konsa buri muni w'akazi yumvikanye n'umukoresha we, mu gihe kingana n'amezi cumi n'abiri (12) uhareye igihe ikiruhuko cy'ububyeyi kirangiriyeye. Bitabangamiye ibiteganywa n'andi mategeko ku byerekeye ikiruhuko cy'ingoboka, umugore ubyaye umwana agapfa ataramara ukwezi, ahabwa ikiruhuko cy'ibyumweru bine (4) nyuma yo kubyara. (Ingingo ya 8)

Uburenganzira bw'umugore utwite cyangwa wabyaye: Birabujijwe kwirukana ku kazi umugore kubera ko atwite cyangwa ari mu kiruhuko cyo kubyara. Gutwita no kubyara ku munyeshuri ntibigomba kuba impamvu yo kuvutswa uburenganzira bwe mu myigire. (Ingingo ya 9)

Kurindwa ihohoterwa rishingiye ku gitsina, gutabara no kwita ku bahohotewe: Birabujijwe gukoresha ibiyobyabwenge, amashusho, ibimenyetso, imvugo n'ibindi byaba bigamije ihohotera rishingiye ku gitsina. Buri muntu wese agomba kurindwa ihohoterwa rishingiye ku gitsina, gutabara no

gutabariza uwarikorewe. (Ingingo ya 10)

Gukumira ibikorwa by'urukozasoni: Birabujijwe ku muntu wese kugira imyitwarire n'imyifatire iyo ari yo yose y'urukozasoni. (Ingingo ya 11)

Ingero z'ihohoterwa rishingiye ku gitsina:

Imibonano mpuzabitsina hagati y'abantu bafitanye isano rya bugufi: ni ukuvuga hagati y'abagabo n'abakobwa babo, abagore n'abahungu babo, umuhungu na mushiki we, n'ibindi nk'ibyoy.

Guhoza umuntu ku nkeke bishingiye ku gitsina hakoreshejwe amagambo y'urukozasoni : Ni ibikorwa bibuza amahoro, itotezwa no gucyurira, gucunaguza, gutuka n'ibindi hagamiywe gukoresha undi imibonano mpuzabitsina kandi we atabishaka.

Gufata ku ngufu: imibonano mpuzabitsina hagati y'umuntu mukuru n'umwana.

Imibonano mpuzabitsina ku gahato ikorewe mu ngo hagati y'abashakanye:

Gushora uwo mwashakanye mu mibonano mpuzabitsina atabishaka hakoreshejwe ingufu, iterabwoba uburiganya n'ibindi. Abashakanye bafite uburenganzira bungana ku mibonano mpuzabitsina, ubuzima bwimyorokere no kuringaniza urubyaro. Kirazira kugira imibonano mpuzabitsina n'uko mwashakanye atabishaka cyangwa ngo abyemere.

Guhoza umuntu ku nkeke: iri hohoterwa rigaragarira mu bitutsi, kumutesha agaciro, kumutera ubwoba, kutamugaragariza urukundo, n'ibindi nk'ibyoy. Ibi bishobora gutuma umugabo cyangwa umugore wagiriwe iri hohoterwa yisuzugura, ntiyiyizere akabura n'amahoro mu mutima.

Gufata umuntu nk'igikoresho cyo kwishimisha bishingiye ku gitsina: Gukoresha abana bato cyangwa abangavu mu bikorwa byo gushimisha abantu bakuru bishingiye ku gitsina harimo nko kubashora mu buraya cyangwa ibikorwa by'urukozasoni.

Ihohoterwa rishingiye ku gitsina ribabaza umubiri: rigaragarira mu kunosha, gutera imigeri, gucinyira inkokora cyangwa no mu bindi bikorwa bishobora gutuma habaho gukomereka, bikaba byahungabanyaga ubuzima bw'umugabo cyangwa umugore.

Gushyingira ku gahato: ni igihe umuntu umwe cyangwa babiri bashyingiranwaga batabyemeye cyangwa bagashyingirwaga ku ngufu. Urugero: ni nko mu gihe habaye kumvikana gusa hagati y'ababyeyi cyangwa imiryango abana batabizi cyangwa batabyemera.

Imikurikiranire y'ibyaha by'ihohoterwa

Ihohoterwa rishingiye ku gitsina rikurikiranwaga n'inzego zitandukanye ariko zuzuzanyaga.

- Mbere na mbere uwakorewe icyaha aratabaza agatabarwaga n'abaturanyi cyangwa se abandi bantu bari hafi y'aho icyaha cyabereye cyangwa se akaba ariwe ujya kubimenyesha abo bantu kugira hafatwe amakuru y'ibanze.
- Muri abo babimenyeshejwe bwa mbere hakaba harimo n'inzego z'ibanze : Umudugudu, Akagari, Umurenge n'izindi nzego z'umutekano nka « community Policing » ndetse n'abandi bese bagira uruhare mu kurwanya ihohoterwa (GBV committees.....)

Icyitonderwa : Izi nzego hari igihe ziha ububasha butari ubwazo zigatangira kungana impande zombi ; uwakorewe icyaha n'uwagikoze kandi atari byoy.

- Iyo izo nzego z'ibanze zibimenye zibimenyesha abashinzwe umutekano bari hafi cyane cyane Polisi

y'igihugu kugira ngo uwakoze icyaha afatwe ashyizirizwe ubugenzacyaha, akaba afunze by'agateganyo, kugira ngo butangire dosiye (dossier judiciaire) hatabayeho kuyobya cyangwa kwica ibimenyetso. Aha rero hakunze kugaragara mo ibibazo by'uko mu gihe uwafashwe akekwa icyaha yafashwe mu buryo bunyuranije n'ibiteganywa n'amategko y'ifata n'ifunga, ashobora kurekurwa by'agateganyo ariko ntibivuze ko aba ahanaguweho icyaha kuko akomeza gukurikiranwa ari hanze.

- Hagati aho ariko iyo izo nzego z'ibanze zibihugukiweho, ziyana uwakorewe ihohoterwa kwa muganga mu gihe ihohoterwa yakorewe ryangije ubuzima bwe ako kanya (twavuga nko gufatwa ku ngufu, imibonano mpuzabitsina ku gahato hagati y'abashyiranywe, gukubita no gukomeretsa... ;
- Iyo dosiye yageze kuri polisi, itangira kumva uwakorewe icyaha ariko ikihutira gushyikiriza uwakorewe icyaha impapuro zimujyana kwa muganga kugira hakorwe « expertise médicale » vuba. Iyi nzira ni inzira igomba gukurikiranwa byihutse kuko bifasha kumenya ukuri ku buryo uwakorewe icyaha byamwangije cyangwa bizamugira ho ingaruka runaka.
- Ubugenzacyaha burangije dosiye buyishyikiriza ubushinjacyaha kugira nabwo bukore dosiye buzashyikiriza urukiko kugira ngo narwo ruzace urubanza rurebe ko uwakoze icyaha kimuhama.
- Kuri uru rwego urukiko nirwo rutanga ibihano cyangwa rugahanagura icyaha ku wagikekwagwaho.

Igice cyo 5.2: Gusobanukirwa n'itegeko rigenga abantu n'umuryango

(Iminota 45)

Intego: Kungurana ibitekerezo n'abari mu mahugurwa ku itegeko N° 32/2016 ryo ku wa 28/08/2016 rigenga abantu n'umuryango, ryatangajwe mu igazeti ya Leta n°37 yo ku wa 12/09/2016 no kuganira ku buryo ryafasha abashakanye kubana mu mahoro

Ubutumwa bw'ingenzi:

Itegeko Nshinga rya Repubulika y'u Rwanda ryo mu 2003 ryavuguruwe mu 2015 mu ngingo zaryo za 17 na 18, ritangira ko "uburenganzira bwo gushyingirana no kugira umuryango burengerwa n'amategeko". Umuryango ni wo shingiro kamere ry'imbaga y'Abanyarwanda, urengerwa na Leta. Ababyeyi bombi bafite uburenganzira n'inshingano zo kurera abana babo. Leta ishyingiraho amategeko n'inzego bikwiye bishinzwe kurengera umuryango by'umwihariko umwana na nyina, kugira ngo umuryango ugire ubwisanzure.

Hashyizweho rero Itegeko N° 32/2016 ryo ku wa 28/08/2016, ryatangajwe mu igazeti ya Leta n°37 yo ku wa 12/09/2016 rigenga abantu n'umuryango. Iri tegeko ryasimbuye Itegeko N° 42/1988 ryo ku wa 27 Ukwakira 1988 rishyiraho interuro y'ibanze n'igitabo cya mbere cy'urwunge rw'amategeko mbonezamubano.

Zimwe mu mpamvu zatumye hashyirwaho itegeko rishya rigenga abantu n'umuryango ni uko itegeko ryari risanzweho ryari rikeneye guhuzwa n'itegeko nshinga n'andi mategeko yashyizweho nyuma yaryo (ayo mu rwego rw'ubucamanza, ay'ubushinjacyaha n'ay'imategekere y'igihugu).

Hari ingingo zari mu itegeko ryari risanzweho zidashyigikira ihame ry'uburinganire hagati y'abagabo n'abagore. Ingero: ingingo ya 83 yavugaga ko aho umugore atura hemewe n'amategeko ari aho umugabo we atuye; ingingo ya 119 yavugaga ko iyandikisha ry'umwana rikorwa na se w'umwana, yaba atabonetse rigakorwa na nyina w'umwana; ingingo ya 206 yavugaga ko umugabo ari we mutware w'urugo rugizwe na we n'umugore n'abana babo n'ingingo ya 345 yavugaga ko se na nyina b'umwana ari bo bamufiteho ububasha bwa kibyeyi ariko ko ihihe habuze ubwumvikane se w'umwana ari we ufata icyemezo

Amabwiriza:

Sobanurira abitabiriyi ikiganiro ko mugiyeye kuganira ku itegeko rigenga abantu n'umuryango nk'uko ryavuguruwe kugeza ubu. **Bishobotse, byaba byiza iki kiganiro gitanzwe n'inzobere mu by'amategeko.**

2. Bibutse ko impamvu zatumye iryo tegeko rivugururwa ari ukugira ngo ibirikubiyemo bijyane n'igihe tugezemo kandi bihuzwe n'andi mategeko.
3. Basobanurire bimwe mu ibitekerezo by'ingenzi byavuguruwe ukoresheje amakuru ari kuri paji ikurikira.
4. Bahe umwana bisanzure mu kubaza ibibazo aho badasobanukiwe

Ibibazo byifashishwa mu kungurana ibitekerezo:

- Mbese ni ubwa mbere wumvise ibijyanye n'iri tegeko?
- Urasanga ari uruhe ruhare abashakanye bagira mu micungire y'umuryango?

- Ni uruhe ruhare umugabo akwiye kugira mu micungire y'umuryango?
- Mbese uburenganzira bw'umwana buvugwa muri iri tegeko ubona bushoboka mu muryango nyarwanda?
- Abashakanye barasabwa iki kugira ngo uburenganzira bw'umwana bwubahirizwe?
- Hari icyo wumva gikwiye gusabwa abana?
- Mbese ubona kubahiriza iri tegeko bishobora kwimakaza imibanire myiza y'abashakanye? Sobanura.
- Ni iki gishya wungutse muri iki kiganiro?

Urupapuro rw'inyoborabiganiro nimeru 5

Bimwe mu bitekerezo by'ingenzi biri mu itegeko N° 32/2016 ryo ku wa 28/08/2016 rigenga abantu n'umuryango

Ingingo zose zigaragamo ubusumbane hagati y'umugabo n'umugore zagaragajwe haruguru zaravuguruwe.

1. Kwandikisha ivuka ry'umwana: iminsi yo kwandikisha umwana yarongerewe ivanwa kuri 15 ishyirwa kuri 30 (ingingo ya 100) kugira ngo ababyeyi babone umwana uhagije wo kwandikisha abana bityo bikemure ikibazo cy'abana batandikwa bitewe n'ubukererwe.

Ikindi ni uko ubusanzwe umwana utarandikishijwe atashoboraga guhabwa inyandiko y'amavuko atabanje kujya gutanga ikirego mu rukiko kugirango rubanze kwemeza igihe n'ahantu yavukiye binyuze mu rubanza (*jugement supplétif d'acte de naissance*) ariko ubu umuntu wese wifuza kubona inyandiko y'ivuka ariko akaba atarandikishije ivuka ry'umwana mu gihe giteganywa n'iri tegeko acibwa ihazabu yo mu rwego rw'ubutegetsi igenwa n'lteka rya Perezida. icyakora iyo umwana usaba inyandiko y'ivuka adafite ababyeyi, ahabwa iyo nyandiko adaciwe ihazabu (Ingingo ya 105).

Nubwo abakererwa kwandikisha abana boroherejwe bakavanirwaho kujya mu nkiko, ababyeyi barakangurirwa kwandikisha abana ku gihe kuko bigira ingaruka ku igenamigambi ry'igihugu no ku burenganzira bw'abana.

2. Imyaka y'ubukure: Muri iri tegeko imyaka y'ubukure yaragabanijwe iva kuri 21 kugeza kuri 18 (ingingo ya 113). Imyaka yo gushyingirwa yo yagumye kuri makumyabiri n'umwe (21) nibura? (ingingo ya 168).

3. Kwemererwa ubukure kubera impamvu zumvikana: Iyo hari impamvu zifite ishingiro, umwana ugejeje ku myaka cumi n'itandatu (16) ashobora gusabirwa ubukure n'ababyeyi be cyangwa umwe muri bo ukiriho; ababyeyi bamugize umwana bataramubonye; umwishingizi we byemewe n'Inama y'ubwishingire; imiryango iharanira uburenganzira bw'umwana. umwana wujuje imyaka cumi n'itandatu (16) ashobora kwisabira ubukure, iyo adafite ababyeyi cyangwa umwishingizi. (Ingingo ya 114). Ubukure busabwa mu nyandiko ishyikirizwa umwanditsi w'irangamimerere, akaba ari nawe ubutanganya nyuma yo kureba ko impamvu zatanze zifite ishingiro (ingingo ya 115).

Ibi bitandukanye n'ibyateganywaga mu itegeko ryavanweho kuko ryo ryateganyaga ko umwana ashobora kwemererwa ubukure ari uko agejeje ku myaka 18. Umwana wemerewe ubukure ashobora gukora ibintu byose bimuhuza n'abandi uretse ibiteganywa ukundi n'amategeko (Ingingo ya 116). 49

4. Ugushyingirana: Ugushyingirana k'umugabo umwe n'umugore umwe gukorewe mu butegetsi bwa Leta ku bushake bwabo niko konyine kwemewe n'itegeko. Uko gushyingirwa gukorerwa ku mugaragaro imbere y'umwanditsi w'irangamimerere w'aho umwe mu bashyingirwa atuye cyangwa aba (ingingo ya 166). Ibi binateganyijwe mu ngingo ya 17 y'itegeko Nshinga rya Repubulika y'u Rwanda ryo mu 2003 ryavuguruwe mu 2015. **Bivuze ko ugushyingirana kw'abahuje ibitsina cyangwa gushyingirana n'abagabo cyangwa abagore benshi bitemewe.**

5. Ubuyobozi bw'urugo: Abashyingiranywe bafatanywe ubuyobozi bw'urugo rwabo harimo kurwitaho kugira ngo rugwize umuco mwiza n'ibirutunga no kurwubaka rugakomera. Umwe mu bashyingiranywe yiharira iyo nshingano iyo undi adashobora kuyikora. Iyo batabyumvikanyeho byemezwa n'inzeho zibifitiye ububasha (ingingo ya 209).

6. Iyi ngingo irashimangira ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye hagati y'abagabo n'abagore. Bitandukanye n'ibiyari biteganyijwe mu itegeko ryari risanzweho kuko ryo ryateganyaga ko umugabo ari we mutware w'urugo rugizwe nawe n'umugore n'abana babo.

7. Uburenganzira ku mutungo w'abashyingiranywe: Uburenganzira ku mutungo w'abashyingiranywe butangira bakimara gushyingirwa imbere y'umwanditsi w'irangamimerere hakurikijwe uburyo bw'icungamutungo bahisemo. Iyo ishyingirwa risheshwe cyangwa iyo riteshejwe agaciro mbere y'uko abashyingiranywe babana nta nkurikizi rigira ku mutungo w'abashyingiranywe keretse iyo bigaragaye ko hari uwo bari barafatanyije (Ingingo ya 208).

Iyi ngingo izakemura ikibazo cy'umuntu washobora gushyingirana n'undi akurikiye imitungo ye bamara gusezerana agahita asaba ubutane kugira ngo bagabane imitungo afite, bikaba byatera amakimbirane. Izakemura

kandi ikibazo gishobora kuvuka igihe umwe mu bashyingiranwe apfuye bataratangira kubana maze umuryango we ugasaba ko habaho igabana ry'imitungo, bikaba byatera amakimbirane.

8. Inshingano y'ababyeyi yo kwita ku mwana wabo no kumurera: Ababyeyi bafite inshingano yo kwita no kurera umwana wabo utaragera ku myaka makumyabiri n'umwe (21) y'amavuko. Abashinzwe kurera umwana bemewe n'amategeko nabo bafite izo nshingano (Ingingo ya 322).

9. Ubutane: Impamvu zo gutana burundu zariyongereye ziva kuri 6 ziba 8. Mu mpamvu zongerewe mu itegeko harimo ihohoterwa rishingiye ku gitsina. Kuri ubu impamvu zo gutana burundu ni izi zikurikira: 1° ubusambanyi; 2° guta urugo nibura igihe cy'amezi cumi n'abiri (12) akurikirana; 3° igihano cy'icyaha gisebeje; 4° kwanga gutanga ibitunga urugo; 5° guhoza undi ku nkeke; 6° ihohoterwa rishingiye ku gitsina; 7° kumara nibura imyaka ibiri (2) batabana ku bushake bwabo; 8° kutabana mu gihe kirenze amezi cumi n'abiri (12) akurikirana uhereye igihe habereye ishyingirwa nta mpamvu zifite ishingiro.

Uretse gutana burundu biturutse ku mpamvu ziteganywa n'itegeko, abashakanye kandi bashobora gusaba **gutana burundu biturutse ku bushake** bwabo. Ubu buryo n'ubundi bwari busanzwe buteganyijwe mu itegeko ryavanweho ariko impinduka yabayeho ni uko bitakiri ngombwa ko abashakanye babanza kumarana imyaka itanu kugira ngo bemerewe gutana burundu muri ubu buryo (ingingo ya 229).

Mu gihe habaye ubutane bushingiye ku bwumvikane, abana bagira uburenganzira bwo kwikenuza kimwe cya kabiri (1/2) cy'umutungo wa buri muntu muri abo bari barashyingiranywe kigacungwa n'umubyeyi urukiko rwemereye kurera abana (Ingingo ya 246). 50

Ikindi gishya ni uko noneho **Abana n'abakozi bo mu rugo bashobora gutanga ubuhamya mu rukiko mu rubanza rw'ubutane**, mu gihe bitari byemewe mu itegeko ryari risanzweho. Ingingo ya 222 y'itegeko rishya riteganyije ko *"Iyo bibaye ngombwa ko hakorwa iperereza, umuntu wese ashobora kubazwa mu rubanza. Ubuhamya bw'abana, ababyeyi b'abashyingiranwe n'ubw'abakozi bo mu rugo rwabo na bwo bwitabwaho."*

Aha hasobanurwa ko ikigamijwe atari ugushishikariza abashyingiranwe gutana, ko ahubwo icyifuzo ari uko bakomeza kubana. Ariko iyo kubana binaniranye, abantu bakwemererwa gutana aho kugira ngo bahore mu makimbirane ashobora no kuvamo kwicana.

10. Kororoka hifashishijwe ikoranabuhanga: mu rwego rwo kugendana n'igihe tugezemo, itegeko rishya rigenga abantu n'umuryango ryemera ko kororoka bishobora gukorwa hagati y'umugabo n'umugore mu buryo busanzwe cyangwa hifashishijwe ikoranabuhanga. Kororoka mu buryo bwifashishijwe ikoranabuhanga bigomba kuba byumvikanyweho n'abo bireba (ingingo ya 254).

11. Ikirego cy'umwana ushaka se: Mu rwego nubundi rwo kugendana n'igihe tugezemo, mu mpamvu zituma ikirego cy'umwana ushaka kugira se cyemerwa hongewemo igihe byemejwe n'ibipimo bya ADN cyangwa ibindi bimenyetso bibonetse bikoreshejwe ikoranabuhanga (ingingo ya 282). Izindi mpamvu ni igihe umwana yavutse hagati y'iminsi ijana na mironko inani (180) n'iminsi magana atatu (300) nyuma y'uko nyina w'umwana yateruwe, yagumishijwe ahantu afungirwe baramufashe cyangwa yarasambanyijwe ku ngufu; igihe nyina w'umwana yasambanyijwe hakoreshejwe uburunganyu, igitugu, cyangwa yasezeranyijwe kuzashyingiranwa; iyo hari inyandiko cyangwa imvugo idashidikanywaho ko uwo yita se amwemera nk'umwana we; iyo nyina w'umwana yabanye n'umugabo batashyingiranywe cyangwa iyo umugabo asanzwe amufata nk'uwe ku buryo buzwi na bese.

12. Inama y'Umuryango: Inama y'umuryango ni urwego rwo mu muryango rushinzwe cyane cyane kurengera inyungu z'abagize uwo muryango no gukemura ibibazo biwuvutsemo (Ingingo ya 162). Igizwe na se na nyina b'uko bireba; basaza na bashiki be bafite imyaka y'ubukure; nibura babiri (2) mu bo bafitanye isano n'uko bireba baturutse ku ruhanda rwa se cyangwa nyina hakurikijwe abo bafitanye isano ya bugufi n'abantu babiri (2) bazwiho ubushishozi batoranywa n'uko bireba. Iyo abo bafitanye isano badashobora kuboneka, hatoranywa abantu babiri (2) mu nshuti z'umuryango bazwiho kuvugisha ukuri (Ingingo ya 164). Inama y'Umuryango ifite inshingano nyinshi zitandukanye harimo kurengera inyungu z'umuryango; kumva no gukemura ibibazo byerekeranye n'izungura n'ibindi byose bivutse mu muryango; kugena ushinze gucunga umutungo w'uwazimiye cyangwa wabuze igihe nyir'ubwite cyangwa urukiko batamugennye; kwemera ko umwana ashakirwa umubyeyi utaramubyaye iyo adafite ababyeyi cyangwa ababyeyi badashobora

kugaragaza icyo batekereza; kunga ababyeyi b'umwana igihe bananiwe kumvikana ku ikoreshwa ry'ububasha bwa kibyezi; gusuzuma ibibazo byerekeranye n'ibitunga umuntu; n'ibindi.

Iyi nama y'umuryango iramutse ikoze neza, ibibazo byajya bikemuka amazi atararenga inkombe kandi hakirindwa amakimbirane mu bagize umuryango.

INSHINGANO Z'ABABYEYI MU BURERE BW'ABANA

Ababyeyi nibo bafite uruhare runini mu kurema umwana mo umuntu w'inyangamugayo

Igihugu cyacu cyemera kidashidikanya ko umuryango ari wo shingiro ry'iterambere rirambye (itegeko nshinga ingingo ya 27)

Umwana apfa mu iterura murabizi

Umwana warezwe neza ahesha ishema ababyeyi

Niyo mpamvu ababyeyi bakangurirwa kurushaho guha abana babo uburere buboneye (51) ?

Abashyiriranywe bafite uburenganzira n'inshingano bingana mu gihe cyo gushyiriranywa, igihe babana n'igihe cyo gutandukana

Ababyeyi bombi bafite uburenganzira n'inshingano zo kurera abana babo

Ababyeyi bagomba guha abana babo uburere buboneye.

Uburere buboneye mu muryango ni uburyo bwo gufasha umwana kugira imyitwarire myiza utamuhutaje.

Ababyeyi batita ku nshingano zo kurera abana babo bahanwa n'amategeko (ingo ya 227 y'igitabo cy'amategeko ahana).

Ababyeyi ni indorerwamo abana bireberamo. Bagomba guha abana babo urugero rwiza muri byose.

Ku bana bakiri bato: ababyeyi bafite inshingano zo gufasha abana babo kubabonera iby'ibanze bibafasha gukura neza ku mubiri (indyo yuzuye, kubavuzza, kubagirira isuku, kubafasha kwidagadura...).

Ku bana bamaze kuba bakuru: ababyeyi bafite inshingano yo (1) kubafasha kuyobora amarangamutima yabo babaha urukundo (2) kubaha amakuru n'ubumenyi bakeneye bijyanye n'ikigero cyabo (3) Kubafasha gukura neza mu burezi n'uburere harimo kubajyana mu ishuri, kubaha urugero rwiza (4) Mu buvuzi; ababyeyi bagomba kwita ku buzima bw'umwana ... (5) Gufasha abana kwisanzura mu bitekerezo, (6) kuganiriza abana ku buzima bw'imyorokere, kwigira, ...

Ku bana b'abangavu n'ingimbi: kubaganiriza ku myitwarire bagomba kugira icyangaruka n'ikigero bagezemo, kubaganiriza ku ubuho bwabo mu biyobyabwenge.

By'umwihariko ku bakobwa: bagomba kumenya igihe cy'uburumbuke, bakanamenya ko bakoze imibonano mpuzabitsina n'abagabo cyangwa abahungu bashobora gutwita, bakabyara inda zitateganyijwe bityo bikabaviramo igisebo cyo kwiyandarika mu muryango n'ibindi bibi biterwa no kubayira imburagihe.

Ku bana bafite ubumuga butandukanye cyangwa abandujwe agakoko gatera SIDA: bagomba kwitabwaho by'umwihariko kubera imiterere y'ubuzima bwabo.

Imyitwarire y'ababyeyi niyo iha abana icyerekezo kizima cy' ubuzima bwabo.

Ababyeyi kandi bafite inshingano zo gufasha abana:

Gukura neza ku mubiri

Kubaha indyo yuzuye irimo ibyubaka umubiri, ibitera imbaraga n'ibirinda indwara;

Kubarinda indwara harimo kubavuzza, kubambika, kubabonera aho kuba heza,...

Kubagirira isuku,

Kuborohera kwidagadura.

Kubahiriza uburenganzira bw'umwana (nk'uko tumaze kubwerekana ku rupapuro rubanza)

Uburenganzira bw'umwana:

Buri mwana afite uburenganzira bwo kubaho kuva agisamwa. Gukuramo inda ku bushake birabujijwe keretse gusa ku mpamvu no mu buryo biteganywa n'amategeko.

Umwana wese uvutse agomba guhabwa izina no kwandikishwa uko amategeko abiteganywa.

Umwana afite uburenganzira bwo kumenya ababyeyi be no kurerwa nabo. Mu gihe bidashoboka ko umwana abana n'ababyeyi abafite, afite uburenganzira bwo guhabwa ibimurera n'abamubyaye kandi akabasura igihe ashakaye mu gihe bitabangamiye umutekano we n'uw' igihugu. Igihe cyose umwana ataragira imyaka itandatu y'amavuko agomba kubana na nyina mu gihe bitabangamiye inyungu z'umwana.

Buri mwana udafite umubyeyi agomba kugira umwishingizi, umubera umubyeyi ataramubyaye cyangwa se ikigo cyabigenewe kimwitaho. Umwana udafite umwishingizi cyangwa umubera umubyeyi ataramubyaye yishingirwa na Leta

Mu byemezo byose bireba umwana, hagomba kwitabwaho mbere na mbere inyungu ze. Umwana afite uburenganzira bwo gutanga igitekerezo cye mu bwisanzure ku kibazo cyose kimureba.

Umwana afite uburenganzira bwo kwiga. Amashuri abanza ni itegeko ku bana kandi yigirwa ubuntu hakurikijwe uburyo buteganywa n'itegeko

Umwana ubana n'ubumuga agomba kwitabwaho ku buryo bwihariye mu mivurirwe ye, mu myigire ye no mu mibereho myiza ye. Uko kwitabwaho kwihariye gukurikiranwa n'ababyeyi, umwishingizi we na Minisiteri ifite imibereho myiza mu nshingano zayo.

Umurimo umwana akora ntugomba kuba uvunanye ku buryo byabangamira uburere bwe cyangwa ngo byonone ubuzima n'imikurire bye. Abana ntibemerewe kuba abakozi mu kigo icyo ari cyo cyose mu gihe bataruzuzwa imyaka cumi n'ine y'amavuko.

Umwana ntagomba kubabazwa by' agashinyaguro, kwicwa urubozo, gushinyagurirwa no guhabwa ibihano by'indengakamere cyangwa se bitesha agaciro.

Inshingano z'umwana:

Umwana afite inshingano yo kubaha ababyeyi, umwishingizi we, abarimu be, abandi bana n'abandi bese bamuruta. Afite kandi inshingano zo gufasha ababyeyi n'abishingizi be mu gihe bitabangamiye ubuzima bwe.

Umwana afite inshingano yo gukunda igihugu no kugikorera akurikije ubushobozi bwe.

Umwana ategetswe kwiga amashuri abanza n'andi yose ababyeyi, umwishingizihingizi cyangwa igihugu bashobora kumubonera.

Ingamba ku kurengera umwana:

Hashyizweho amategeko arengera umwana mu rwego rwo kumurinda ihohoterwa,

Leta y'u Rwanda yashyizeho gahunda yo kurerera abana mu miryango bakavanwa mu bigo by'imfubyi,

Gahunda y'uburezi bw'ibanze y'imyaka 12, aho umwana w'umunyarwanda ari itegeko gukurikirana izi nyigisho

Hashyizweho komisiyo y'Igihugu yo kurengera abana,

Gahunda yo kuvana abana b'abanyarwanda mu mihanda bagasubizwa mu mashuri,

Ubukangurambaga buhoraho bwo gushishikariza ababyeyi kwita ku burere n'uburenganzira bw'umwana.

Ibyaha bikorerwa abana n'ibihano byabyo:**Kwikuramo inda Ingingo ya 162**

Umuntu wese wikuyemo inda ahanishwa igifungo kuva ku mwaka umwe (1) kugeza ku myaka itatu (3) n'ihazabu y'amafaranga y'u Rwanda kuva ku bihumbi mirongo itanu (50.000) kugeza ku bihumbi magana abiri (200.000).

Igihano cy'icyaha cyo gusambanya umwana Ingingo ya 191:

Umuntu wese usambanyije umwana, ahanishwa igifungo cya burundu cy'umwihariko.

Gusambanya umwana bikozwe n'umufiteho ububasha Ingingo ya 192:

Iyo icyaha cyo gusambanya umwana cyakozwe n'umubyeyi we cyangwa ushinzwe kumurera, uhagarariye ubutegetsi, uhagarariye idini, ushinzwe umutekano, ukora umwuga w'ubuvuzi, ukora umwuga w'uburezi, uwitoza umwuga n'abandi bose bishingikirije umwuga bakora cyangwa ububasha bafite ku mwana, uwagikoze ahanishwa igifungo cya burundu cy'umwihariko n'ihazabu y'amafaranga y'u Rwanda kuva ku bihumbi ijana (100.000) kugeza ku bihumbi magana atanu (500.000).

Kubabaza umwana bikabije, kumujubya cyangwa kumuha ibihano biremereye Ingingo ya 218:

Umuntu wese ubabaza umwana bikabije, umujubya cyangwa umuha ibihano biremereye cyangwa se bitesha agaciro, ahanishwa igifungo kuva ku mezi atandatu (6) kugeza ku myaka ibiri (2) n'ihazabu y'amafaranga y'u Rwanda kuva ku bihumbi ijana (100.000) kugeza ku bihumbi agana atanu (300.000).

Iyo kimwe mu byaha bivugwa mu gika kibanziriza iki kiviriyemo umwana ubumuga, igihano kiba igifungo kirenze imyaka itanu (5) kugeza ku myaka irindwi (7) n'ihazabu y'amafaranga y'u Rwanda kuva ku bihumbi agana atanu (500.000) kugeza kuri miliyoni imwe (1.000.000). Iyo icyo cyaha kimuviriyemo urupfu, igihano kiba igifungo cya burundu.

Guha umwana inzoga cyangwa itabi Ingingo ya 219:

Umuntu wese uha cyangwa ugurisha umwana inzoga cyangwa itabi, cyangwa umukoresha mu icuruzwa ryabyo, ahanishwa igifungo kuva ku mezi atanu (3) ariko kitageze ku mezi atandatu (6) n'ihazabu y'amafaranga y'u Rwanda kuva ku bihumbi agana atanu (300.000) kugeza kuri miliyoni imwe (1.000.000) cyangwa kimwe gusa muri ibyo bihano.

Ni nabyo bihano bihabwa ushishikariza umwana kunywa inzoga cyangwa itabi cyangwa kujya mu tubari

Kwanga kwita ku mwana cyangwa umuntu ushinzwe udashoboye kwirwanaho Ingingo ya 226:

Umuntu wese ufite ububasha ahabwa n'amategeko ku mwana akanga kumuvuza, ahanishwa igifungo kuva ku mezi abiri (2) ariko kitageze ku mezi atandatu (6) n'ihazabu y'amafaranga y'u Rwanda kuva ku bihumbi mirongo itanu (50.000)

kugeza ku bihumbi magana atatu (300.000).

Ibihano bivugwa mu gika cya mbere cy'iyi ngingo ni byo bihanishwa umuntu wese ubishaka wima ibiribwa cyangwa utita ku mwana ashinzwe kurera cyangwa umuntu ashinzwe udashoboye kwirwanaho kubera imiterere ye mu mubiri cyangwa mu bwenge.

Kwirengagiza inshingano z'umubyeyi cyangwa umwishingizi nta mpamvu Ingingo ya 227:

Umubyeyi cyangwa umwishingizi wirengagiza kubahiriza imwe mu nshingano ze nta mpamvu yumvikana ku buryo bizahaza ubuzima, umutekano, imibereho y'umwana we cyangwa uwo ashinzwe kurera ukiri muto, ureka umwana cyangwa uwo ashinzwe kurera akishora mu buzererezi, ahanishwa igifungo kuva ku mezi abiri (2) ariko kitageze ku mezi atandatu (6) n'ihazabu y'amafaranga y'u Rwanda kuva ku bihumbi ijana (100.000) kugeza kuri miliyoni imwe (1.000.000) cyangwa kimwe gusa muri ibyo bihano.

Umubyeyi cyangwa umwishingizi wangiza uburere bw'umwana we cyangwa uwo ashinzwe kurera kubera kumufata nabi, gutanga ingero mbi z'ubusinzi bw'akamenyerero cyangwa kwitwara nabi, ahanishwa ibihano bivugwa mu gikacya mbere cy'iyi ngingo.

Ikiganiro cya 6:

IKORESHWA RY'UBUBASHA NA JENDA

Intego y'ikiganiro:

Gufasha abitabiriye ikiganiro gusobanukirwa n'ubwoko bw'ububasha n'uburyo bwakoreshwa neza mu mibanire y'abashakanye.

Igihe ikiganiro kimara: Amasaha 2 n'igice

Ibikoresho bikenewe: Urupapuro rununi (flipshirt), marikeri, agapuro gafasha kumanika impapuro nini ku nkuta (skotch), impapuro 4 ziteganyijwe kugaragaza ubwoko bw'ububasha

Ibikubiye muri iki kiganiro:

Gutangira (Iminota 10)

Igice cya 6.1: Ubwoko bw'ububasha (Isaha)

Igice cya 6.2. Imikoreshereze y'ububasha mu kurwanya ihohoterwa (Iminota 45)

Gusoza (Iminota 10)

Igice cya 6:1: Ubwoko bw'ububasha

(Iminota 45)

Intego: Kuganira ku ikoresha ry'ububasha n'ingaruka mbi ziterwa no kubukoresha nabi.

Ubutumwa bw'ingenzi: Abashakanye bakwiriye kumenya gukoresha ububasha neza birinda gukoresha ububasha ku...kuko buganisha ku ihohoterwa.

Icyitonderwa: Irinde gushyira ku « karubanda » umuntu uwo ariwe wese cyangwa abashakanye.

Amabwiriza:

1. Tangiza ikiganiro wibutsa abacyitabiriye ko mugiyeye gusobanura ububasha icyo ari cyo. Twese tuzi neza ko ububasha ari ikintu kiba buri gihe mu buzima bwacu. Ububasha bugira uruhare mu myanzuro dufata n'amahitamo yacu ariko tubuvugaho gake.”
2. Hari ubwoko bune bw'ububasha. Buri wese agerageze gusobanura buri bwoko bw'ububasha:
 - Ububasha wifitemo
 - Ububasha ku...
 - Ububasha hamwe na...
 - Ububasha bwo...
3. Saba abitabiriye ikiganiro gutanga ingero kuri buri bwoko bw'ububasha
4. Itandukaniro ry' amoko y' ububasha:
 - Ububasha bushobora gukoreshwa neza cyangwa nabi. Tanga ingero
 - Ububasha wifitemo, ububasha hamwe na, n'ububasha bwo ni ikoresha ryiza ry'ububasha. Sobanura
 - Ububasha ku ni ikoresha ribi ry'ububasha. Sobanura
 - Ububasha ntibugira umupaka. Umuntu ufite ububasha ntibivuga ko yabwambura abandi kuko buri wese yifitemo ububasha.
5. Reka abitabiriye ikiganiro bafate nk'iminota 10 baruhuke gato bakoresheje agakino karuhura.

Amashusho y'ububasha

Ububasha hamwe na...

Ububasha bwo.....

Ububasha wifitemo

Ububasha ku...

Soma izi nteruro maze abitabiriye ikiganiro bakubwire ubwoko bw'ububasha bugaragazwa na buri nteruro

"Sugar daddy" asezeranya umukobwa muto w'inshuti ye kumuha telefoni nshya.	Ububasha ku
Mukasine yumva yiyizeye.	Ububasha wifitemo
Umuryango mugari utora itegeko ryo kurwanya ihohoterwa rikorerwa abagore	Ububasha bwo
Kamaliza na Uwase ni inshuti nziza zifashanya muri byose.	Ububasha hamwe na
Karenzi abwira Nyiraneza ko bagumana niba aterwa ubwoba no kuguma wenyine iwabo.	Ububasha hamwe na
Semana yahatiye Nyirahabimana kurya ibiryo bikonje kuko yavuze ko atagomba gutuma bikonja.	Ububasha ku
Uwimana arumva atiteguye gukora imibonano mpuzabitsina ariko Kalisa abimwemeza amuteye ubwoba ko yabona undi mukobwa.	Ububasha ku
Karoli yumva yazana impinduka no kureshyeshya ububasha mu mibanire ye.	Ububasha wifitemo
Mukabalisa ategura igikorwa cy'umuryango mugari nyarwanda.	Ububasha bwo
Elizabeth ahura n'ibibazo byinshi ariko ntatuma byangiza ubuzima bwe.	Ububasha wifitemo
Mukashyaka afasha inshuti ze mu gushyiraho ikigo cyo gufasha abagore bakorewe ihohoterwa.	Ububasha hamwe na
Gatera atwika inkweto za Nyiramisago kubera ko atigeze amubaza ko yazigura.	Ububasha ku

Kanakuze avugana n'inshuti ze ku bijyanye n'isano iri hagati y'ububasha n'ihohoterwa rishingiye ku gitsina.	Ububasha bwo
Muhizi yabonye abantu basuzugura Kagabo wavugaga ibijyanye no kudahohotera mu nama. Ashyigikira Musa.	Ububasha hamwe na
Muhoza afite ikizere ko yarangiza amashuri ye.	Ububasha wifitemo
Karoli yeretse abagabo bari ku kabari icyapa kivuga ku guhagarika ihohoterwa rishingiye ku gitsina maze atangira kuganira na bo.	Ububasha bwo
Kamana yahuje abaturanyi be ngo bakore itsinda rirwanya ihohoterwa rishingiye ku gitsina.	Ububasha bwo
Muneza ashishikariza inshuti ye iri mu rugendo rwo guhinduka.	Ububasha hamwe na
Richard ashotora abakobwa bari mu muhanda.	Ububasha ku
Mutesi afata icyemezo cyo kudatuma hari umuhohotera.	Ububasha wifitemo

Igice cywa 6.2: Imikoreshereze y'ububasha mu kurwanya ihohoterwa

(Iminota 45)

Intego: Kuganira ku ikoresha ry'ububasha n'ingaruka mbi ziterwa no kubukoresha nabi.

Ubutumwa bw'ingenzi: Ubusumbane mu bubasha niyo ntandaro y'ihohoterwa rishingiye ku gitsina. Hari amoko 4 y'ububasha, ububasha ku, hamwe na, Ububasha bwo n'ububasha nifitemo. Akenshi abashakanye bakoresha ububasha ku, buganisha ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina. Ububasha bwo, nifitimo bukunda kwibagirana cyane cyane ku bagore aho bumvako ntabushobozi bafite byose bishoboye umugabo.

Amabwiriza:

Tangiza ikiganiro n' ibibazo bikurikira:

- Waba warigeze utekereza ku bubasha mbere?
- Mu buzima no mu bikorwa byawe bya buri muni ni ryari wumva ufite ububasha, ni ryari wumva udafite ububasha?
- Ni ryari wiyumvamo ububasha mu muryango cyangwa mu muryango mugari nyarwanda?
- Kubura ububasha bimera bite?
- Mutekereza iki ku ikoresha ryiza n'iribi ry'ububasha?

Ibyo abitabiriye ikiganiro bagomba gusesengura:

2. **Ubusumbane mu bubasha** niyo ntandaro y'ihohoterwa rishingiye ku gitsina (GBV)

3. Abagabo n'abagore mu matsinda bagerageze gusuzuma imigenzereze n'imyitwarire yabo kugirango barwanye ikoresha ribi ryacu ry'ububasha.

4. Baza abitabiriye amahugurwa: Ibi bizatugeza kuki? Tega amatwi abitabiriye ikiganiro, umuntu umwe cyangwa babiri (Urugero: Tugomba gusobanukirwa intandaro y'ihohoterwa rishingiye ku gitsina (GBV) kugira ngo dushobore kurikumira; dukeneye ubumenyi kugirango dushobore guhindura imyitwarire mibi kugirango ibe myiza, tugomba kugira ubushobozi bwo kumenya ahari "ubusumbane bw'ububasha" mu mibanire yacu ubwacu n'abo duturanye).

5. Komeza usobanure: Nitumara kugira ubumenyi buhagije kuri ibi tumaze kurebera hamwe, tuzakomeza **guhuza ububasha** n'abandi maze tuzane impinduka nziza aho dutuye. Kugira ngo ugire ibyo uhindura mu buryo burambye bisabako hagira abagufasha kuko nta mugabo umwe).

6. Mu kurangiza sobanura ko: Twiyemeje kuzakoresha "**ububasha bwo**" gufata iya mbere mu kugira uruhare aho dutuye (Erekana '**Ububasha bwo**' ku rupapuro runini). Kenshi dukunze kwihutira gukora ibikorwa mbere yo gufata umwanya wo kubitekerezaho muri twe kugirango dutangire urugendo rwo guhinduka. Muri iyi mfashanyigisho n'umushinga tuzagenda intambwe ku yindi tugamije kongera imbaraga mu gukoresha ububasha bwacu neza kandi tugabanya ububasha bukoreshajwe nabi.

7. Tangiza igikorwa gikurikira: “Tugiye kwigabanyamo amatsinda ane. Buri tsinda rirasabwa gutekereza uburyo bushya bwadufasha kwigishwa ibyerekeye gukoresha bumwe mu bubasha bwacu. Murahabwa inyandiko mwifashisha ikanasobanura birambuye amoko y’ububasha. Buri tsinda rirahabwa **iminota 10** yo gushakisha ibitekerezo **n’iminota 5** yo kubitanga. Washushanya, ugahimba indirimbo, ikinamico, agakino, inyandiko—uburyo cyangwa imiterere iyo ari yo yose itsinda ryawe ryahitamo hagamijwe gufasha abandi gusobanukirwa”.

8. Nyuma ya buri tsinda yobora ikiganiro ukoresheje ibibazo bikurikira:

- Kubera iki ari ngombwa gusobanukirwa ubu bwoko bw’ububasha mu gihe cyo gukumira ihohoterwa rishingiye ku gitsina?
- Kubera iki ubu bwoko bw’ububasha bwagaragajwe (ubwa 1, ubwa 2, ubwa 3, ubwa 4) mu gufasha mu gikorwa cyo guhinduka?

Umwitozo

Ganira n’uwo mwashakanye ku bibazo bikurikira maze mwigure gusangiza abandi ibyo mwaganiriyeho:

- Waba warigeze utekereza ku bubasha mbere?
- Ni ryari wumva ufite ububasha? ni ryari wumva udafite ububasha?
- Ni nde utekereza ko afite ububasha mu muryango wabo cyangwa mu muryango mugari nyarwanda?
- Kubura ububasha bimera bite?
- Ese murashaka ko dukomeza kuvuga hamwe nanjye ibyerekeye ikoreshwa ryiza n’iribi ry’ububasha?

Mbere y’uko mugaruka mu kiganiro cy’ubutaha, abashakanye basabwa kuganira ku byo banyuzemo. Baganira ku buryo bumvise ibi biganiro bimeze kimwe n’ibindi byiyumviro byose byazamuye mu mitekerereze yabo.

Ese hari ibindi bitekerezo mwatanga?

9. Vuga muri make:

- Umushinga “INGO Z’AMAHORO” wemera ko hari amoko ane y’ububasha
- Umushinga “INGO Z’AMAHORO” uradushishikariza kuganira hagati yacu, mu muryango, mu mugoroba w’ ababyeyi, mu muganda...’
- Umushinga “INGO Z’AMAHORO” uteza imbere ikoreshwa ryiza ry’ububasha no gusaranganya ububasha mu mibanire kuko ari inyungu za buri wese!

10. Shimira abitabiriye ikiganiro uruhare babigizemo. Sobanura umukoro wo mu rugo w’icyumweru gitaha maze mwibukiranye igihe n’itariki by’ikiganiro kizakurikiraho.

Ikiganiro cya 7: NI IKI GITUMA IMIBANIRE IBA MYIZA

Intego y'ikiganiro:

Isomo rigamije guha umwanya abashakanye gusesengura no gutekereza ku ibiranga imibanire myiza iganisha kubaka ingo z'amahoro. Abashakanye bakwiye kumenya imibanire myiza icyo bivuze. Hari abibeshya ko amafaranga, ibyo kurya n'imyambaro iyo biboneka haba ari imibanire myiza. Yego birakeneyewe ariko ntibihagije kuko ubwubahane kuganira no guhana ijamba ku abashakanye ni ingenzi.

Igihe ikiganiro kizamara: Amasaha 2

Ibikubiye muri iki kiganiro:

Kwakira abaje (Iminota 15)

Igice cya 7.1: Ni iki gituma imibanire iba myiza (Iminota 45)

Igice cya 7.2: Kugirana ibihe byiza (Iminota 45)

Gusoza (Iminota 10)

Igice cya 7.1: Ni iki gituma imibanire iba myiza?

(Iminota 45)

Intego:

Guha urubuga abashakanye kugaragaza ibiranga imibanire myiza.

Ubutumwa bw'ingenzi:

Imibanire myiza ni ya yindi aho twumva twubashywe, duhawe agaciro kandi twishimiwe, iyo dusangira inshingano n'ibyemezo, tukaganira ntacyo duhishanya, tukabwizanya ukuri, ntiduhoterane kandi buri wese agafata mugenzi we ku rugero rumwe. Noneho reka tugeraze kurushaho kureba uko imibanire myiza iba imeze mu buzima bwacu bwa buri muni.

Amabwiriza:

1. **Tangiza iri somo usobanura:** Twese tugize iyi gahunda kuko dushaka gutuma imibanire yacu iba myiza kandi igashinga imizi. Twemeranyije ko ibi bivuga guteza imbere imibanire itarangwamo ihohoterwa rishingiye ku gitsina. Nyamara, ntibihagije kumenya ubu bwoko bw'imibanire **tudashaka**; tugomba kandi kuba dushoboye kurema ubwoko bw'imibanire **dushaka**. Uyu muni turareba ibitekerezo byacu bijyanye n'igituma habaho imibanire myiza.
2. Sobanura: *Mu kanya gato, ngiye kubasaba guhumiriza. Nimumara guhumiriza, ndabayobora mu gutekereza uko imibanire myiza yanyu iba imeze. Buri wese niyitegure maze ahumirize.* (Ibisobanuro bigenewe umufashamyumvire: Bishobora kuba ari bishya abantu bicaye bahumirije, bityo bahe akanya ko kumva bisanzuye maze ubituse neza kandi utuje ko bakomeza guhumiriza). Tangira kubayobora ubaha ishusho mu ntekerezo. Vuga gahoro gahoro maze uhagarare gato:

Tekereza ko uri mu mibanire myiza n'uwo mwashakanye. Irebe wowe ubwawe uri kumwe n'uwo mwashakanye. (hagarara gato) murumva mumuze mute muri iyi mibanire? (hagarara gato) wumva umeze ute iyo uwo mwashakanye akuri iruhande? Ese mwumvise mutekanye? Urumva umeze neza? (hagarara gato) Wumva umeze ute iyo mutari kumwe? (hagarara gato) ni gute uwo mwashakanye yumva ameze ku bwawe?

Mu mibanire myiza, ni ki uwo mwashakanye agutekerezaho? Ni iyihe myizerere agufiteho? (hagarara gato) Ni iki uwo mwashakanye atekereza ko ari uburyo bwiza bwo kwitwara cyangwa bwo kuganira mu mibanire yanyu? Ni iki atekereza ko atari cyo? (hagarara gato)

Ni iki uwo mwashakanye akora gituma iyi mibanire iba myiza? (hagarara gato) ni iki umufasha wawe Adakora? (hagarara gato) Ukora iki? Ni iki UDAKORA? (hagarara gato) Ese wowe n'uwo mwashakanye mujya muganira ku biki? (hagarara gato) Ese uwo mwashakanye arakwishimira? Ni gute agaragaza ko akwishimye? (hagarara gato) Ese uwo mwashakanye arakubaha? Agaragaza ate ko akubashye? (hagarara gato)

Iyo havutse ibibazo bigenda gute? Wowe n'uwo mwashakanye mukemura mute imbogamizi muhura nazo muri iyi mibanire myiza? Ni iki kindi gituma iyi mibanire iba myiza?

3. Saba abitabiriyi gufungura amaso yabo. Babaze uko bumvishe bimeze gutekereza kuri ubu bwoko bw'imibanire. (Iminota 2)

4. Sobanura: *Uko twabonaga imibanire myiza, twafashe ko abo twashakanye **batuma twiyumva** mu buryo runaka, **badutekerezaho ibintu bimwe, bakora ibintu bimwe, bakanareka gukora ibintu bimwe bituma imibanire iba myiza.***
5. Sobanurira abitabiriye ko ubu ugiye kubagabanyamo amatsinda ya batatu ngo baganire uko babona imibanire myiza, bakoresheje ibi byiciro bine:
 - ✓ *Mu mibanire myiza, uwo twashakanye atuma numva....*
 - ✓ *uwo twashakanyeye atekereza/yizera.....*
 - ✓ *uwo twashakanye akora/ ni....*
 - ✓ *uwo twashakanye ntajya/ nta...(erekeza kuri kare bihuye uko ugenda ubisoma).*

Amatsinda araba ayabahuje igitsina, ni ukuvuga abagore ukwabo n'abagabo ukwabo. Buri tsinda riraganira rinandike ibisubizo kuri buri cyiciro kiri ku makarita ubaha. Bagomba kwandika ibisubizo kuri buri karita. Nibarangiza bagomba kumanika amakarita yabo ku rupapuro runini bihuye ruri imbere mu cyumaba. Bafite **iminota 7** yo kubikora.

6. Saba abitabiriye guhindukira barebe bagenzi babo maze bakore amatsinda ya batatu bahereye ku witabiriye umwegereye bahuje igitsina, ni ukuvuga, abagore ukwabo n'abagabo ukwabo. Ha amakarita na marikeri abitabiriye maze batangire.
7. Reka itsinda rigaruke hagati rikurikire. Kuri buri cyiciro subiramo ibiranga imibanire myiza abitabiriye babashije kubona ubwo basomaga ibyanditse ku makarita. Shyira mu ibara ibyakunze gusubirwamo cyangwa byakunze gushyirwa mu matsinda amwe maze wandike insanganyamatsiko z'ingenzi ku rupapuro runini ruri ukwarwo. (Ibisobanuro bigenewe umufashamyumvire: Abitabiriye bashobora kurondora ibintu bihagarariye ibintu bibi bigenga igitsinagabo cyangwa igitsinagore cyangwa ubusumbane bw'ububasha. Iyo bimeze bityo usaba itsinda ibigenga igitsinagabo cyangwa igitsinagore bikomeza kubaho cyangwa niba ibi ari byiza, cyangwa ko ari uburyo dusabwa kwitwara). Dore zimwe mu ngero z'ubwoko bw'ibisubizo:
 - a. *Atuma numva...* Nkunzwe, ntekanye, nubashywe, nishimye, nizewe, mfite umunezero, mpawe agaciro, nishimiwe
 - b. *Atekereza/yizera...*ko ndi uw'ingenzi, ko ibitekerezo byanjye bifite akamaro, ko dufite uburenganzira bungana, ko ihohoterwa atari ryo, ko imibanire yanjye n'inshuti/umuryango ari ingenzi, ko nijitse, ko ntasanze
 - c. *Ara/ ni...aranyizera,* yubaha ibitekerezo byanjye, afata bana bacu neza, avugisha ukuri, aramvugisha, dusangira inshingano, amarana igihe nanjye n'abana banjye, dufatira hamwe ibyemezo bijyanye n'ubukungu, ni uwo kwizerwa, aha umwanya wa mbere kunshimisha mu gihe cy'imibonano mpuzabitsina
 - d. *Ntajya / nta...*ankubita, akubita abana banjye, ansuzugura, antonganya, agerageza kugenzura aho ngiye, asuzugura abana banjye cyangwa ngo ambuze gusura inshuti zanjye, agezura ubutumwa bugufi bwanjye/abampamagara, agerageza gucunga cyangwa gufata amafaranga, habe no kumpatira gukora imibonano mpuzabitsina ntabishaka

8. Nyuma yo kuzuza ibyiciro byose, baza abitabiriye niba hari icyo bashaka kongera ku cyiciro icyo ari cyo cyose.
9. Nurangiza, usabe abitabiriye gusubiramo ibyanditse ku mpapuro nini. Babaze niba hari igitekerezo baba bafite cyo gusangiza bandi (*iminota 2*). Shimangira ko nubwo dutandukanye, hari byinshi duhuriyeho mu byo tuba twifuzaga mu mibanire yacu twaba turi abagabo, abagore, dushaje cyangwa turi bato n'ibindi. Twese twumva dushaka kwishima, kugira icyizere, gukundwa no kubahwa mu mibanire yacu.
10. Sobanura ko bishobora koroha gutekereza ku byo dushaka ku bo twashakanye mu mibanire yacu ariko ntidukunze gutekereza ku buryo dutuma abo twashakanye bumva bameze mu mibanire. Byagenda bite duhinduye izi nteruro?

Mu mibanire myiza, njye...

- a. *Bituma uwo twashakanye yumva....*
 - b. *Atekereza/Yizera...*
 - c. *Akora/Ndi...*
 - d. *ATAJYA/SINDI...*
11. Saba abitabiriye gusubira mu matsinda yabo ya batatu maze bongere baganire ku byiciro, kuri iyi nshuro bibanda ku byo bo ubwabo biteze mu mibanire, ni ukuvuga, uko ntuma uwo twashakanye yumva ameze, ibyo ntekereza/nizera, ibyo nkora n'ibyo ntakora. Kuri iyi nshuro barandika ibisubizo byabo mu makayi yabo (*iminota 7*).
 12. Mu kiganiro amatsinda yose yahuye, hera ku cyiciro cya mbere maze ubaze abitabiriye gusangizanya ibitekerezo byabo. Tega amatwi ibisubizo by'abitabiriye batandukanye maze wandike ibisubizo byabo ku rupapuro runini.
 13. Numara kunyura mu byiciro byose uko ari 4, ubaze abitabiriye niba hari icyahindutse ubwo twahinduraga interuro tugamije kwibanda kuri twe.
 17. Muganire niba hari itandukaniro riri hagati y'ibyo tuba twiteze ku bo twashakanye n'ibyo twabwacu tuba dufite kugirango tugirane imibanire myiza (*iminota 5*).

Ibisobanuro:

Birasanzwe ko ibisubizo bijyanye n'uko dushaka ko abo twashakanye batuma twumva dushaka ko abo twashakanye dufite amarangamutima "yoroheje" nk'umunezero, icyubahiro, urukundo n'ibyishimo.

Nyamara, iyo duhinduye uko dutekereza ku bijyanye n'uko twatuma abo twashakanye bumva bameze, imvugo irahinduka maze tugatekereza ku bintu nko "kubabarira" cyangwa "kwemera amakosa." Ibi bigaragaza cyane itandukaniro mu buryo tubona inshingano zacu hagamijwe kwereka abo twashakanye urukundo, kubishimira, umunezero.

18. Vuga muri make uko umwitozo uri bukorwe ukoresheje ibibazo bibafasha kubona ibisuzo bikurikira:
 - a. *Ni iki uyu mwitozo utubwira ku mibanire myiza? (shimangira ko bisaba ubwitange bw'abashakanye bombi kandi ko bisaba ko bubahana, kureshyeshya ububasha no kugira uburenganzira bumwe).*

- b. *Ibi bitubwira iki ku buryo dufata abo twashakanye n'uko abo twashakanye badufata? (Kenshi ntidutekereza ku ngaruka zose z'ukuntu dufata abo twashakanye n'uko badufata. Buri gihe ntitubona ukuntu amategeko agenga igitsinagore cyangwa igitsinagabo agira uruhare mu bikorwa dukora mu mibanire yacu)*
- c. *Ese hari ikintu muri ibi kigoye gukora kurusha ibindi? Niba bihari, ni ibihe?*
- d. *Ni ibihe muri ibi twitondera cyane n'ibindi tutitaho cyane? (Ntidukunze gutekereza ku buryo dutuma abo twashakanye bumva bameze)*
- e. *Utekereza ko byashoboka kugira ubu bwoko bw'imibanire? Kuki ari byo cyangwa kuki atari byo? (Birashoboka! Nta muntu udakosa ariko twagerageza gusobanukirwa igituma habaho imibanire myiza hanyuma tukaba abashakanye beza uko dushoboye.*

Ibyo wakora	Ibyo udakwiye gukora
<p><i>Kugira ngo ugirane ibihe byiza n'uwo mwashanye:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Shaka ikintu kibashimisha mwembi • Tangira gahoro iminota 10 cyangwa 20 inshuro nke buri cyumweru • Kuvuga neza amarangamutima ufitiye uwo mwashakanye • Ereka uwo mwashakanye ko umwishimiye • Muganire nk'abantu bari ku rugero rumwe 	<p><i>Mu gihe cyiza n'uwo mwashanye, nta:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kujora uwo mwashakanye • Kuvuga ku makosa yakoze • Kuganira ku bibazo byanyu • Kubaza ibibazo byinshi • Gukurikiza amategeko agenga igitsinagabo n'igitsinagore akarishye (urugero: abagabo bashobora kuvuga ku bintu bimwe, abagore bagomba kwitwara mu buryo runaka). • Kuvugana nk'aho umuntu ari we mukuru w'urugo undi agategekwa

Igice cyo 7.2: Kuganira nk'umuti wo kurwanya ihohoterwa

(Iminota 45)

Intego: Intego y'ikiganiro ni ugushishikariza abashakanye kuganira no kugaragarizanya amarangamutima. Ihohoterwa ribabaza umutima rigenda rivuka bitewe no kubura uburyo bwo kuganira no kugaragarizanya amarangamutima. Abashakanye bakwiye kugira igihe gihagije cyo kuganira kugira ibitagenda babivugaho ndetse banahane amakuru ku bijyanye n'imishinga y'urugo.

Ubutumwa bw'ingenzi: Kenshi dukunda kuvuga ku kuganira. Ariko kuganira bisobanuye ibintu bitandukanye ku bantu batandukanye. Kuganira ni igihe tuvuze ibyo dutekereza, tukagaragaza amarangamutima cyangwa tugatanga amakuru. Kuganira neza ni ingenzi ku mibanire myiza. Dushobora kuganira mu buryo bwinshi butandukanye. *Kuganira neza ni ingenzi ku mibanire myiza. Abashakanye baganira bakoresheje amagambo cyangwa batayakoresheje. Kuganira neza muri ayo moko yombi ni urufunguzo rw'imibanire ihamye. Ibintu tuganiraho nk'abashakanye bigengwa n'amategeko agenga igitsinagabo n'igitsinagore n'ubusumbane*

Amabwiriza:

- Tegura urupapuro runini uruhe umutwe: *Amoko yo kuganira*. Andika ibi bikurikira muni y'umutwe (manika urupapuro runini imbere mu cyumba maze uruhishe cyangwa uruhine):
 - Amagambo: Kuvuga ikintu ukoresheje amagambo
 - Kudakoresha amagambo: Kuvuga ikintu udakoresheje amagambo nk'ibimenyetso, amarangamutima agaragara ku isura, n' "imvugo y'umubiri," ndetse n'ibintu bitavuzwe bizwi, ibitekerezo bidafite ishingiro, ibintu bitegekwa n'umuco
- Tegura urupapuro runini uruhe umutwe: "Impamvu kuganira mu buryo bwiza ari ingenzi." Andika ibi bikurikira muni y'umutwe (manika urupapuro runini imbere mu cyumba maze uruhishe cyangwa uruhine):
 - Kugirira icyizere mugenzi wawe
 - Gukomeza gusabana
 - Gushimangira ubwumvikane
 - Gucyemura ibibazo
 - Gufata ibyemezo
 - Kubona ahantu hatekanye
- Kora fotokopi y'inkuru zatanzwe ku mpera y'iri somo (kopi 2 kuri buri imwe).

Ukubikorwa

1. Tangiza isomo rikurikira ubaza abitabiriye: *Kenshi dukunda kuvuga ku kuganira. Ariko kuganira bisobanuye ibintu bitandukanye ku bantu batandukanye. Ese kuganira bivuze iki kuri wowe?(Tega amatwi ibisubizo by'abitabiriye 2 cyangwa 3).*
2. Vuga muri make: *Kuganira ni igihe tuvuze ibyo dutekereza, tukagaragaza amarangamutima cyangwa tugatanga amakuru. Kuganira neza ni ingenzi ku mibanire myiza. Dushobora kuganira mu buryo bwinshi butandukanye.*
3. Ha ingero zikurikira abitabiriye: *Reka dufate ko nateguye ifunguro ry'igitoki n'inyama maze nkabasaba mwese kumva uko rimeze. Ndashaka kumenya niba murikunda. Bityo rero ngiye kubabaza niba mukunda ifunguro. Abari kuri uru ruhande (erekeza ukuboko ku bitabiriye bari ibumoso) barangije kurya bityo*

bashobora kuvuga, abari ku rundi ruhande (erekeza ukuboko ku ruhande rw'ibiryu rw'icyumba) iminwa yabo iracyuzuye ibyo kurya bityo ntibabasha kuvuga.

4. Baza abitabiriye bake kuri buri ruhande rw'icyumba niba bakunze iryo funguro, ububutsa neza ko uruhande rugomba gukoresha amagambo n'urutangomba kuyakoresha.
5. Numara kubona ibisubizo byinshi, ubaze abitabiriye nibaba bumvishe uwakunze iryo funguro n'utarikunze.
6. Jya ku rupapuro rw'amoko yo kuganira ruri imbere mu cyumba maze uruhishure. Sobanura ko tugiye kureba uburyo bubiri rusange bwo kuganira dukoresha mu mibanire yacu: 1) Gukoresha amagambo no 2) Kudakoresha amagambo. (Ushobora gusanga hari ubundi buryo bwo gutanga amakuru nko gutanga amakuru binyuze mu nyandiko na radiyo, urugero: inyandiko na interineti ariko ibi si byo turi bwibandeho)
7. Saba abitabiriye 2 babishaka kuza bagasoma buri gisobanuro kiri ku rupapuro runini. (Iyo abitabiriye bake ari bo bashobora gusoma, ubasomera bose mu ijwi riranguruye).
8. Baza abitabiriye ubwoko bwo kuganira batekereza ko ari ingenzi kurusha ubundi? Tega amatwi ibisubizo by'abitabiriye 1 cyangwa 2. Sobanura ko ubwoko bwo kuganira hakoreshejwe amagambo hadakoreshejwe amagambo bwose ari ingenzi kandi byunganirana mu rwego rwo kurema imibanire myiza. Saba itsinda gutekereza ku ngero z'ifunguro wakoreshaje bwa mbere. Ushobora gukoresha amarangamutima yo ku isura uri kurya iri funguro umenyeshya ko ritaryoshye. Nyamara mu rwego rwo gusobanukirwa *impamvu* utarikunda- ahari uratekereza ko ririmo umunyu mwinshi cyangwa muke- ugomba kubisobanura ukoresheje amagambo. Ku rundi ruhande, iyo uvuze ko ukunda uko umuntu runaka ategura amafunguro ariko buri uko ateguye amafunguro ya nimugoroba ushaka urwitwazo ryo gutuma mudasangira, azamenya mu by'ukuri uko umerewe.
9. Vuga muri make ko gutanga amakuru ukoresheje amagambo no kuyatanga ntayo ukoresheje byose ari ingenzi mu mibanire myiza. Muri iri somo, muratangira mureba ku gutanga amakuru ukoresheje amagambo.
10. Baza abitabiriye: *Ni ibiki abagabo n'abagore bakunze kuvugaho?* Ibi birekere ku kigero cyo gutekereza byihuse. Andika ibisubizo ku rupapuro runini. (Ibisubizo bishoboka: Amafaranga, amafaranga y'ishuri, politiki, abana, ibibazo) (iminota 5).
11. Noheho baza ibintu abashakanye BATAJYA baganiraho? Ibi birekere ku kigero cyo gutekereza byihuse. Andika ibisubizo ku rundi rupapuro runini. (iminota 5) ibisubizo bishoboka: Igitsina, ibintu byiza, ubwoba, inshingano zishingiye ku gitsinagabo n'igitsinagore).
12. Subiramo intonde ebyiri hamwe n'abitabiriye. Baza abitabiriye *impamvu* tuvuga ku bintu bimwe nk'abashakanye ariko ibindi ntitubivugaho? (Iminota 3)
 - a. *Ibintu tunganiraho nk'abashakanye bigengwa n'amategeko agenga igitsinagabo n'igitsinagore n'ubusumbane bw'ububasha mu mibanire yacu*
 - b. *Bityo rero ibintu bimwe bifatwa ko ari byiza ku bagore cyangwa abagabo kuganiraho mu gihe ibindi atari byiza kubiganiraho, urugero: abagore bumva bidakwiye kuganira n'abagabo babo ibyererekeye amafaranga cyangwa igitsina, abagabo bumva bidakwiye kuvuga ku marangamutima yabo n'ibindi.*
13. Baza abitabiriye niba bumva ari ngombwa kuganira ibi bintu biri ku ntonde zombi. Tega amatwi ibisubizo umunota 1.
14. Sobanuririra abitabiriye ko ubu mugiyeye gusubiramo ingero z'imiryango itatu itandukanye n'ukuntu iganira. Urugabanyamo amatsinda 6. Amatsinda 2 arareba inkuru ya Cyusa na Mahoro, andi matsinda 2 arareba inkuru ya Kamaliza na Karemera, hanyuma andi matsinda 2 arareba inkuru ya Yohani na Mariya. Buri tsinda rirahabwa inkuru zitandukanye zijyanye n'uko abashakanye batanga amakuru. Mu matsinda yabo,

- barasoma ingero maze baganire ibibazo biri aho isomo rirangirira. Bafite **iminota 10** yo kubikora. Nyuma y'iminota 10, urongera uhurize abantu bose hamwe maze ubahe amabwiriza y'igice gikurikira cy'umwitozo.
15. Gabanyamo amatsinda 6 ubara 1 kugeza kuri 6 cyangwa ubundi buryo. Tanga fotokopi z'ingero z'ibyizwe maze utangire.
 16. Nihasigara iminota 2 kandi igihe kigeze ubimenyeshe abitabiriye. Nyuma y'**iminota 2** reka ibitekerezo by'itsinda bakomeze kugukurikira.
 17. Sobanura: *Noneho mugiyeye gusubira mu matsinda yanyu mujye mu riri gukora ku muryango umwe, ni ukuvuga. Cyusa na Mahoro, Kamaliza na Karemera, Yohani na Mariya. Mu matsinda yanyu ari hamwe, muragereranya amoko atandukanye yo gutanga amakuru itsinda ry'abashakanye ryanyu ryakoresheje. hanyuma, murahitamo abantu babiri bo kugaragaza ibibera mu rugo rwawe n'amoko abiri yo gutanga amakuru bakoresheje. Mufite **iminota 15** yo gutegura n'iminota 5 yo kubigaragaza.*
 18. Saba namatsinda gukora itsinda rinini maze atangire kuganira. Genda unyura mu matsinda maze ukore ku buryo baba bari gukora ibyo basabwa. Nihasigara iminota 5 kandi igihe kigeze bimenyeshe abitabiriye.
 19. Iminota 15 nishira, ugarure itsinda ryose rihurire ku ruziga runini. Saba itsinda rya mbere kugaragaza ibyaryo (*iminota 5*). Kugaragaza ibyo bakoze nibirangira, ubabaze niba hari ikibazo gihari. Komeza igikorwa cyo kugaragaza ibyo bakoze n'amatsinda abiri akurikira.
 20. Amatsinda yose namara kugaragaza ibyo yakoze, bafashe mu kiganiro kivuga ku moko atandukanye yo gutanga amakuru yagaragajwe:
 - a. *Twabonye iki mu ngero?*
 - b. *Kuki ari ingenzi ku bashakanye kuganira?*
 21. Muvuge impamvu kuganira mu buryo bwiza ari ingenzi." Musubiremo uri kumwe n'itsinda. Gutanga amakuru neza mu bashakanye ni ingenzi mu:
 - a. **Kugirira icyizere mugenzi wawe**- kubwizanya ukuri no kudahishanya byubaka icyizere hagati y'abashakanye aho gukeka no gushidikanya.
 - b. **Gukomeza gusabana** - kuganira bituma duhorana ubusabane n'abo twashakanye, bikaba ari ingenzi mu kubaka imibanire ikomeye. Kuganira neza bidufasha gukurira hamwe, tudatanye.
 - c. **Gushimangira ubwumvikane** - uburyo bumwe bwo gusobanukirwa ibitekerezo, amarangamutima, impungenge by'uwo twashakanye ni ukuganira nabo.
 - d. **Gucyemura ibibazo**- Gukorera hamwe n'abo twashakanye bidufasha gucyemura ibibazo mu buryo bunoze cyane kandi bwiza. Bidufasha kunesha imbogamizi.
 - e. **Gufata ibyemezo**: Kuganira neza bidufasha gufata ibyemezo byiza by'umuryango natwe ubwacu.
 - f. **Kubona ahantu hatekanye**: Iyo tunganira neza, tugaragariza abo turibo abo twashakanye. Ibi bigabanya amakimbirane yaturuka ku kwihishanya no kwiyoberanya, bikadufasha kubaka imibanire y'umwimerere kandi irushijeho gukomera.

INYOBORABIGANIRO 6

Inkuru (kora fotokopi unazitange)

Inkuru ya 1: Cyusa na Mahoro

Cyusa na Mahoro barashakanye. Cyusa ni umuhinzi. Mahoro aguma mu rugo yita ku bana babo ariko ni n'umudozi mwiza. Ntafite atoriye y'ubudozi ariko rimwe na rimwe abagore baturanye bamusaba kubadodera imyenda maze akinjiza andi mafaranga macye yiyongera ku yandi. Uyu mwaka umuturanyi we yamusabye imyenda myinshi yo gukoresha mu bukwe, hanyuma Mahoro yinjiza arenze asanzwe. Cyusa akusanya amafaranga yose Mahoro aba afite ku mpera ya buri cyumweru maze akamuha amafaranga yo kumutunga mu cyumweru. Bose bishimiye amafaranga arenze bakoreye uku kwezi. Nyamara, bafite ibitekerezo bitandukanye ku buryo bwo kuyakoresha. Cyusa arifuzza kugura inkweto nshya. Mahoro arifuzza kubika amafaranga kugira ngo azagure imashini idoda.

Ubwoko bwo kuganira bwa 1:

Mahoro na Cyusa ntibajya baganira ku buryo bwo gukoresha amafaranga ahubwo bagumana ibitekerezo byabo by'uko yakorehwa. Bose basobanukiwe ko ari inshingano z'umugabo gufata ibyemezo bijyanye n'imari y'urugo. Si ngombwa ko asaba uruhushya umugore we cyangwa ngo ashake igitekerezo cye. Cyusa aza mu rugo umunsi umwe yambaye inkweto nshya maze Mahoro amenya uko yafashe icyemezo cyo kugoresha amafaranga. Bakomeza kubaho ubuzima bwabo nk'uko bisanzwe nubwo Mahoro atishimye. Ntasobanukiwe impamvu Cyusa yakoresha amafaranga akagura inkweto ze wenyine.

Ibibazo:

Ese uru ni urugero rwo kuganira neza cyangwa nta kuganira guhari?

Ese utekereza ko ubu buryo bwo gutanga amakuru bubwira iki Mahoro? Cyusa?

Utekereza ko ibi bigira izihe ngaruka ku mibanire ya Cyusa na Mahoro?

Utekereza ko ubu buryo bwo kuganira butuma Cyusa na Mahoro bafata ibyemezo byiza ukurikije uko bimeze mu rugo rwabo?

Utekereza ko ibi bizagira izihe ngaruka ku bindi byemezo bazifuzza gufata mu gihe kiri imbere?

Inkuru ya 2: Cyusa na Mahoro

Cyusa na Mahoro barashakanye. Cyusa ni umuhinzi. Mahoro aguma mu rugo yita ku bana babo ariko ni n'umudozi mwiza. Ntafite atoriye y'ubudozi ariko rimwe na rimwe abagore baturanye bamusaba kubadodera imyenda maze akinjiza andi mafaranga macye yiyongera ku yandi. Uyu mwaka umuturanyi we yamusabye imyenda myinshi yo gukoresha mu bukwe, hanyuma Mahoro yinjiza arenze asanzwe. Cyusa akusanya amafaranga yose Mahoro aba afite ku mpera ya buri cyumweru maze akamuha amafaranga yo kumutunga mu cyumweru. Bose bishimiye amafaranga arenze bakoreye uku kwezi. Nyamara, bafite ibitekerezo bitandukanye ku buryo bwo kuyakoresha. Cyusa arifuzza kugura inkweto nshya. Mahoro arifuzza kubika amafaranga kugira ngo azagure imashini idoda.

Ubwoko bwo kuganira bwa 2:

Cyusa na Mahoro bategura umugoroba umwe wo kuganira uko ubukungu bwabo buhagaze. Baganira uko amafaranga arenze ayo bari basanzwe binjiza yakorehwa nyuma yo gukuraho ayo bazakoreha ku kwezi. Mahoro agaragaza igitekerezo cye cyo kubika amafaranga yo kugura imashini idoda. Bose hamwe bagerageza gucishiriza igiciro cy'imashini idoda maze babona igihe byabatwara kubika ayo mafaranga. Maze babara amafaranga arenze ashobora kwinjiza abaye afite imashini idoda. Cyusa igitekerezo cye cyo kugura umuguro w'inkweto. Abona ibi bikwiriye kandi ari ngombwa kugira ngo abashe gukora neza yisanzuye kandi buri muni. Atekereza ko uku kwaba

ari ukwezi kwiza kwo kuzigura kuko bafite amafaranga arenze kandi nta kindi gikenewe kuzirusha. Bose hamwe bashaka icyo bakora maze birangira bakoze gahunda yo gukoresha amafaranga.

Ibibazo:

Ese uru ni urugero rwo kuganira neza cyangwa nta kuganira guhari?

Ese utekereza ko ubu buryo bwo gutanga amakuru bubwira iki Mahoro? Cyusa?

Utekereza ko ibi bigira izihe ngaruka ku mibanire ya Cyusa na Mahoro?

Utekereza ko ubu buryo bwo kuganira butuma Cyusa na Mahoro bafata ibyemezo byiza ukurikije uko bimeze i wabo?

Utekereza ko ibi bizagira izihe ngaruka ku bindi byemezo bazifuzaga gufata mu gihe kiri imbere?

Inkuru ya ya 3: Kamaliza na Karemera

Kamaliza na Karemera bamaze miyaka 10 bashakanye. Ubukwe bwabo bwateguwe n'umuryango kandi bategereje igihe cy'ubukwe kugira ngo babone gukora imibonano mpuzabitsina. Bafite abana 4. Karemera akunda gukora imibonano mpuzabitsina inshuro 3 mu cyumweru. Kamaliza yibuka ko yanejejwe n'imibonano mpuzabitsina inshuro imwe gusa ubwo bakoraga ubukwe, bityo ntiyumva impamvu bakwiriye gukora imibonano mpuzabitsina kenshi. Karemera akunda buri gihe gushaka gukora imibonano mpuzabitsina nijoro Kamaliza ananiwe nyuma y'akazi. Akunda kwizera ko ataha atinze cyane ku buryo azaba asinziriye. Nubwo yaba agishaka gukora imibonano mpuzabitsina, abaye asinziriye ntiyabyitaho.

Ubwoko bwo kuganira bwa 3:

Kamaliza na Karemera bakomeza kubana muri ubu buryo. Kamaliza ntiyabwira Karemera ibijyanye n'icyo atekereza ku mibonano mpuzabitsina bagirana kuko bidakwiye abagore kuvuga kuri ibi bintu. Bityo Karemera yizera ko abagabo bashaka imibonano mpuzabitsina kurusha abagore, nta na rimwe ajya yita ku buryo Kamaliza yumva ameze mu mibonano mpuzabitsina. Kandi nanone iki si ikintu cyo kuganiraho kuri we. (Si ikintu ukora gusa)?. Kandi nk'abantu bashakanye, ni inshingano z'umugore wawe.

Ibibazo

Ese uru ni urugero rwo kuganira neza cyangwa nta kuganira guhari?

Ese utekereza ko ibi bibwira iki Kamaliza? Karemera ?

Utekereza ko ubu bwoko bwo kuganira bugira ingaruka ku ireme ry'ubuzima bw'imibonano mpuzabitsina bwa Kamaliza na Karemera?

Utekereza ko ibi bigira ingaruka ku mibanire rusange ya Kamaliza na Karemera?

Inkuru ya 4: Karemera na Kamaliza

Kamaliza na Karemera bamaze imyaka 10 bashakanye. Ubukwe bwabo bwateguwe n'umuryango kandi bategereje igihe cy'ubukwe kugira ngo babone gukora imibonano mpuzabitsina. Bafite abana 4. Karemera akunda gukora imibonano mpuzabitsina inshuro 3 mu cyumweru. Kamaliza yibuka ko yanejejwe n'imibonano mpuzabitsina inshuro imwe gusa ubwo bakoraga ubukwe, bityo ntiyumva impamvu bakwiriye gukora imibonano mpuzabitsina kenshi. Akunda kandi buri gihe gushaka gukora imibonano mpuzabitsina nijoro Kamaliza ananiwe nyuma y'akazi. Akunda kwizera ko arataha atinze cyane ku buryo azaba asinziriye. Nubwo yaba agishaka gukora imibonano mpuzabitsina, abaye asinziriye ntiyabyitaho.

Ubwoko bwo kuganira bwa 4:

Nubwo bumva bibaruhije bwa mbere, Karemera na Kamaliza bafashe icyemezo ko byaba ari inyungu kuri bo kuvuga ku bibanezeza n'ibitabanezeza mu mibonano mpuzabitsina. Kuko Kamaliza atizeye neza icyazana umunezero, bemeranyijwe kugerageza hamwe gushaka uburyo bakora imibonano mpuzabitsina ikabashimisha. Asobanura ukuntu atumva yisanzuye iyo aje mu rugo yatinze maze agashaka gukora imibonano mpuzabitsina kandi aba ananiwe. Karemera ntagerageza kumuhata gukora imibonano mpuzabitsina muri ibi bihe ahubwo bakora imibonano mpuzabitsina iyo bose babishaka.

ibibazo

Ese uru ni urugero rwo kuganira neza cyangwa nta kuganira guhari?

Ese utekereza ko ibi bibwira iki Kamaliza? Karemera ?

Utekereza ko ubu bwoko bwo kuganira bugira ingaruka ku ireme ry'ubuzima bw'imibonano mpuzabitsina bwa Kamaliza na Karemera?

Utekereza ko ibi bigira ingaruka ku mibanire rusange ya Kamaliza na Karemera?

Inkuru ya 5: Yohani na Mariya

Yohani na Mariya barasezeranye kandi bafitanye abana batanu. Kubera ko umwana w'imfura agiye kujya ku ishuri, biragaragara ko ibintu bikomeye cyane kubicunga kurusha mbere. Amafaranga y'ishuri ni ikindi kintu kiyongeyeho gitwara mafaranga. Ibiciro ku isoko byariyongeye bityo no kwita ku bana birahenze. Mariya yashizemo intege agerageza kwita ku bana no gucunga urugo. Atewe impungenge n'uko Yohani atazana amafaranga menshi akanibaza icyo yirirwa akora. Yohani yahuye n'ikibazo cyo kubura akazi none yumva ababajwe no kuba adahahira umuryango we uko bikwiye. Ahora afite impungenge buri gitondo. Rimwe na rimwe abeshya inshuti ze ibijanyeye n'akazi ke akanabasohokana nubwo nta mafaranga afite.

Ubwoko bwo kuganira bwa 5:

Yohani ageze mu rugo nijoro ananiwe kandi yashizemo intege. Mariya ababazwa n'uko nta mafaranga yigeze azana mu rugo. Bose bumva baraburiwe. Yohani nta muntu n'umwe ajya abwira ibibazo bye kuko abagabo batagomba kuvuga ibyerekeye amarangamutima yabo. Mariya ntazi ibyo Yohani yiriye akora ariko ntiyamubaza kuko atari umwanyana we. Bityo buri wese ajya mu bye, bakirinda kuvugana. Ntibajya bavuga menshi, usibye kwikiriza no kuzunguza umutwe rimwe na rimwe. Buri wese aba atekereza ko mugenzi we ari kumutekerezaho ibintu bibi.

ibibazo

Ese uru ni urugero rwo kuganira neza cyangwa nta kuganira guhari?

Utekereza ko ubu bwoko bwo kuganira bugira ingaruka kuri Yohani? Mariya?

Utekereza ko ubu bwoko bwo kuganira bugira ingaruka ku mibanire ya Yohani na Mariya?

Utekereza ko Yohani na Mariya bazashobora gucyemura ibindi bibazo bahura nabyo mu buhe buryo?

Urugero rw'ikizwe cya 6: Yohani na Mariya

Yohani na Mariya barasezeranye kandi bafitanye abana batanu. Kubera ko umwana w'imfura agiye kujya ku ishuri, biragaragara ko ibintu bikomeye cyane kubicunga kurusha mbere. Amafaranga y'ishuri ni ikindi kintu kiyongeyeho gitwara mafaranga. Ibiciro ku isoko byariyongeye bityo no kwita ku bana birahenze. Mariya yashizemo intege agerageza kwita ku bana no gucunga urugo. Atewe impungenge n'uko Yohani atazana amafaranga menshi akanibaza icyo yirirwa akora. Yohani yahuye n'ikibazo cyo kubura akazi none yumva ababajwe no kuba adahahira umuryango we uko bikwiye. Ahora afite impungenge buri gitondo. Rimwe na rimwe abeshya inshuti ze ibijanyeye n'akazi ke akanabasohokana nubwo nta mafaranga afite.

Ubwoko bwo kuganira bwa 6:

Yohani na Mariya basangirira hamwe nyuma y'umunsi bari bananiwe cyane. Nyuma y'ifunguro, bicara akanya gato baraganira. Yohani atega amatwi Mariya ari gusobanura ukuntu ibintu biri kugenda bikomera gucunga urugo bakoresheje ingengo y'imari basanganywe. Asobanura ko bimutera impungenge iyo aje mu rugo nta mafaranga azanye, kuko yibaza niba bazashobora kubigeraho. Nuko atangira kumva arakaye kandi ateza ikibazo. Yohani avuga ko abyumva ko ibintu byakomeye muri iyi minsi. Abwira Mariya ukuntu bigoranye kubona akazi. Biragaragara ko nta muntu uri gushaka umukozi bityo bigatuma mara umunsi nshaka umuntu wampa akazi. Yumva ari gutenguha umugore we n'umuryango ariko ntazi icyo yakora. Bose bishimira ko bari kunyura mu bibazo kandi ko buri wese ari gukora cyane. Bemanywa ko byaba ari ingenzi kuri bo gukora gahunda y'uko bacunga neza ibyo bafite. kuri ubu barananiwe, bazongera kuganira byinshi ikindi gihe.

Ibibazo

Ese uru ni urugero rwo kuganira neza cyangwa nta kuganira guhari?

Utekereza ko ubu bwoko bwo kuganira bugira ingaruka kuri Yohani? Mariya?

Utekereza ko ubu bwoko bwo kuganira bugira ingaruka ku mibanire ya Yohani na Mariya?

Utekereza ko Yohani na Mariya bazashobora gucyemura ibindi bibazo bahura nabyo mu buhe buryo?

Ikiganiro cya 8: **KWIYEMEZA KUBAKA INGO Z'AMAHORO**

Intego y'ikiganiro:

Gushishikariza abashakanye kwiga ku bibatera ishyaka ryo kugira impinduka mu buzima bwabo no kubaka umuryango urangwamo amahoro. Nibyiza kandi gusesengura imbongamizi nyamukuru zituma hatabaho impinduka mu buzima bwacu n'uburyo bwo kuzitsinda.

Ubutumwa bw'ingenzi:

Umufashamyumvire akwiye kwibutsa abagize itsinda ko iki ari ikiganiro gisoza ibindi biganiro byinshi byabanje, byose bigamije gushishikariza abashakanye gukumira ihohoterwa ndetse no kwimakaza ihame ry'uburinganire. Umuryango **HAGURUKA** wateguye ibiganiro byose bigamije kugeza imiryango ku ntambwe nziza yo kubaka ingo zitarangwamo ihohoterwa iryo ariryo ryose.

Abashakanye bakwiye kumva ko buri wese afite inshingano kugirango urugo rutekane. Ihohoterwa rishingiye ku gitsina ni inzitizi y'iterambere ry'umuryango. Ningombwa rero ko hafatwa ingamba zo guhindura imyitwarire n'amatwara atari meza tukabireka.

Igihe ikiganiro kizamara: Amasaha 2 n'iminota 20

Ibikubiye muri iki kiganiro:

1. **Kwakira abaje** (Iminota 10)
2. **Igice cya 8.1:**Ibitiza umurindi n'imbogamizi zo guhinduka (Isaha 1)
3. **Igice cya 8.2:**Kwiyemeza (Isaha 1)
4. **Gusoza** (Iminota 10)

Igice cya 8.1: Ibitiza umurindi n'imbogamizi zo guhinduka

(Isaha 1)

Intego:

Ikiganiro kigamije gufasha abashakanye kuvumbura imbarutso zibatera ihohotora n'uburyo bazirinda

Ubutumwa bw'ingenzi:

uyu ni wo musozo w'inyigisho z'abashakanye. hamwe, wiboneye gukura gusobanutse, ubumenyi bushya n'inyigisho no kuzana impinduka z'ingirakamaro mu myitwarire n'imbereho yawe. Nubwo bimeze bityo, guhinduka si ikintu kiza ako kanya kandi si ikintu kiba vuba. Hari ikizagorana guhinduka kurusha ibindi. Impinduka zimwe na zimwe zishobora gufata igihe. Ukwiriye kwakira neza ibitekerezo bimwe bishya ariko ukagumya no kubaza abandi. Ukwiriye no gukomeza imyemerere imwe n'imwe ya kera. Ushobora kugira indi myemerere mishya ariko wakwibaza uko uzashobora kuyishyira mu bikorwa. Ushobora kwibaza uko abandi bazagutekereza cyangwa uko wowe uzumva umerewe. Niba dusobanukiwe impinduka nk'urugendo muri ubu buryo ni uko twafata ibyemezo by'ubwenge kandi tugafashanya mu nzira.

Amabwiriza:

- Tegura imbonerahamwe imwe yanditsemo ijambo "ibitera ishyaka" byanditswe mu nyuguti nkuru, indi yanditswemo ijambo "imbogamizi" mu nyuguti nkuru. Manika imbonerahamwe imwe imbere mu cyumba indi inyuma (cyangwa mu mpande).
- Uzane umurundo w'impapuro zingana na (zihagije kuri buri wese witabiriye, ashobora gukoresha inshuro nyinshi).
- Ba ufite ibikoresho bihagije abitabiriye bashobora gukoresha bamanika impapuro zabo ku bikuta.
 1. Tangiza igikorwa: uyu niwo musozo w'inyigisho z'abashakanye. hamwe, wiboneye gukura gusobanutse, ubumenyi bushya n'inyigisho no kuzana impinduka z'ingirakamaro mu myitwarire n'imbereho yawe. Nubwo bimeze bityo, guhinduka si ikintu kiza ako kanya kandi si ikintu kiba vuba. Hari ikizagorana guhinduka kurusha ibindi. Impinduka zimwe na zimwe zishobora gufata igihe. Ukwiriye kwakira neza ibitekerezo bimwe bishya ariko ukagumya no kubaza abandi. Ukwiriye no gukomeza imyemerere imwe n'imwe ya kera. Ushobora kugira indi myemerere mishya ariko wakwibaza uko uzashobora kuyishyira mu bikorwa. Ushobora kwibaza uko abandi bazagutekereza cyangwa uko wowe uzumva umerewe. Niba dusobanukiwe impinduka nk'urugendo muri ubu buryo ni uko twafata ibyemezo by'ubwenge kandi tugafashanya mu nzira.
 2. Komeza: Iki cyiciro nicyo kwiyemeza-kwiyemeza kwacu mu kurema imibanire myiza izira ihohoterwa. Buri wese muri twe araza gufata ibyemezo runaka ku mpinduka tuzakora nk'umuntu ku giti cye, abashakanye kandi nk'itsinda. Kugirango tubikore, dukwiriye kuba dusobanukiwe impamvu zituma dushaka impinduka n'ibitubuza kugera kuri izo mpinduka.
 3. Baza abitabiriye uko batekereza kuri ibi bibazo 2 bikurikira (hagarara hagati yabo kugirango ubahe umwanya wo gutekereza)
 - a. Ni iki kigutera ishyaka mu buzima bwawe bwite?

- b. *Ni iki kikubera imbogamizi zikubuzza kuzana impinduka mu buzima bwawe bwite?*
4. Saba abitabiriye kugumya kubitekerezaho. Sobanura ko uri buze kuzana impapuro n'icyo kwandikisha, buri wese witabiriye akaza kwandikaho ibisubizo byabo, igisubizo kimwe kuri buri rupapuro. Abitabiriye bashobora gukora ari babiri cyangwa itsinda ry'abantu batatu kugirango bafatanye kwandika. (*Iminota 5*)
 5. Nyuma yo kwandika ibisubizo byabo, bangomba kubimanika mu mbonerahamwe yabugenewe.
 6. Reba ku mbonerahamwe y'ibitera ishyaka usubiremo ibisubizo by'abitabiriye mu ijwi riranguruye. Yobora ikiganiro ukoresheje ibibazo bikurikira:
 - a. *Byadufasha iki kumenya ibidutera ishyaka?* (Ingero z'ibisubizo: Kugirango dukoreshe ibyo bintu ,kugira ngo n'abandi badufashe neza, kugirango tutaguma muri izo nzitizi)
 - b. *Ni gute kumenya ibitera ishyaka abafasha bacu bidufasha kuzana impinduka(bimwe mu bisubizo: Twafasha abafasha bacu kuguma bafite ishyaka)*
 - c. *Ni gute gusobanukirwa ibitera ishyaka abandi bari mw'itsinda bidufasha kuzana impinduka nziza?* (Ingero z'ibisubizo: Twafashanya kuguma dufite ishyaka, cyane cyane iyo ibintu byakomeye).
 - d. *Hari inzira twe nk'itsinda twafatikanya kugirango duhorane ishyaka?*
 7. Sobanura: *Iyo hari impamvu nyinshi zo guhinduka, haba hari n'imbogamizi nyinshi zituma tutagera kuri izo mpinduka.*
 8. Saba abitabiriye kwimurira intebe zabo ku mbonerahamwe y'"imbogamizi" (cyangwa uze uyegere) hafi yayo: Subiramo ibisubizo mu ijwi riranguruye.
 9. Yobora ikiganiro ukoresheje ibibazo bikurikira:
 - a. *Byadufasha iki kumenya imbogamizi yacu ikomeye mu kugera ku mpinduka (bimwe mu bisubizo: Kugira ngo duhangane nabyo, tubyirinde, tubisobanukirwe nk'imbogamizi ariko ntitureke ngo biturenge).*
 - b. *Byadufasha iki gusobanukirwa imbogamizi zikomeye z'abafasha bacu?* (Ingero z'ibisubizo: Twabafasha guhangana nazo, kuzirinda, kwibuka ibibatera ishyaka)
 - c. *Byadufasha iki kumenya imbogamizi za bagenzi bacu mu itsinda mu kuzana impinduka nziza?* (Ingero z'ibisubizo: Nk'ibyavuzwe haruguru).
 10. Sobanura: *Tugiye kwigabanyamo amatsinda ane. Ndaza guha umukoro w'imbogamizi ku mpinduka yavuzwe aha kuri buri tsinda. Mu itsinda ryanyu muraza kubiganiraho musangire ibitekerezo bijyanye nuko mwatsinda iyo mbogamizi. Andukura ibitekerezo byawe ku rupapuro runini . Buri tsinda rifite iminota 10 yo gukora uyu mukoro n'iminota 3 yo kwerekana ibyo babonye"*
 11. Saba abitabiriye kwigabanyamo amatsinda ubara 1 kugeza kuri 4 cyangwa ubundi buryo.
 12. Hitamo imbogamizi enye za mbere ukuye muzu abitabiriye batanze ugenere buri tsinda imbogamizi imwe. Ha buri tsinda igice cy'urupapuro runini na marikeri.
 13. Zenguruka muri buri tsinda ureba ko bari kubikora neza. Mu kinyabupfura sobanurira amatsinda ko bakwiriye kurasa ku ntego kandi bagasobanura neza mu buryo bugaragara. Mu mwanya wo kuvuga nka gutya"guha agaciro uwo twashakanye, "baza ni gute wakwerekana ko uha uwo mwashakanye agaciro.
 14. Bwira abitabiriye igihe hasigaye umunota umwe. vuga uti"igihe kirarangiyel"nyuma y'uko iminota 10 irangiye.
 15. Saba buri tsinda kwerekana ibitekerezo byabo mu gutsinda imbogamizi yabo. Niba bishoboka ba uretse ibibazo kugeza igihe amatsinda yose amaze kuvuga.
 16. Vuga muri make:

- a. *Gusobanukirwa ibidutera ishyaka bidufasha gukomeza urugendo rwacu rwo guhinduka no gufasha abafasha bacu ndetse na bagenzi bacu.*
 - b. *Gusobanukirwa imbogamizi bidufasha guhangana na zo no kuzirinda no gufasha abafasha bacu n'abandi kubigira batyo.*
 - c. *Hari inzira nyinshi zo gutsinda imbogamizi z'impinduka. Ariko bisaba imbaraga z'umutima.*
 - d. *Dukwiye twese gukorana n'abandi kugirango dukomeze gufatanya no guterana ishyaka.*
17. Mbere yo gufata akaruhuko, sobanurira abitabiriye ko ibisigaye bijyanye n'inyigisho bari bufatanye n'abo bashakanye. Ubwo nibagaruka bava mu kiruhuko bari buhindure ibyicarwo kugirango buri wese yicare iruhande rw'uwo bashakanye.

Igice cya 8.2: Kwiyezeza

(Isaha 1)

Intego:

Iki kiganiro kigamije gusoza ibiganiro abantu bafata ingamba z'uburyo bagiye kubaka Ingo z'amahoro zitarangwamo ihohoterwa cyangwa ubusumbane no guhezwa kuri umwe mugize umuryango.

Ubutumwa bw'ingenzi:

Kwibutsa abashakanye ko impinduka atari umunsi umwe ahubwo ari urugendo kandi bitwara igihe bitewe n'umuntu. Si urugendo umugore cyangwa umugabo akora wenyine ahubwo ni bose. Harimo kwigomwa bimwe na bimwe umuco wemera ariko bifite ingaruka mbi.

Amabwiriza:

- Sobanura: Intambwe ya nyuma y'izi nyigisho ni ukwiyezeza ubwacu no kubafasha bacu. Mu gice cya nyuma cy'iki cyiciro buri wese araza gukorana n'umufasha we.
- Sobanura ko kuva mwatangirana uru rugendo, mwabonye imyumvire myinshi kubirebana n'imibanire hagati y'abagabo n'abagore. Buri mutwe utanga umusanzu wihariye mu kuringaniza ubushobozi hagati y'abashakanye kugirango habeho imibanire myiza, nta guhohoterwa.
- Ba ufite inyandiko yo "kwiyezeza ku giti cy'umuntu". Sobanura ko mu minota mike buri wese aza guhabwa iyi nyandiko yo "kwiyezeza ku giti cy'umuntu" yuzuzwe ari kumwe n'umufasha we.
- Sobanura ko bari buze kuba bafite iminota 30 yo kuganira kuri ibi byemezo hamwe n'abafasha babo. Niba umwe muri bo atabasha kwandika, uwo bashakanye ashobora kumufasha kwandika cyangwa bagahabwa ubufasha n'abashinzwe kubutanga cyangwa bagakoresha ibishushanyo cyangwa ibimenyetso.
- Baza niba haba hari ikibazo hanyuma usubize niba bikenewe.

- Tanga urupapuro rwa mbere rwo kwiyemeza ku giti cy'umuntu kuri buri wese maze mutangire. Zenguruka hagati yabashakanye kugirango utange ubufasha aho bukenewe kugirango babashe gufata ibyemezo bikwiye kandi bisobanutse.
- Menyasha igihe hasigaye iminota 15, iminota 5, umunota 1 n'igihe igihe kirangiye.
- Nyuma y'uko iminota 30 irangiye, bwira buri wese kongera gutega amatwi itsinda rikuru.
- Sobanura: Mugaragaje impinduka nyinshi kandi z'ingirakamaro zo guhindura mu mibanire yanyu. Ntibyashoboka guhindura buri kimwe cyose icyarimwe. Kugirango twifashe mu gukomeza ibyemezo byacu, tugiye kureba impinduka za ngombwa cyane dushaka kubona hanyuma tuzitangire intambwe ku yindi.
- Sobanura igice gikurikiyeho cy'umwitozo: Hamwe n'abafasha banyu, murarebera hamwe impinduka mwabonye. Muraziganiraho hanyuma murebere hamwe eshatu mwemeranya ko mwumvako ari zo z'ingenzi mu mubano wanyu mwumva ko arizo mwaheraho. Izo murazandika ahakurikiye, ahavuga "ndatangirana....."(Fata urupapuro rwa kabiri rwo kwiyemeza ku giti cy'umuntu).
- Komezwa: Nyuma yo guha agaciro impinduka eshatu za mbere, murareba izindi eshatu muzandike ahavuga "nzakomereza hamwe....."(komereza ku cyiciro kiri ku rupapuro rwa kabiri rwo kwiyemeza ku giti cy'umuntu).
- Buri bashakanye bafite iminota 30 kugirango buzuzwe ibi. Tanga urupapuro rwa kabiri rwo kwiyemeza ku giti cy'umuntu kuri buri wese maze mutangire. Reba neza ko nta bibazo bihari maze utangize umwitozo.
- Zenguruka mu bashakanye kugirango utange ubufasha.
- Nyuma y'uko iminota 30 irangiye, bwira buri wese kongera gutega amatwi itsinda rikuru.
- Baza niba haba hari ufite ikibazo, inyunganizi cyangwa igitekerezo ashaka gusangiza abandi kubyerekeye ibyemezo byabo.
- Shimira buri umwe wese kubwo ubushake bwabo mu guhinduka!
- Vuga muri make igice cya mbere cy'umwitozo nk'uko bikurikira:
 - Kugirango tuzane impinduka zisobanutse dukeneye kureba ibikorwa runaka twakora mu buzima bwacu bwa buri muni.
 - Impinduka ntiziza umunsi umwe. Ntukagerageze guhindura ibintu byose icyarimwe, ahubwo tera intambwe imwe imwe.
 - Dukeneye gufasha abo twashakanye n'abandi kuzana impinduka mu buzima bwacu, cyane cyane izitubera imbogamizi.
 - Impinduka irashoboka!
- Sobanura ko ari umwanya wo kwidagadura ho gato. Nk'abashakanye, bagiye gushyiraho ikimenyetso kigaragara kibibutsa icyemezo cyabo cyo kuringaniza ububasha no kubaho umubano utarimo guhohoterwa. Buri bashakanye barahabwa agapapuro gatangaza iki cyemezo. Iki ni ikimenyetso cyo kumanika mu nzu yabo ngo kibabere urwibutso rw'icyemezo cyo guhinduka kwabo. Hari abanyabukorikori bahari ku bwabo kugira ngo babakorere ibimenyetso byabo uko babyifuza. Bashobora kwandika, gushushanya cyangwa bagakora ikindi kintu bashakira ko cyagira ikimenyetso cyabo cyiza. Bafite iminota 20 kugirango barangize uyu mw'itoto.
- Nyuma y'iminota 20, hamagarira abitabiriye kuba hamwe. Bahe amahirwe yo kwerekana ibimenyetso byabo bareba n'ibyabandi mu minota 2.
- Nyuma y'iminota 2, saba abatumiwe kugaruka mu byicaro byabo.
- Shishikariza abitabiriye kumanika ibimenyetso byo kwiyemeza kwabo ku gikuta mu ngo zabo kugirango buri wese abibone. Buri wese akwiriye kwibikira inyandiko yo kwiyemeza ku giti cy'umuntu ahantu yumva ko hakwiriye (bashobora kubyerekana cyangwa bakabibika mw'ibanga).
- Tangaza ko ugeze ku musozo w'ibirebana n'abashakanye. Shimira abitabiriye kubw'umuhate no kwitanga kwabo kudasanzwe mu igihe gishize. Basabe gufata umwanya wo gutekereza bucece kubirebana nuko bari bameze igihe batangiraga uru rugendo. Nyuma y'akanya gato, basabe gutekereza bucece aho bageze ubu. (Iminota 2)
- Babaze niba hari uwifuza gusangiza abandi imyumvire yabo uhereye umunsi yatangiye cyangwa mu gihe cy'urugendo. Ha amahirwe abitabiriye gusangiza abandi imyumvire ku mpinduka yabo (Ibisobanuro bigenewe umufashamyumvire: Bishobora gufata umwanya muto ku bitabiriye kugirango bakusanye ibitekerezo byabo.

basabe gutuza niba ari ngombwa hanyuma utange umwanya ku bitabiriye bagaragaze uko babyumva kubyo bifuzaga gusangiza abandi. (Iminota 10)

- Nyuma y'uko abitabiriye bahawe umwanya wo gusangiza abandi uko babibonye, soza ubashimira na none kubw'akazi no kwiyezwa kwabo. Basobanurire intambwe zikurikira zizabaho muri gahunda, n'ubufasha bukomeza buzaba bubagenewe.
- Vuga muri make: Twagendanye urugendo rudasanzwe. Ariko iri ni itangiriro gusa. Igisobanuro cy'ukuri ku byo twize kizakomera uko dukomeza kugira impinduka nziza mu mibanire yacu. Tugomba gukomeza gutekereza uko dukoresha imbaraga zacu n'ubumenyi twakoresha mu kubaka ingo z'amahoro. Aha niho urugendo nyakuri rutangiriyeho. Reka dufatanye mu kujya imbere maze intego yacu tuyigire impamo!

Nizera kuringaniza ububasha mu mibanire yanjye!

Bityo,

NIYEMEJE:

Icyiciro	Kwiyemeza byihariye
Gusangira inshingano zishingiye ku gitsina	
Guha agaciro no kubaha uwo twashakanye	
Kureba neza ko hari umutekano w'umubiri (Ntahohotera ryo ku mubiri ryemewe)	
Kuringaniza ububasha bushingiye ku mibonano mpuzabitsina	
Gusangira igihe kiza	
Kwitondera amarangamutima yaba "Imbarutso"y'ihohoterwa	
Kwitondera ibitekerezo bibi	
Kuganira neza mu makimbirane	
Kuringaniza ububasha mu by'umutungo	
Kugabanya kunywa ibinyobwa bisembuye ku buryo burenze urugero.	
Gutanga inkunga ifasha	
Kuvuga/ Gushyira mu bikorwa	

Interuro zigaragaza kwiyemeza ku muntu ku giti cye - Kora kopi maze uzitange

NDATANGIRIRA KURI:

- 1.
- 2.
- 3.

Maze Nkomereze Kuri:

- 4.
- 5.
- 6.

Interuro zigaragaza ibyo abashakanye biyemeje

Uru ni urugo rutarangwamo ihohoterwa!
Muri uru rugo, turinganiza ububasha mu mibanire yacu!

Inyandiko zifashishijwe

- (1) Itegeko Nshinga rya Repubulika y'u Rwanda ryo kuwa 4/06/2003 nk'uko ryavuguruwe kugeza ubu
- (2) Itegeko no 42/1988 ryo kuwa 27 Ukwakira 1988 ryerekeye interuro y'ibanze n'igitabo cya mbere cy'Urwunge rw'amategeko Mbonezamubano, Igazeti ya Leta, 1989.
- (3) Itegeko n° 22/99 ryuzuzwa igitabo cya mbere cy'urwunge rw'amategeko mbonezamubano
- (4) kandi rishyira ho igice cya gatanu cyerekeye imicungire y'umutungo w'abashyingiranywe,
- (5) Igitabo cy'amahugurwa cyateguwe na Minisiteri y'Uburunganire n'iterambere ry'umuryango (MIGEPROF) Wzrunwe 2011.
- (6) Itegeko n°59/2008 ryo kuwa 10/09/2008 rikumira kandi rihana ihohoterwa iryo ari ryo ryose rishingiye ku gitsina

ISUZUMABUMENYI

Mbere yo gutangira ibiganiro ni byiza kubanza kumenya ubumenyi n'amakuru abantu bafite ku bijyanye ko kurwanya ihohoterwa, uburinganire n'ubwuzuzanye, ubuzima bw'imyororokere n'uburenganzira bijyana nabyo. Bishoboka ko haba hari abatazi kwandika no gusoma, bityo Umufashamyumvire ashobora gusaba uwafasha mugenzi we gusubiza cyangwa we akamufasha.

Igice cya I

	Ndabyemera cyane	Igice	simbyemera
1. Umugabo yagombye kugira ijambo rya nyuma ku byemezo bifatirwa mu rugo	0	0	0
2. Guhindurira uruhinja imyambaro yanduye, kuhagira abana no kubagaburira ni inshingano za nyina	0	0	0
3. Inshingano nyamukuru mu buzima bw'umugabo ni ugushobora akazi ke	0	0	0
4. Umugabo ntagomba kugaragaza ko ababaye	0	0	0
5. Mu nshingano z'umugore hari uguha umugabo ibyo akeneye	0	0	0
6. Agaciro k'umugabo kagaragazwa n'uko ahangana kandi agatsinda	0	0	0
7. Ni ingirakamaro kwigisha abana b'abahungu kutagaragaza amarangamutima yabo	0	0	0
8. Umugabo ni we wagombye kumenya igihe cyo kugira imibonano mpuzabitsina	0	0	0
9. Abagore bitwaza udukingirizo baba bashaka gukora imibonano mpuzabitsina (indaya)	0	0	0
10. Kwirinda gusama inda ni inshingano z'umugore	0	0	0
11. Hari igihe biba ngombwako umugore aba akwiriye gukubitwa	0	0	0
12. Umugabo akeneye imibonano mpuzagitsina n'abandi bagore n'iyi nta kibazo yaba afitanye n'uwo bashakanye	0	0	0
13. Umugabo agomba kurwana ku ishema rye iyo hari umututse, byaba ngombwa bakarwana	0	0	0
14. Nta mugore ukwiriye kubaza umugabo aho agiye cyangwa aho yiriwe	0	0	0
15. Umugore yagombye kwihanganira ihohoterwa kugira ngo yubake	0	0	0
16. Hari imyenda abagore bambara bashaka gushotora abagabo	0	0	0

17. Umugore ni umunyantege nke ntiyayobora urugo rurimo umugabo	0	0	0
18. Bintera iseseme kubona umugabo witwara nk'umugore	0	0	0
19. Ni byiza ko umugabo akubita umugore mu gihe amuciye inyuma	0	0	0
20. Abagore ni nyirabayazana w' ihohotera abagabo babagirira	0	0	0

Igice cya 2

21. Birakwiye ko umugore n'umugabo bumvikana ku byerekeye urubyaro	0	0	0
22. Iyo umugabo ateye umugore inda, kurera umwana ni inshingano yabo bombi	0	0	0
23. Ni ngombwa ko umugabo agira umwanya mu buzima bw'abana kabone n'iyi yaba atakibana n'uwo bababyaranye	0	0	0
24. Umugabo n'umugore bagombye gufatanya gutoranya uburyo bwo kuringaniza imbyaro	0	0	0
25. Ni ngombwa kugira inshuti y'umugabo muganira ibibazo byawe	0	0	0
26. Abagore n'abagabo bafite uburenganzira bungana bwo gukora hanze y'urugo	0	0	0
27. Abagabo n'abagore bagombye kugira inshingano zo gukorera amafaranga, gukorera urugo no kurera abana	0	0	0
28. Abagabo bari bakwiye kugira uruhare rugaragara mu guca ihohotera rigirirwa abagore	0	0	0
29. Ivangura rikorerwa abagore rirahari mu mu karere dutuyemo	0	0	0
30. Mu gihe umugabo abonye undi mugabo ahohotera umugore, yagombye gutabara	0	0	0